

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

ONTWERPEN VOOR HERVORMINGEN EN JURISDICTIONELE FUNCTIE

*Rede uitgesproken op 1 september 1977 door de eerste advocaat-generaal F. DUMON
op de plechtige openingszitting van het Hof van Cassatie.*

1. Dat onze maatschappij complex is en voortdurend evolueert, is natuurlijk een truïsme, net als de vaststelling dat hervormingen noodzakelijk zijn of zich opdringen een gemeenplaats is.

Hervormingen, jazeker, wanneer het welzijn van de maatschappij en dus van de mensen die haar vormen zulke hervormingen gebiedt, doch niet wanneer er veranderd zou worden gewoon om maar te veranderen, gelijk ten onzent, net als elders, vaak lichtvaardig voorgesteld wordt.

De noodzakelijkheid van hervormingen valt evenwel alleen in te zien voor wie vertrouwd is met de aard, de reden van bestaan, de finaliteit en de werking van de instellingen, en niet minder met de betekenis en de draagwijdte van de regels waarvan de afschaffing, wijziging of vervanging overwogen wordt. Is men zich dit steeds bewust?

Een hervorming kan ook alleen dan verantwoord zijn, indien zij met andere instellingen en regels in overeenstemming is, en inzonderheid indien de voorgestelde wijzigingen de grondwettelijke bepalingen eerbiedigen. Al te vaak immers wordt er vergeten, dat deze bepalingen ten grondslag liggen aan onze politieke, economische en sociale organisatie, zoals deze gewild werd door de Natie en niet slechts door een gewone meerderheid daarvan die uit opeenvolgende parlementsverkiezingen is voortgekomen. Deze «grondslag» mag gewis worden gewijzigd, willen de gezonde en dwingende vereisten van de democratie en van de mobiliteit niet gevaarlijk in het gedrang raken, maar dit kan slechts geschieden na rijp, diepgaand en nauwgezet beraad, na raadpleging van alle kiezers — men vergeet te gemakkelijk dat de ontbinding van de wetgevende kamers, gevolgd door verkiezingen, tot doel heeft de burgers de gelegenheid te geven zich over de voorgestelde keuzemogelijkheden, a.h.w. door een referen-

dum, uit te spreken — en tenslotte door een beslissing van de *grondwetgevende* kamers, niet bij gewone meerderheid doch bij een gekwalificeerde meerderheid waarin normaal zelfs de stemmen van de oppositie of van een deel daarvan begrepen zijn.

Ik weet wel, dat hij die aan deze waarheden herinnert te vaak op spottend of medelijdend glimlachen onthaald wordt. Zelfs in zich wetenschappelijk en progressief noemende kringen wordt hij weleens voor een ten achteren gebleven, aan verouderde denkbeelden hangend of formalistische jurist versleten. Hoef ik erop te wijzen, dat zij die zich een dergelijke houding veroorloven, ofwel niet weten of niet willen weten wat onze Grondwet beslist en vooral wat de redenen en de verantwoording van haar regels zijn, ofwel bewust of onbewust het begrip «de politiek» zelve doen ontàarden of het verdraaien?

De politiek, de staatkunde, maakt vanzelfsprekend de keuze en de opties die van wezenlijk belang blijken te zijn voor het leven en de vooruitgang van de maatschappij.

Deze opties leiden onder meer tot het ontstaan van rechtsregels en instellingen. De autoriteiten die hierover beslissen zijn verschillend en gehiërarchiseerd: elk van hen beschikt over beperkte en wel omschreven machten en bevoegdheden. Alleen de grondwetgevende macht heeft vrijwel onbeperkte machten.

De grondwettelijke regels gewoon ter zijde schuiven, zoals thans dikwijls gebeurt, komt erop neer de nationale wil te negeren, willekeur en machtsmisbruik in de hand te werken en dus de democratie en de rechtsstaat met voeten te treden en meteen zowel de rechtszekerheid als de rechten van de enkelingen in gevaar te brengen.

2. Ik neem mij voor met U een aantal ontwerpen en

voorstellen — van verschillende oorsprong — te onderzoeken, die op onze instellingen en die vooral op de jurisdictionele functie betrekking hebben.

Vanzelfsprekend gaat het hier om waardevolle teksten, die daarom uw belangstelling verdienen. Zij vervallen dus niet in de overdrijvingen waarop ik zoëven heb gewezen. Het zal ons evenwel vlug duidelijk worden dat zij soms voorbijgaan aan zekere bepalingen van onze Grondwet en aan de redenen die deze bepalingen, thans nog zo goed als vroeger, rechtvaardigen, of eenvoudig dat zij daaraan niet de vereiste aandacht schenken.

Een inleidende opsomming van de ontwerpen en voorstellen die wij zullen behandelen zou nutteloos zijn. Ik laat ze dan ook achterwege.

Ik wens nochtans de nieuwe handelwijze te benadrukken die twee ministers hebben gevolgd om hun ontwerpen bekend te maken: de h. Herman, minister van Economische Zaken, voor zijn ontwerp — met het opschrift voorontwerp van wet — «betreffende de economische mededinging» en de h. Vandekerckhove, minister voor Hervorming van de Instellingen, voor zijn werknota inzake de «hervorming van het administratief contentieux». Allebei hebben zij hun ontwerp openbaar gemaakt alvorens het eventueel aan de wetgevende kamers voor te leggen. Zij hebben zelfs colloquia — die trouwens zeer interessant waren — toegelaten of bewerkstelligd ten einde de adviezen, opvattingen en kritiek in te winnen van de belangstellende milieus en van de ter zake deskundige of ervaren personen.

Dit procédé is, althans in ons land, wellicht nieuw. In Groot-Brittannië raadpleegt de regering vaak de openbare opinie door publikatie van «white papers» alvorens bij de wetgevende kamers een «Bill» in te dienen. In Nederland en Zweden houdt het parlement sinds enkele jaren, wanneer een wetsvoorstel of -ontwerp wordt ingediend, ruime enquêtes waarbij de meningen van de betrokken kringen en «deskundigen» worden gevraagd.

Het komt mij niet toe over de opportuniteit, de doelmatigheid of zelfs de regelmatigheid van de nieuwe werkwijze die aldus in ons land werd aangewend een oordeel uit te spreken.

De rechterlijke macht mag evenwel, mij dunkt, met reden betreuren dat voorontwerpen van wetten betreffende de rechtsbedeling door leden van de regering verspreid worden, zonder dat zij vooraf daarvan kennis heeft kunnen nemen en eventueel de gelegenheid heeft gehad de bedenkingen kenbaar te maken die zij mocht menen naar voren te moeten brengen.

I. De hervorming van het administratief contentieux

3. In september 1976 publiceerde de minister voor de Hervorming van de Instellingen een onbetwistbaar belangrijke en waardevolle werknota over de *hervorming van het administratief contentieux*¹.

Deze «nota» geeft evenwel aanleiding tot opwerpingen en kritiek waarvan men zich het belang niet mag ontveinen. De oprichting van vijf administratieve rechtbanken wordt daarin voorgesteld. Is dit onontbeerlijk? Is onze huidige jurisdictionele organisatie niet reeds zeer complex? Hebben wij niet te veel gerechten? Is deze vermenigvuldiging bevorderlijk voor het recht, de rechtszekerheid en de belangen van rechtzoekenden? Beschikken wij overigens over voldoende mogelijkheden om bekwame magistraten te recruter²?

Voorts zullen wij ons beperken tot enkele overwegingen betreffende drie bevoegdheden welke men wil verlenen aan deze administratieve rechtbanken waarvan de beslissingen, volgens het ontwerp, aan de bevoegdheid tot nietigverklaring van de Raad van State zouden kunnen worden voorgelegd: disciplinair contentieux voor alle «beroepsverenigingen», het contentieux in verkiezingszaken en directe gemeente- en provinciebelastingen alsmede inzake polders en wateringen.

4. Overeenkomstig de in de werknota gedane voorstellen, zou de bevoegdheid die thans aan de ordes van geneesheren, apothekers, dierenartsen, architecten, bedrijfsrevisoren, misschien zelfs van notarissen en gerechtsdeurwaarders behoort, aan de nieuwe administratieve rechtbanken overgedragen worden. Het tuchtrecht van de Ordes van Advocaten³ zou evenwel, volgens een voetnoot, ongewijzigd kunnen blijven «wegens de banden met de rechterlijke macht».

Een dergelijke hervorming stuit op fundamentele bezwaren.

Al deze ordes worden door de wet ermee belast de waardigheid, de kiesheid, de eer, de beroepsplichten bij hun leden te vrijwaren. De plichten van deze leden worden hun aldus niet voorgeschreven door rechtsregels welke rechters, beroepsjuristen, kunnen of moeten kennen, doch wel door gebruiken en gewoonten die uit het beroepsleven en uit de wisselende noodwendigheden en mogelijkheden hiervan, en tevens uit tegelijk vaste en evolutieve tradities voortvloeien.

¹ R. VANDEKERCKHOVE, minister voor Hervorming van de Instellingen, a) *Geschillen van Bestuur — Hervorming van het administratief contentieux*, Werknota sept. 1976; b) «Essai de réforme du contentieux administratif, Document de travail», in *Administration Publique — Revue de droit public et des sciences administratives*, april 1977, blz. 775 e.v. Raadpl. ook F. DELPERÉE, «Des Tribunaux administratifs en Belgique», *ibid.* blz. 213 e.v.; «La Réforme du contentieux administratif», in hetzelfde tijdschrift, september 1976, blz. 14, en februari 1977, blz. 95.

² Niettemin schreef een hoogleraar onlangs («Le grand virage» in het dagblad *Le Soir* van 13 juli 1977), dat de oprichting van administratieve gerechten de verwerkelijking zou zijn van een oude droom die in alle faculteiten van rechtsgeleerdheid gekoesterd wordt. Het kan zijn, dat een of ander eminent theoreticus zulke oprichting wenst ... maar een droom, door een aanzienlijk aantal leden van onze faculteiten gekoesterd, is zij beslist niet.

³ Raadpl. de bedenkingen van de stafhouder LIBIEZ in «L'Ordre en question», *J.T.*, 1977, 13.

Aannemende dat rechters, hoewel zij geheel buiten dit beroepsleven staan en niet dagelijks met de vereisten en verplichtingen ervan geconfronteerd worden, niettemin de deontologische regels zowel voor de advocaten als voor de geneesheren, apothekers, dierenartsen, bedrijfsrevisoren ... deductief zouden kunnen bepalen — wat vrij onwaarschijnlijk lijkt — spreekt het vanzelf dat, mocht hun een dergelijke taak worden opgedragen, de verantwoordelijkheid zou wegvallen die aan alle ordes sinds meer dan een eeuw door talrijke wetten werd toevertrouwd, zowel bij ons als in het buitenland⁴ inzake de vrijwaring van de waardigheid, de kiesheid en de beroepsplichten van hun leden⁵.

⁴ en ⁵ I. Wat de geneesheren, apothekers ... betreft

a) In Frankrijk : het tuchtgericht voor geneesheren, tandartsen en vroedvrouwen is zowel in eerste aanleg als in hoger beroep samengesteld uit pratici. In hoger beroep wordt het voorzitterschap waargenomen door een magistraat. Een cassatieberoep kan voor de Raad van State worden ingesteld (raadpl. AUBY en DRAGO, *Traité du contentieux administratif*, I, 2e druk, nr. 283 ; zie ook «Le Conseil d'Etat et les pouvoirs de l'Ordre des médecins», *Revue du droit public et de la science politique*, november-december 1976).

Gelijkaardige beginselen gelden voor de dierenartsen, apothekers, boekhouders, landmeters, experts, architecten (AUBY en DRAGO, *op. cit.*, nrs. 287 tot 291).

De wet nr. 77-2 van 3 januari 1977 «sur l'architecture» heeft de «paritaire» of «gemengde» samenstelling van de disciplinaire colleges, zowel in eerste aanleg als in hoger beroep bevestigd : magistraten en architecten vormen deze colleges.

b) In Nederland : bijzondere colleges, naar gelang van het geval samengesteld uit geneesheren, tandartsen, apothekers en vroedvrouwen, en voorgezeten door een rechtsgeleerde, spreken sancties of tuchtmaatregelen uit. Hoger beroep kan worden ingesteld bij het Centraal College dat op dezelfde wijze is samengesteld. Is de sanctie of de maatregel evenwel een geldboete, een schorsing of een verbod van uitoefening van het beroep, dan moet het hoger beroep aan het gerechtshof (hof van beroep) worden voorgelegd dat, wanneer het oordeelt «dat er geen termen zijn voor handhaving, al of niet gewijzigd, van de beslissing», deze vernietigt en verwijst naar het Centraal College dat oordeelt of de waarschuwing of de censuur moet worden uitgesproken. Tegen de beslissing van het gerechtshof staat een beroep open bij de Hoge Raad der Nederlanden (raadpl. wet van 2 juli 1928 houdende nadere voorschriften ten aanzien van de uitoefening der geneeskunst (Medische tuchtwet) en besluit van 31 oktober 1929 tot vaststelling van een algemene maatregel van bestuur als bedoeld in artikel 15 van de wet van 2 juli 1928, in *Nederlandse Staatswetten*, Ed. Schuurman en Jordens 25, *Uitoefening der geneeskunst*, 22e druk, 1975).

c) In het Groothertogdom Luxemburg : het medisch college dat als tuchtraad optreedt oefent de disciplinaire macht uit over alle personen die de geneeskunst of een van de aanverwante beroepen uitoefenen. Het college wordt voorgezeten door een magistraat en bestaat verder uit geneesheren en eventueel apothekers of dierenartsen. Tegen de beslissingen van de tuchtraad kan hoger beroep worden ingesteld bij de «Conseil supérieure de discipline», samengesteld uit drie leden van de «Cour supérieure de justice» en twee geneesheren of medische ambtenaren. De voorzitter is een der magistraten. De «Conseil supérieure» beslist in laatste aanleg en zonder mogelijkheid van hoger beroep (Wet van 6 juli 1901 «concernant l'organisation et les attributions du collège médical»).

II. Wat de advocaten betreft

a) In Frankrijk : de raad van de Orde van de Advocaten oefent in eerste aanleg de disciplinaire jurisdictie uit. Hoger beroep tegen zijn uitspraken komt voor het hof van beroep rechtdoende in algemene vergadering en in raadkamer. De aldus door de hoven van beroep gewezen beslissingen zijn vatbaar voor cassatieberoep (raadpl. o.m. SOLUS en PERROT, *Droit judiciaire privé*, I, nrs. 1003 tot 1022).

b) In het Groothertogdom Luxemburg : hier ook is de raad van de Orde van de Advocaten het tuchtgericht. De beslissingen

Het is weliswaar noodzakelijk — onze wetten hebben het begrepen — dat de disciplinaire beslissingen niet uitsluitend door leden van genoemde ordes genomen worden, dat een recht van hoger beroep openstaat bij «gemengde» tuchtrechtelijke colleges en zelfs dat misschien de rechtspleging of bepaalde waarborgen worden verbeterd of versterkt⁶. Doch de huidige

ervan zijn vatbaar voor hoger beroep dat wordt gebracht voor de «Cour supérieure de justice», welk college uitspraak doet, met al zijn leden, in de raadkamer. Er bestaat geen enkel ander rechtsmiddel (raadpl. het decreet van 14 december 1810, gewijzigd of aangevuld bij de groothertogelijke besluiten van 23 augustus 1882 en 12 mei 1928).

c) In Nederland : de raden van de Orde waken over de tucht in elk gerechtelijk arrondissement ; in hoger beroep is het Hof van Discipline bevoegd. Dit hof houdt zitting te Utrecht en bestaat uit drie leden van de rechterlijke macht — een van hen is voorzitter — en twee advocaten. Er zou geen rechtsmiddel bestaan tegen de uitspraken van dit tuchtgericht van beroep (raadpl. wet van 23 juni 1952 — gewijzigd in 1957, 1958, 1963, 1968, 1969, 1971 en 1972 — houdende instelling van de Nederlandse Orde van de Advocaten, alsmede regelen betreffende orde en discipline voor de advocaten en procureurs — artikelen 46 tot 60 — *Nederlandse Staatswetten*, *op. cit.*, nr. 39, *Advocatenwet*, 2e druk, 1972).

III. Wat de ambtenaren betreft

In België : het komt het gerecht (de Raad van State) niet toe zich in de plaats van de tuchtverheid te stellen. Het hoog administratief gerecht beschikt slechts over een toetsing van de «wettigheid», die het verifiëren van het bestaan van de feiten insluit (raadpl. MAST, *Overzicht van het Belgisch administratief recht*, Se uitg., nr. 153, blz. 125).

Vóór de uitspraak van een straf wint de administratieve overheid het advies van een raad van beroep in (*ibid.* nr. 156, blz. 128).

Bij de Europese Gemeenschappen : gelijkaardige beginselen hebben hier gelding (raadpl. o.a. de arresten van het Hof van Justitie, 8 juli 1965, gevoegde zaken 19 en 65/63, *Jurisprud.*, 1965, 585, en 4 februari 1970, zaak 13-69, *Jurisprud.*, 1970, 3 ; 12 mei 1977, zaak 31-76, en de conclusie van de advocaat-generaal Mayras).

In Nederland : de regels zouden hier anders zijn. De tuchtrechtelijke beslissingen van de administratie kunnen onderworpen worden aan een Ambtenarengerecht dat normaal door een magistraat wordt voorgezeten. Tegen de beslissing van dit gerecht kan bij de Centrale Raad van Beroep hoger beroep worden ingesteld. Dit gerecht heeft in tuchtzaken gelijkaardige bevoegdheden als het gerechtshof rechtdoende t.o.v. geneesheren, apothekers, enz... (zie supra) en in andere materies zoals ontslag wegens ongeschiktheid — een bevoegdheid van volle rechtsmacht — (raadpl. Ambtenarenwet 1929, *Nederlandse Staatswetten*, *op. cit.*, nr. 43-I, 9e dr.).

Benelux-ambtenaren

«Indien het beroep (bij het Benelux-Gerechtshof) betrekking heeft op een beslissing die een tuchtsanctie oplegt (...) kan de kamer [van dit Hof], zo zij het beroep gegrond acht, de bestreden beslissing vernietigen en desnoods vervangen door een straf of schorsing die haar billijk lijkt» (art. 129 van het protocol betreffende de rechtsbescherming (...) ondertekend op 29 april 1969). Derhalve dient het Benelux-Gerechtshof op te treden als tuchtrecht, en zelfs in de plaats te treden van de verantwoordelijke overheid. Zeer ongewone bevoegdheden worden aldus aan hoge beroepsmagistraten toegekend.

⁶ L. VIAENE, raadsherr in het Hof van Beroep te Gent en voorzitter van de Raad van Beroep van de Orde van Geneesheren, met het Nederlands als voertaal, suggereert o.a. (raadpl. «De Orde der geneesheren en de contestatie», rede uitgesproken op de buitengewone vergadering van de Raad der Orde van Oost-Vlaanderen, R.W., 1976-77, 2257 tot 2270), dat het ongepast lijkt dat geneesheren die een leidende functie bekleden in een syndicalistische artsenkamer tevens zitting nemen in de tuchtraden, dat het onderzoek naar en de vervolging van tuchtrechtelijke misdrijven in de Orde zouden worden toevertrouwd aan andere organen dan die welke over deze misdrijven beslissen.

Bij het onderzoek van de verschillende en kennelijk ongegronde grieven welke zowel in België als in Frankrijk tegen de Orde

rechtsmiddelen bij de «gemengde» raden van beroep en daarna bij het Hof van Cassatie — dat enkel de «wettelijkheid» moet toetsen en niet belast is met een onderzoek naar en een beoordeling van de feiten en hun zwaarte — vervangen door een beroep bij een administratieve rechtbank, waarvan de rechters, beroepsmagistraten, de feiten en de zwaarte van de tekortkomingen zouden beoordelen in de plaats van de raden van de ordes van advocaten, geneesheren, architecten, apothekers, dierenartsen zou erop neerkomen niet enkel aan deze ordes elke verantwoordelijkheid voor de handhaving van de beroepspllichten te ontnemen maar ook met deze verantwoordelijkheid diegenen te belasten die, mijns inziens, niet in staat zouden zijn ervoor in te staan op dergelijke kiese terreinen van zo uiteenlopende beroepswerkzaamheden.

En waarom dan de bewuste tuchtrechtsmacht toevertrouwen aan «administratieve» rechtbanken? Het gaat duidelijk niet om een «administratief contentieux», d.w.z. om geschillen tussen particulieren en de openbare overheid of openbare diensten of nog tussen zulke diensten. De organen van de ordes die moeten beslissen, hebben niets te maken met de openbare overheid en met dergelijke diensten. Zij behoren natuurlijk niet tot de rechterlijke macht, doch zij zijn evenmin «administratieve» autoriteiten⁷ of gerechten. Zij zijn zonder meer professionele gerechten. Onder invloed van de Franse rechtsleer en instellingen⁸ — die nochtans sterk verschillen van de onze — is men zonder reden al de gerechten die geen deel uitmaken van de rechterlijke macht "administratieve" gerechten gaan heten.

Bootst men de Franse instellingen na, — waar de tuchtrechtelijke beslissingen van de ordes van geneesheren, apothekers, enz. aan het toezicht van de Raad van State worden onderworpen, — dan ziet men daarboven over het hoofd dat het door onze Grondwet gewilde jurisdictioneel systeem grondig van het Franse verschilt. Ten onzent komt aan de rechterlijke macht de volheid van de jurisdictionele bevoegdheden toe, en i.h.b. het toezicht op de wettelijkheid van de beslissingen der rechters wordt aan het Hof van Cassatie

worden geuit door «contestanten» die geen weet hebben van de verantwoording der bestaande instellingen en die op onredelijke en kinderachtige wijze gekant zijn tegen elke vrijheidsbelemmering of zelfs volledige ongebondenheid van, legt raadsheer Viaene de nadruk op de beroepsernst, de onafhankelijkheid, de toewijding en de bezorgdheid om de belangen van de geneeskunde, en niet van de geneesheren, waarvan de leden van de tuchtgerechten met wie hij heeft kunnen samenwerken, blijk geven.

⁷ Stippen wij evenwel aan, dat onze Raad van State in zijn arrest nr. 17448 van 18 februari 1971 beslist heeft, dat de Raad van de Orde van Architecten een «administratieve autoriteit» is. Doch, enerzijds, werd deze benaming gebruikt in zoverre genoemde raad de honoraria vaststelt (art. 18 van de wet van 26 juni 1963) en, anderzijds, moest het hoog administratief gerecht zijn volle draagwijdte toekennen aan dit begrip bedoeld in artikel 9 van de wet van 23 december 1946, gewijzigd bij die wet van 3 juni 1971, waarbij aan de Raad zijn vernietigingsbevoegdheid wordt verleend. Raadpl. ook de arresten van de Raad van State, nrs. 1069 van 6 oktober 1951 en 2071 van 5 december 1952.

⁸ Raadpl. AUBY en DRAGO, *Traité du contentieux administratif*, I, 2e druk, nrs. 251 en 252.

toevertrouwd. Slechts uitzonderlijk kan een andere rechter daartoe aangewezen worden en de wetgever doet zulks alleen wanneer dringende redenen dit gebiedt. Is dat het geval? Wil men niet enkel veranderen om te veranderen, hetgeen wel niet de verdedigen is? De opstellers van het ontwerp geven overigens zelf toe, dat, wat de balie betreft, de controle van de «wettelijkheid» van de tuchtrechtelijke beslissingen haar niet mag worden ontnomen en toevertrouwd aan de Raad van State. Hoe zou dan een ander stelsel, en bijgevolg een discriminatie, voor de geneesheren, apothekers, bedrijfsrevisoren gewettigd kunnen worden?

5. De «werknota» stelt dus voor aan de nieuwe administratieve rechtbanken de *geschillen inzake kiesrecht* toe te vertrouwen waarover thans het hof van beroep beslist. Daartegen bestaat er geen formeel grondwettelijk beletsel. Is dit echter gepast en wijs? Is het zelfs nuttig? Zullen de kiezers dadelijk beseffen, dat zij bij deze nieuwe rechters dezelfde waarborgen vinden als die welke hun werden geboden door de hoven van beroep, gerechten van de rechterlijke macht die hun vertrouwen hebben?

6. Aangaande de beroepen inzake de directe provincie- en gemeentebelastingen, de heffingen van de polders en wateringen, zal ik mij beperken tot twee beschouwingen.

Enerzijds, en alle leden van het Hof zullen deze opvatting delen, zijn de beslissingen, door de bestendige deputaties sinds meer dan honderd jaar gewezen, zeer degelijk, wat natuurlijk niet wegneemt dat de procedures of zelfs zekere bevoegdheidsregels verbeterd of vereenvoudigd kunnen worden. Anderzijds, zou het niet opgaan, wegens de gelijkenis, zoal niet de identiteit tussen tal van vraagstukken, het contentieux inzake deze belastingen en datgene inzake de Staatsbelastingen toe te vertrouwen aan verschillende wettelijkheidcontroles, de ene door het Hof van Cassatie, de

⁹ De werknota wil de administratieve rechtbanken doen recht spreken in plaats van de bestendige deputaties omdat dit provinciaal orgaan een politieke instelling is die normaal niet geschikt is om de jurisdictionele functie te vervullen. Daar kunnen wij inkomen.

Maar dezelfde werknota handhaaft de bevoegdheid van de bestendige deputaties om uitspraak te doen over de reclamaties inzake de provinciebelastingen, terwijl het voor de reclamaties inzake gemeentebelastingen het college van burgemeester en schepenen bevoegd maakt (is dit dan geschikter, bekwaamer en onafhankelijker dan de bestendige deputatie?)

¹⁰ Als bij de grondwetsherziening waaraan sommigen denken de provincies afgeschaft werden, zouden vanzelfsprekend de regels inzake procedure en bevoegdheid m.b.t. de provincie- en gemeentebelastingen, en de heffingen van de polders en wateringen, moeten worden gewijzigd. Daartoe hoeven echter geen nieuwe administratieve rechtbanken te worden opgericht. Men zou ermee kunnen volstaan een reclamatierecht bij het bestuur in te stellen, zoals inzake directe staatsbelastingen, en op hoger beroep de beslissing van het bestuur aan de hoven van beroep te onderwerpen. Op die wijze zou de eenheid van rechtsmacht, als vereist, opnieuw tot stand gebracht worden.

andere door de Raad van State¹¹. Overigens heeft sinds jaar en dag de rechterlijke macht, en inzonderheid het Hof van Cassatie, — zoals de opeenvolgende wetgevingen onontbeerlijk geacht hebben — gezorgd voor de nodige coördinering, de eerbiediging van de rechten en de verplichtingen, en een overvloedige rechtspraak tot stand gebracht welke het schadelijk zou zijn voor de rechtszekerheid in het gedrang te brengen door een wijziging van de jurisdictionele bevoegdheid, zoals wordt voorgesteld.

II. Toekenning van strafrechtelijke bevoegdheden aan de rechtbanken van koophandel en arbeidsrechtbanken

7. Voor alle takken van het recht wil men thans aansturen op de specialisatie van de rechter of het gerecht. Men verliest hierbij vaak uit het oog wat de jurisdictionele functie is, en ook wat het recht is en wat vereist is voor de rechterlijke inrichting, wil deze in staat zijn haar specifieke taak te vervullen. Op deze afdwalingen zullen wij nader terugkomen bij het onderzoek van de ontwerpen over de economische magistratuur.

Kortelings werd niet alleen meer gevraagd dat de strafrechter gespecialiseerd zou zijn — een reeds oude wens —, doch ook dat een op het stuk van economie deskundig rechter alleen zou te beslissen hebben over de misdrijven door het «economisch» recht bepaald, en dat een rechter, gespecialiseerd in sociaal recht, zulks zou doen voor de sociaalrechtelijke misdrijven. Men verheelt zich aldus, dat deze misdrijven in de eerste plaats «penale feiten» zijn¹²; het gaat niet enkel om hun economisch of sociaal aspect.

Men ziet evenmin dat de Grondwet zich verzet tegen deze inkrimpingen van de bevoegdheid van de gewone rechter van de rechterlijke macht — politierechter, correctionele rechtbank, hof van beroep — ten voordele van uitzonderlijke of «gespecialiseerde» rechtbanken: de rechtbanken van koophandel, zoals zij nu zijn samengesteld of bijgestaan door economen, en de arbeidsrechtbanken.

¹¹ De Raad van State zou de cassatierechter zijn voor de administratieve rechtbanken die men aldus wenst op te richten.

¹² Raadsheer R. LEGROS schreef onlangs zeer terecht: «Il faut rester fidèle, dans les matières plus réglementaires, aux grands principes dégagés à l'époque, dans l'application du droit pénal commun, en vue de garantir la liberté, assurer le respect de la personne, éviter l'arbitraire» (Le droit pénal dans l'entreprise, J.T.T., 169 e.v., inz. blz. 178).

Een rechter die alleen belangstelling heeft voor economische of sociale aangelegenheden is niet geschikt om over de strafvordering uitspraak te doen ... ook al vertoont het misdrijf economische of sociale aspecten.

¹³ Er werden veel voorstellen gedaan, o.m. door de voorstanders van de oprichting van een economische magistratuur. Hierover raadplege men de zeer nuttige aanduidingen van de h. J. MATTHIJS, toen procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Gent, in zijn plechtige openingsredes van 1 september 1975 en 2 september 1976 voor dit hof, R.W., 1975-76, 321 e.v. en 1976-77, 1537 e.v.

8. Niemand betwist natuurlijk, dat een uitspraak over de strafvordering een uitspraak is over een «geschil inzake burgerlijke rechten» in de zin van artikel 92 van de Grondwet, en dat bijgevolg alleen de rechtbanken van de rechterlijke macht hiervoor bevoegd zijn. De strafvordering beoogt, immers, het uitspreken van straffen of maatregelen die de persoonlijke vrijheid beperken, het vermogen alsmede de genotsbekwaamheid (vervallenverklaring van bepaalde rechten: art. 123sexies van het Strafwetboek) of de handelingsbekwaamheid (art. 31 e.v. van hetzelfde wetboek) voor bepaalde burgerlijke en politieke rechten treffen¹⁵. Er mag zelfs gezegd worden dat onze grondwetgever, bij de regels welke hij nauwkeurig heeft voorgeschreven betreffende het statuut en de benoemingswijze van de magistraten van de rechterlijke macht om de justitabelen de grootst mogelijke jurisdictionele waarborgen te bieden, evenzeer, zo niet meer, acht heeft geslagen op de repressieve rechtspreking als op de «burgerlijke».

De repressieve rechtspreking komt dus grondwettelijk toe aan de politierechters, de correctionele kamers van de rechtbanken van eerste aanleg, de hoven van beroep en de hoven van assisen.

Er wordt opgeworpen, dat zowel de rechtbanken van koophandel als de arbeidsgerechten ook tot de rechterlijke macht behoren, aangezien zij bedoeld zijn in artikel 105 van de Grondwet, en dat zij derhalve een strafrechtelijke bevoegdheid kunnen krijgen.

Deze opwerping houdt geen steek: die rechtbanken en gerechten, zoals de militaire gerechten, eveneens bedoeld bij artikel 105, zoals het werd aangevuld in 1970, zijn gerechten waarbij alleen de bijzondere geschillen kunnen worden aangebracht op welke de grondwetgever gelet heeft toen hij ze in deze bepaling vermeldde: vervolgingen voor de militaire gerechten wegens misdrijven door militairen en daarmee gelijkgestelde personen gepleegd, misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de Staat, in oorlogstijd gepleegd, geschillen van dezelfde aard als die welke reeds vóór 1830-1831 onder de bevoegdheid van de recht-

¹⁴ Zij die dergelijke voorstellen doen zijn soms verkeerd ingelicht. Aldus schrijven mevr. I. PETRY en L. REMACLE in de inleiding van hun wetsvoorstel (*Parl. Besch., Kamer*, 1976-77, nr. 1016/1): «Niettegenstaande al hun bekwaamheid en hun ijver hebben de rechters in correctionele zaken het moeilijk om inzicht te krijgen in het bijzondere en ingewikkelde karakter van de diverse specifieke gebieden van het sociaal strafrecht en van de correlatie die meestal tot stand komt tussen laatstgenoemd recht en het arbeidsrecht. Daarom komt het geregeld voor dat de arbeidsauditoraten van vervolging afzien en de slachtoffers van sociaalrechtelijke overtredingen mededelen dat hun klacht gesponneerd is en dat het hun vrijstaat hun rechten te doen gelden voor de arbeidsrechtbank.» Het valt te betwijfelen dat zulks gebeurt. Het wordt alleszins ten stelligste ontkend door de arbeidsauditeurs aan wie de vraag werd gesteld.

¹⁵ Raadpl. Cass., 29 maart 1833 (*Bull. en Pas.*, 1833, I, 71) en 10 augustus 1840 (*ibid.*, 1840, I, 460; J. LIMPENS, «Le problème de la compétence répressive des futures juridictions du travail», J.T., 1957, 90, alsmede de conclusie van het openbaar ministerie voor Cass., 25 juni 1974, R.W., 1974-75, 108 e.v., inz. kol.117.

banken van koophandel vielen, geschillen door het Gerechtelijk Wetboek van 1967 aan de arbeidsrechten toegewezen.

Niet-inachtneming van dit beginsel, opgelegd door een gezonde en noodwendige uitlegging van onze Grondwet, zou ons ongetwijfeld doen belanden in onvoorstelbare, ja zelfs zeer gevaarlijke toestanden.

Het enkele vermelden, in artikel 105, van de rechtbanken van koophandel en de arbeidsrechtbanken zou in dit geval de wetgever in staat stellen, niet alleen hen met de strafrechtspraak te belasten, maar hun tevens de beslissingsbevoegdheid te geven inzake familie- of erfrecht, handelshuur, pacht en dergelijke. Zo zou het ook grondwettelijk mogelijk worden — en men zou zich dan op een precedent kunnen beroepen — dat militaire gerechten uitspraak zouden doen over dezelfde burgerrechtelijke vragen ... en zelfs dat hun zowel in vredes- als in oorlogstijd bevoegdheid zou worden verleend om kennis te nemen van misdrijven zowel tegen de uitwendige als tegen de inwendige veiligheid van de Staat, of van alle andere misdrijven van politieke aard, particulieren zowel als militairen ten laste gelegd. Dit zou dus een waagstuk zijn.

Bij de interpretatie van de Grondwet moet gelet worden op alle gevolgen welke de voorgenomen interpretatie insluit.

Hebben degenen die voorstellen de bewuste bevoegdheid aan de rechtbanken van koophandel en aan de arbeidsrechten toe te kennen trouwens gedacht aan de bij de Grondwet wijselijk vastgestelde waarborgen, die zij zodoende zouden overboord gooien? Twee van de drie rechters zouden uitspraak doen over de strafvordering, hoewel zij niet onafzetbaar zijn en niet de zorg, de tradities of het onafhankelijk statuut hebben van de rechters die de Grondwet heeft gewild. Terwijl men terecht, voor een goede recrutering, beslist heeft dat de ondervoorzitters en voorzitters van de rechtbanken, de raadsheren van de hoven van beroep, de eerste voorzitters en voorzitters hiervan benoemd of verkozen (voorzitters van de hoven van beroep) worden onder de voorwaarden als bekend, zouden deze waarborgen opgeofferd worden om redenen waarvan de diepere verantwoording nog moet worden ontdekt.

Sommigen hebben het voorstel geopperd dat, wanneer de arbeidsrechtbanken en arbeidshoven strafzaken zouden moeten berechten, alleen de beroepsmagistraten zouden zitting nemen. Hierbij laten zij na rekening te houden met de evenvermelde waarborgen of met bepaalde hiervan, en bovendien met de betekenis en de draagwijdte van de artikelen 92 en 105 van de Grondwet, die zodoende gevaarlijk miskend zouden worden.

III. Voorontwerp van wet betreffende de economische mededinging

9. Het «voorontwerp van wet betreffende de eco-

nomische mededinging» dat door minister F. Herman in de loop van het jaar 1976 werd ingediend en dat, zoals ik reeds gezegd heb, aanleiding gaf tot een belangrijk colloquium op 4 februari 1977, onderwerpt de «overeenkomsten tussen ondernemingen, de besluiten van ondernemersverenigingen en de onderling afgestemde feitelijke gedragingen, 'mededingingsregelingen' genoemd, die de markt van de betrokken goederen of diensten ongunstig kunnen beïnvloeden en ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging op het grondgebied van het Koninkrijk wordt verhinderd, beperkt of vervalst», aan een rechtsstelsel dat gelijk op datgene ingevoerd bij artikel 85 van het E.E.G.-Verdrag, en dat zich tevens richt naar artikel 86 van hetzelfde verdrag t.a.v. misbruik van een economische machtspositie. Een Raad voor de mededinging — administratieve instelling — of de bevoegde minister kunnen «alle maatregelen voorschrijven ten einde de inbreuk te doen beëindigen» ... «een praktijk verbieden» en «geldboeten toepassen» (van 2.000 tot 10.000.000 frank). Artikel 101 van het voorontwerp voorziet in hogere beroepen tegen deze maatregelen, verbodsbepalingen en geldboeten; deze beroepen worden voor de Raad van State gebracht die zijn vernietigingsbevoegdheid uitoefent, doch daarenboven, wat de geldboeten betreft, over een bevoegdheid van volle rechtsmacht beschikt.

De aldus aan de Raad van State toegekende bevoegdheid is niet verenigbaar met de grondwettelijke bepalingen, inzonderheid met artikel 92. Alleen deze vraag zal ik hier i.v.m. dit voorontwerp behandelen¹⁶.

De bepalingen hiervan beperken en regelen de vrijheden van overeenkomst, van koophandel en van nijverheid en kunnen dus tot een aantasting van het vermogen leiden. Het gaat hier bijgevolg kennelijk om burgerlijke rechten.

Geschillen m.b.t. de beperkingen van deze rechten, omdat een «overtreding» van de bepalingen van de artikelen 4 en 9 vastgesteld zou zijn en deswege geldboeten zouden worden toegepast, zouden dus geschillen «inzake burgerlijke rechten» zijn waarvoor krachtens artikel 92 van de Grondwet alleen de rechtbanken van de rechterlijke macht bevoegd zijn.

De *geldboeten* die de Raad voor de mededinging en/of de minister kunnen toepassen, worden «administratieve» geldboeten geheten.

Dit administratief karakter vloeit hieruit voort, dat bedoelde boeten niet door hoven en rechtbanken, maar door een administratie of een minister worden toegepast of opgelegd.

Talrijke wetten machtigen zulke autoriteiten tot toepassing van geldboeten, zodat ook deze sancties

¹⁶ Er zijn immers nog andere belangrijke opmerkingen te maken.

«administratieve» en soms fiscale geldboeten worden geheten¹⁷.

Al deze wetten hebben evenwel tegen zulke sancties een beroep bij de hoven en rechtbanken van de rechterlijke macht opengesteld¹⁸. Zij hebben dus de grondwettelijke beginselen inzake de uitsluitende bevoegdheid van de hoven en rechtbanken van de rechterlijke macht betreffende de geschillen over een burgerlijk recht nageleefd.

Het staat buiten kijf dat geldboeten, als geldelijke straffen die het vermogen treffen, een burgerlijk recht raken; geschillen die inzonderheid op de wettelijkheid van deze geldboeten betrekking hebben mogen niet onttrokken worden aan de bevoegdheid van de hoven en rechtbanken der rechterlijke macht. De wetten inzake andere «administratieve» of fiscale geldboeten hebben omtrent dit beginsel geen twijfel laten rijzen¹⁹.

Mijn overtuiging, intussen, dat de Grondwet, m.b.t. hetgeen het voorontwerp van wet beoogt, oplegt dat aan de bevoegdheid der gerechten van de rechterlijke macht niet wordt getornd, betreft alleen de «beroepen» welke bij die gerechten aanhangig moeten kunnen worden gemaakt betreffende beslissingen die door de administratieve overheden zullen worden genomen.

Ik ben dus geenszins van mening dat de hoven en rechtbanken of hun parketten de bevoegdheden zouden moeten overnemen welke het voorontwerp

van wet aan de raad voor de mededinging en aan de minister van economische zaken wil toekennen.

De reglementering van de concurrentie, zowel door het voorontwerp als door artikel 85 E.E.G., behoort tot het publiek recht en de naleving ervan betreft het algemeen belang. Een publiekrechtelijk orgaan moet dus over die naleving waken. Deze taak zou dan ook aan een administratie opgedragen moeten worden en niet aan een gerecht noch aan een parket.

Om te oordelen of een overeenkomst, een besluit van overeenkomst, een onderling afgestemde feitelijke gedraging «ertoe strekt of tot gevolg heeft dat de mededinging op het grondgebied van het Koninkrijk wordt verhinderd, beperkt of vervalst», moet «verder gegaan» worden dan het onderzoek van de enkele overeenkomst of van de enkele vereniging of gedraging waarvan sprake.

Een kennis van geheel de economische situatie, een volledige en nauwkeurige informatie aangaande geheel het land is vereist²⁰. Een enig en door zijn deskundigheid gespecialiseerd nationaal orgaan is hier dus nodig. Een rechter, een parketmagistraat zou evenmin kunnen beslissen dat, zoals bepaald wordt in artikel 12 van het voorontwerp, in navolging van de derde paragraaf van artikel 85 van het E.E.G.-Verdrag, een onrechtmatige «mededingingsregeling» niettemin toegestaan wordt omdat zij «bijdraagt tot verbetering van de produktie of van de verdeling (...) of tot bevordering van de technische of economische vooruitgang».

Maar afgezien hiervan dringt een beroep bij een rechter zich op — het voorontwerp zelf neemt dit aan — maar dit beroep is volgens de Grondwet enkel mogelijk mits het voor een rechter van de rechterlijke macht wordt ingesteld.

Men kan natuurlijk denken hetzij aan een rechtsmiddel van volle rechtsmacht, waarbij de gehele beoordeling van de feiten en de conclusie in rechte van deze raad of van de minister aan de rechter wordt voorgelegd en hem dus de mogelijkheid wordt geboden de bestreden beslissing te amenderen, te

¹⁷ B.v. a) de geldboete toegepast ingevolge artikel 335 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen door een door de gewestelijk directeur gemachtigde ambtenaar; b) de fiscale geldboeten vastgesteld door de artikelen 201 e.v. van het Wetboek van Registratierechten (geldboeten gelijk aan de ontdoken rechten); c) de fiscale geldboeten waarvan het bedrag is vastgelegd door de directeur van registratie en domeinen (art. 130 van het Wetboek van Successierechten); d) inzake belasting over de toegevoegde waarde, de fiscale geldboeten vastgesteld door de door de Koning aangewezen ambtenaar (art. 72, tweede lid, van het B.T.W.-Wetboek); e) de administratieve (sociale) geldboeten bepaald bij de wet van 30 juni 1971; f) ook het recht verleend aan zekere ambtenaren die bijzondere bevoegdheid hebben verkregen van de minister tot wiens bevoegdheid economische zaken behoren, om een bedrag te bepalen waarvan de betaling de strafvordering doet vervallen (wet van 30 juli 1971 betreffende de economische reglementering).

In al deze gevallen (behalve in het geval sub f — zie hierna) beschikt degene aan wie een «administratieve» geldboete wordt opgelegd over een beroep bij de rechtbanken der rechterlijke orde. In het geval bedoeld in f is geen beroep mogelijk daar de overtreders vrijwillig een geldsom betaalt om vervolging te voorkomen.

¹⁸ en ¹⁹ Elk van de voorbeelden uit de vorige noot licht dit toe: a) Beroep bij de directeur van belastingen en vervolgens bij het hof van beroep, wat de boete van artikel 335 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen betreft (zie art. 267 W.I.B.).

b) Beroep bij de vrederechter of de rechtbank van eerste aanleg (art. 224 Wetboek van de Registratierechten).

c) Beroep ook bij de rechtbanken der rechterlijke macht wat de «administratieve» boeten betreft, bepaald bij het Wetboek van de Successierechten (artt. 141 en 142 van dit wetboek).

d) Voor de geldboeten bepaald in het B.T.W.-Wetboek: verzet tegen dwangbevel voor de rechtbanken.

e) Voor de administratieve geldboeten in sociale zaken: beroep bij de arbeidsgerechten.

²⁰ Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen heeft in dit opzicht in het arrest van 12 december 1967, zaak 23/67, beslist, aangaande artikel 85 E.E.G., waarmee artikel 4 van het voorontwerp helemaal gelijklopend is, dat art. 85, § 1, meebrengt dat, «waar (...) de daaraan voor de mededinging verbonden gevolgen in aanmerking moeten worden genomen, deze gevolgen noodzakelijkerwijze (...) dienen te worden gezien (...) in verband met de economische en juridische omstandigheden waarin zij hun plaats hebben en samen met andere omstandigheden tot gevolgen voor de mededinging kunnen leiden; dat het immers zinloos ware een overeenkomst te beoordelen (...) los van de marktsituatie (...); dat in verband hiermede het feit, dat meer dergelijke overeenkomsten werden gesloten in aanmerking mag worden genomen, voor zoveel zulke overeenkomsten te zamen tot beperking van de vrije handel kunnen leiden; overwegende voorts, dat verstoring der mededinging slechts onder de gemeenschapsrechtelijke verbodsbepalingen valt voor zoveel de overeenkomsten, besluiten of feitelijke gedragingen de handel tussen Lid-Staten [in het stelsel van het voorontwerp op geheel het grondgebied van het Koninkrijk] nadelig kunnen beïnvloeden (...)» (Jurisprud., 1967, 523).

veranderen of te vernietigen, ofwel aan een eenvoudige vernietigingsbevoegdheid inzonderheid wegens schending van rechtsregels, of aan beide tegelijk.

Het lijkt mij noch logisch, noch opportuun, noch zelfs aangewezen aan de rechter volle rechtsmacht te verlenen, behoudens voor de beroepen tegen de uitgesproken geldboeten. Onder dit voorbehoud zou de rechter der rechterlijke macht enkel over vernietigingsbevoegdheid dienen te beschikken^{21,22}.

Het beroep tot nietigverklaring zou de rechter in staat moeten stellen ook na te gaan of de feiten bestaan en of de deductie die de betrokken beslissing daaruit maakt mogelijk was of niet.

IV. Een economische magistratuur

Algemene beschouwingen

10. De economische magistratuur ... een betrekkelijk recent begrip dat enthousiasme en illusies wekt, waarover veel is geschreven en colloquia zijn gehouden. Het is een idee die erg in trek is, zou ik zelfs zeggen, die in gesprekken, redevoeringen of conferenties zonder nadere verduidelijking wordt aangehaald. Sommigen, vooral degenen die niet dieper zijn kunnen ingaan op de problemen en vragen welke zij doet rijzen, zijn geneigd ze als een wondermiddel te beschouwen.

²¹ Er zal ongetwijfeld worden opgeworpen, dat in de huidige stand van onze wetgeving alleen het Hof van Cassatie en de Raad van State zich bepalen bij vernietiging wegens schending van rechtsregels en o.m. van regels die substantiële of op straffe van nietigheid na te leven vormen voorschrijven. Dit is echter geen voldoende reden om de suggestie die ik naar voren breng niet aan te nemen. Overigens is de recente wetgeving deze weg ingeslagen. Aldus bepaalt de wet van 16 maart 1976 tot wijziging van de rechtspleging betreffende geschillen inzake directe belastingen: «De eiser mag aan het hof van beroep bezwaren onderwerpen die noch in het bezwaarschrift werden geformuleerd, noch ambtshalve door de directeur werden onderzocht, voor zover zij een overtreding van de wet of een schending van de op straf van nietigheid voorgeschreven procedurevormen inroepen.»

²² Sommigen zullen voorzeker denken aan de opwerping, dat de beslissingen van een minister niet onderworpen mogen worden aan dit toezicht van de rechterlijke macht, omdat het beginsel van de scheiding der machten zich hiertegen zou verzetten. Deze opwerping is ongegrond. Verscheidene wetten hebben trouwens reeds uitdrukkelijk ministeriële beslissingen of bij koninklijk besluit genomen beslissingen aan het toezicht van de rechterlijke macht onderworpen. Wij vermelden o.a.: a) artikel 34 van de wetten betreffende de politie over de mijnen, graverijen en ondergrondse groeven, gecoördineerd op 15 september 1919, krachtens hetwelk de rechtbanken de nietigheid mogen uitspreken van een bij koninklijk besluit toegestane concessie; b) de wet van 30 juli 1971 betreffende de economische reglementering en de prijzen, waarbij een beroep bij de raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg wordt ingesteld tegen het bevel van de minister tot voorlopige sluiting van het bedrijf van een overtreder; c) artikel 582 van het Gerechtelijk Wetboek, bepaling die aan de arbeidsrechtbank de kennisneming verleent van beroepen tegen de beslissingen van de minister over een verzoek om tegemoetkomingen voor minder-validen ...

Men raadplege ook het uitstekend artikel van professor FLAMME, «Pour un contrôle juridictionnel plus efficace de l'administration», *J.T.*, 1972, 417. Raadpl. ook het klassieke werk van Cyr CAMBIER, *Principes du contentieux administratif*, I, blz. 197-198 en 201 e.v., en ook *Droit judiciaire civil*, I, blz. 197 e.v.

Het is een ruim en veelomvattend begrip dat tevens vaag en onduidelijk is²³.

De economie in onze hedendaagse samenleving heeft zich geweldig ontwikkeld. Zij is hoe langer hoe complexer en belangrijker geworden. Dit is ook het geval met de economische instellingen, de desbetreffende regels, de praktijken, gebruiken en noodwendigheden in verband met de publiek- en privaatrechtelijke economische betrekkingen.

De rechtspractici zijn zich dit ten volle bewust of behoren het te zijn.

De magistratuur en de advocaat hebben ontdekt, ontdekken en moeten beseffen dat een ware economische «revolutie» aan de gang is die ons recht of onze instellingen helemaal niet aan het wankelen brengt, maar ze verrijkt, gecompliceerder en onoverzichtelijker maakt. Dit geldt tevens voor alle juristen wier opdracht het is, in rechtsstaten als de onze, de regeerders bij te staan die, politieke opties makend, de bevoegdheden en verantwoordelijkheden der autoriteiten, de rechten en verplichtingen der enkelingen en ondernemingen vaststellen, of nog middelen en mogelijkheden voor die autoriteiten en andere rechtssubjecten in het leven roepen.

Deze verschijnselen moeten vanzelfsprekend in hun geheel worden gezien om een oordeel te kunnen vellen over de talloze voorstellen of suggesties die m.b.t. het begrip «economische magistratuur» gedaan worden.

Ik moge, naar vereis van mijn betoog, pogen een summier overzicht te geven van deze hedendaagse «economische» werkzaamheden, veranderingen en innovaties.

De rol van de Staat²⁴ inzake het toezicht op en de regulering van de economische activiteit wordt versterkt. In bepaalde gevallen gaat hij bovendien zelfs actief deelnemen aan het economische leven²⁵. De Staat beperkt zich niet meer tot het ordenen van dit leven door het vaststellen van gedragsregels of zelfs door het sluiten van internationale overeenkomsten; hij voert een beleid in het economisch vlak door zelf contracten te sluiten — de verscheidenheid van de contracten zal later worden behandeld — of door raadpleging of onderling overleg²⁶. Soms worden

²³ In *Bulletin sur les activités législatives du Conseil de l'Europe — affaires juridiques*, 1975, 301, staat dat «un groupe interministériel examine l'opportunité d'instituer une magistrature économique».

²⁴ Met «Staat» bedoelen wij hier de openbare overheid in het algemeen, ongeacht de autoriteit waardoor zij in het domein der uitvoering aan de dag treedt: centrale of gewestelijke autoriteit, publiekrechtelijke instellingen met of zonder een onderscheiden rechtspersoonlijkheid.

²⁵ «Dans certains cas il est en outre partie prenante à la vie économique», G. KEUTGEN, «Exposé de synthèse», *Actes du Colloque sur la magistrature économique*, Bruylant, 1976, blz. 103 e.v.

²⁶ Dit slaat vooral op de betrekkingen tussen de Staat en de professionele — en zelfs sociale — sectoren. De «partijen» zijn wellicht niet juridisch maar toch politiek en psychologisch gebonden.

eenvoudige protocollen of gentlemen's agreements gesloten of zelfs overeenkomsten, waartegen echter, uiteraard, elke voorziening uitgesloten is.

De ondernemingen worden bij de planificatie betrokken. Hulpverleningen, toelagen, «aanmoedigingen» worden verstrekt voor de economische activiteit, de ontwikkeling of heropleving van welvaart of tewerkstellingsmogelijkheden in de ene of andere streek. De openbare overheden verlenen financiële tegemoetkomingen ter bevordering van privé-investeringen, van de afzet, van het wetenschappelijk onderzoek ...^{27,28}

Deze verschijnselen doen zich natuurlijk niet alleen in ons eigen land voor; zij treden op, vanzelfsprekend met lichte verschillen, in de meeste landen waarvan het politiek stelsel en de beschaving op de onze gelijken²⁹.

De overheid is rechtstreeks actief op de markt als voortbrenger van goederen en verstrekker van diensten. Zij gaat, in de plaats van de privé-sector, initiatieven of verantwoordelijkheden op zich nemen wanneer deze sector arbeidsmogelijkheden in het gedrang dreigt te brengen of wanneer de privé-activiteit in gebreke zou blijven. Bij ons of elders worden nationalisaties verricht of geëist op basis van politieke, filosofische en sociale overwegingen³⁰.

In de verhoudingen die een privé karakter hebben bewaard ontstaan nieuwe types contracten: van «research-ontwikkeling», «licensing», «engineering», «leasing», «franchising», «factoring» van bedrijfsklare fabrieken, associatiecontracten^{31,32}.

Twee kenmerken van bepaalde dier contracten worden beklemtoond: enerzijds, lange, geduldige

onderhandelingen en voorbereidingen, anderzijds, noodzakelijke en veelvuldige aanpassingen en post-contractuele gevolgen³³.

Dit alles brengt sommigen ertoe de oprichting voor te stellen van een economische magistratuur die, dank zij een bijzondere kennis van de economische problemen, in staat zou zijn toestanden die, naar men zegt, uiteraard complex en moeilijk zijn, te regulariseren, die voorlichting, bijstand, leiding zou verstrekken, tegenstellingen zou temperen, geschillen zou oplossen, rechten, verplichtingen, verbintenissen zou bepalen.

Welke domeinen en stoffen zouden onderworpen worden aan de taken, bevoegdheden en machten van deze economische magistratuur?

Hierbij wordt aan talrijke en zeer verscheiden objecten gedacht: a) de betrekkingen tussen de Staat en de ondernemingen — o.m. de problemen inzake hulpverlening, toelagen, tegemoetkomingen, de economische contracten — en de andere economische betrekkingen tussen de Staat en de particulieren — o.m. de vergunningen voor de uitoefening van beroepswerkzaamheden³⁴; b) de betrekkingen tussen ondernemingen en verbruikers, i.h.b. de bescherming van laatstgenoemden; c) de betrekkingen tussen ondernemingen, — alle geschillen i.v.m. fusies, splitsingen, gedeeltelijke inbrengen en andere vormen van concentratie; d) de bovenvermelde nieuwe economische contracten; e) de interne betrekkingen in de ondernemingen — de problemen i.v.m. de betrekkingen tussen de bezitters of de vertegenwoordigers van het kapitaal en de werknemers (kaderleden, bedienden, werklieden); f) de betrekkingen binnen de handelsvennootschappen o.m. tussen meerderheid en minderheid, tussen vereffenaars en vennoten, tussen vennoten, tussen vennootschappen, vennoten en bedrijfsrevisoren; g) de voorkoming van faillissementen en de liquidaties van ondernemingen, vraagstukken i.v.m. de afwikkeling van de liquidaties; h) de

²⁷ De huidige regering wil in deze richting verder gaan en de «technieken» verbeteren of uitbreiden (Bijlage II bij de regeringsverklaring van 7 juni 1977, blz. 16).

²⁸ De gewestvorming zal ongetwijfeld gediversifieerd worden. Raadpl. J. GOL, *Le redressement wallon — Réalisme et réformes*.

²⁹ Zie de documentatie over Bondsrepubliek Duitsland, Denemarken, Frankrijk, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland en het Verenigd Koninkrijk, die ter beschikking werd gesteld van de gemengde parlementaire commissie belast met het toezicht op de hulpverlening van de Staat aan de ondernemingen.

³⁰ Al deze verschijnselen zijn zeer goed beschreven door deskundige rechtsgeleerden en economen. Ik vermeld, onder anderen: a) FLAMME, FAVERESSE, JACQMIN..., *Aspects juridiques de l'intervention des pouvoirs publics dans la vie économique*, Bruylant, 1976; b) de grondig uitgewerkte verslagen die in 1975 werden voorgelegd op het Colloquium over de economische magistratuur, op. cit.; c) Jean LE BRUN, «L'administration économique contractuelle en Belgique», in *La Renaissance du phénomène contractuel*, Seminarie in oktober 1970 te Luik gehouden, Faculteit voor rechtsgeleerdheid te Luik, Commission droit et vie des affaires.

³¹ Men wijst op de scheppende arbeid van rechtsgeleerden inzake «een nieuw gewoonterecht» ..., doch vroeger hebben juristen — advocaten en notarissen — rekening houdende met nieuwe behoeften en nieuwe omstandigheden, nieuwe contracten bedacht waarvan de hoofdbepalingen in nieuwe codificaties werden overgenomen.

³² De jaarlijkse rapporten van grote financiële organismen lichten ons ook in over de verscheidenheid, de omvang en de frequentie van zulke contracten, met zowel internationale als nationale kenmerken.

³³ Raadpl. over deze contractueel-economische hernieuwing: CHARLEY DEL MARMOL, «Réflexions sur l'utilisation des techniques contractuelles dans la vie des affaires», J.T. 1973, 69 en *Economisch en Financieel Recht vandaag*, II, 305, Gent 1973.

³⁴ Bedoeld worden — zie het algemeen verslag van de hh. JACQMIN en SCHRANS, op. cit., de taken die thans zijn toevertrouwd, enerzijds, aan de Vestigingsraad, waarin is voorzien door de wet van 15 december 1970 op de uitoefening van beroepswerkzaamheden in de kleine en middelgrote handels- en ambachtsondernemingen en, anderzijds, aan de Raad voor economisch onderzoek inzake vreemdelingen, waarin is voorzien door de wet van 19 februari 1965.

De Vestigingsraad beslist over de beroepen ingesteld tegen de beslissingen van de kamers voor ambachten en neringen inzake de aanvragen om getuigschriften voor de uitoefening van beroepswerkzaamheden als bepaald in de wet van 15 december 1970 en tegen de beslissingen van de Vestigingsraad staat een beroep bij de Raad van State open.

De Raad voor economisch onderzoek inzake vreemdelingen geeft adviezen aan de bevoegde minister (moet tegen een advies een hoger beroep worden ingevoerd?). Hij doet uitspraak over de intrekking van de beroepskaart. In dit geval zou een beroep op de rechterlijke macht wel wijs zijn.

uitoefening van een zogeheten «precontentieuze» bevoegdheid die hierna dient te worden gepreciseerd³⁵; i) de problemen i.v.m. de concurrentie tussen de private ondernemingen en tussen deze en publieke economische instellingen, de problemen van de misbruiken van de economische machtsposities en de concentraties³⁶; j) de economische misdrijven of de niet-repressieve maatregelen of sancties welke zouden moeten worden uitgesproken, o.m. wanneer de strafbaarheid van feiten die heden die misdrijven vormen, opgeheven zou zijn.

Terwijl sommige voorstanders van een economische magistratuur dienaangaande niets naders voorstellen, tenzij dat haar leden een adequate kennis moeten hebben van de zogenaamde economische problemen die zij bedoelen, stellen anderen voor in de rechtbanken van koophandel economische kamers op te richten waarvan de rechters gespecialiseerd zouden zijn in de materies die zij bedoelen en waaraan al deze materies toegewezen zouden worden; anderen nog nemen aan dat het noodzakelijk is de evengenoemde taken, bevoegdheden en machten — en er zijn er nog andere — toe te vertrouwen aan diverse instellingen die alle «economische magistratuur» worden geheten en die, benevens dergelijke economische kamers, één of meer afdelingen van de Raad van State, de Bankcommissie, de Raad voor economische geschillen, de Controledienst voor verzekeringen, de Commissie voor verzekeringen³⁷, het Hoog Comité van toezicht, een ombudsman zouden zijn.

Sommige auteurs willen rechtsmiddelen bij een of ander «gerecht» of «economische magistratuur» invoeren, verbeteren of uitbreiden.

Het begrip «economische magistratuur» heeft aldus vaak een zeer ruime betekenis. «Les deux composantes de l'expression méritent commentaire. Selon le vocabulaire juridique de Capitant, le magistrat est 'tout fonctionnaire ou officier civil investi d'une autorité juridictionnelle, administrative ou politique'. La magistrature qu'il s'agit de décrire ici peut, certes, rendre des jugements, mais elle peut aussi prendre des décisions administratives, présenter des suggestions, formuler des avis, voire même se borner à livrer des informations : c'est assez parfois pour exercer une magistrature d'influence (...) il s'agit d'autorités collégiales et elles bénéficient d'une certaine indépendance...»³⁸

Niet zonder reden schrijft Léon Dabin: «En géné-

ral on est pour la magistrature économique mais avec une telle variété de suggestions qu'il est permis de se demander si les objectifs sont perçus de manière suffisamment claire et précise pour justifier le dépôt d'un projet de loi portant sur un système cohérent»³⁹⁻⁴⁰.

Bij deze problemen, bij al deze voorstellen, zijn nadere aanduidingen vereist; vaststellingen, rijpe overweging en kritisch onderzoek zijn blijkbaar ook onmisbaar.

Statuut en samenstelling van het voorgesteld «economisch gerecht»

11. Hoewel de meesten van hen die zich hebben bezig gehouden met het probleem — voor zover er een is — van de economische magistratuur, van oordeel zijn dat de talrijke instellingen, die ik zoeven heb vermeld en die een «economische magistratuur» in de ruime zin zouden vormen, behouden moeten worden, stellen zij nochtans voor in de rechterlijke macht nieuwe gerechten of kamers op te richten en vaak ook de huidige organisatie van de Raad van State aan te vullen, waarbij aan deze gerechten of kamers alsook aan een nieuwe afdeling van het hoog administratieve rechtcollege nieuwe bevoegdheden en machten toegekend zouden worden.

De voorstellen zijn talrijk en velerlei. Wij vermelden:

a) Het oprichten van economische kamers bij de hoven van beroep. Dit zou mijns inziens niet te verenigen zijn met onze grondwettelijke bepalingen⁴¹.

³⁹ L. DABIN, «Exposé de synthèse», in *Actes du Colloque sur la magistrature économique*, blz. IV-0-17.

⁴⁰ Zo wordt de Bankcommissie vaak «economische magistratuur» genoemd. «Seule la conception large», schrijft R. WITTEWULGHE, «nous semble satisfaisante pour englober la réalité des fonctions officielles et officieuses de la commission bancaire. Celles-ci débordent largement le sens étroit de la définition usuelle. Assimiler magistrature à la seule judicature localise l'attention sur un seul aspect de ses compétences.» Hij zegt o.m. dat de bankcommissie een taak vervult die gaat van «de officiële tot de officieuze magistratuur» en dat in haar attributies begrepen zijn «des pouvoirs quasi-juridictionnels, normatifs, d'information et d'enquête, d'influence (...) d'avis» (studie gepubliceerd in *Actes de Colloque sur la magistrature économique*). Raadpl. ook nog een opmerkelijke studie van A. BRUYNEEL, «La Commission bancaire Belge», *Revue Banque*, nrs. 303, 304 en 305 (als overdruk aanwezig in de voornaamste bibliotheken).

⁴¹ De uitmuntende jurist CHARLES VAN REEPINGHEN, koninklijk commissaris voor de gerechtelijke hervorming, had weliswaar voorgesteld bij de hoven van beroep handelskamers op te richten met als voorzitter een raadshoor bijgestaan door rechters in handelszaken die hetzelfde statuut als de handelsrechters bij de rechtbanken van koophandel zouden hebben. Hij was van oordeel dat een dergelijke hervorming in overeenstemming zou zijn zowel met de geest als met de letter van de Grondwet (*Verslag van de koninklijke commissaris*, blz. 136 en 137). Ik kan deze opvatting waarlijk niet delen. Onze Grondwet bepaalt hoe onze hoven van beroep zijn samengesteld: magistraten benoemd voor het leven (behoudens het emeritaat of de inruststelling wegens lichamelijke ongeschiktheid), op voordracht door het hof zelf en de provincieraden gedaan. De Grondwet maakt geen onderscheid: voor alle kamers hebben de magistraten van de hoven van beroep hetzelfde

³⁵ Raadpl. betr. deze lijst van bevoegdheden: JACQUIN en SCHRANS, «Rapport général», in *Actes du Colloque sur la magistrature économique*, en KEUTGEN, «Rapport de synthèse», *ibid.*

³⁶ KEUTGEN, *op. cit.*

³⁷ Zie de wet van 9 juli 1975 betreffende de controle der verzekeringsondernemingen.

³⁸ R. SAVY, «L'expérience française de la magistrature économique» in *Actes du Colloque sur la magistrature économique*, blz. IV-2-0.

b) Het instellen van «economische» hoven onderscheiden van de hoven van beroep waarin de Grondwet voorziet, zoals de arbeidshoven hiervan onderscheiden zijn.

Zouden wij dan vijf hoven van beroep, vijf arbeidshoven, vijf «economische» hoven hebben? Dat is toch erg veel!

Deze bijzondere kamers van de hoven van beroep of deze nieuwe hoven zouden hetzij een bevoegdheid in eerste en laatste aanleg, hetzij alleen een bevoegdheid in hoger beroep hebben.

Zij zouden op gelijke wijze samengesteld zijn als de economische rechtbanken of kamers waarvan hierna sprake.

Ook hier rijzen bezwaren van constitutionele aard⁴².

c) In de rechtbanken van koophandel zouden kamers met drie rechters opgericht worden, gevormd door: i) «een jurist met een degelijke vorming in economische politiek»; ii) «een persoon die een grondige kennis heeft van het zakenleven en/of van de sociale verhoudingen in de onderneming»; iii) «een econoom met een degelijke vorming t.a.v. de institutionele aspecten van de economie»⁴³.

d) Gewone gerechten — van koophandel of burgerlijke — zouden uitspraak doen met medewerking van gespecialiseerde assessoren toegelaten tot deelneming aan de beraadslagingen⁴⁴.

statuut-waarborg van onafzetbaarheid en benoeming ingevolge een keuze onder de kandidaten die *en* door de rechterlijke macht *en* door plaatselijke politieke autoriteiten zijn voorgedragen.

Krachtens artikel 105 van de Grondwet kan de wet weliswaar de inrichting en bevoegdheid van de rechtbanken van koophandel regelen en de plaats van hun zetel aanwijzen. Maar dit artikel laat zeker geen wijziging toe van de samenstelling van de vijf hoven van beroep — of van sommige kamers daarvan — of van het statuut van hun leden, zoals zij door de artikelen 99, 100, 102 en 104 van de Grondwet zijn geregeld.

Zou de wet, op grondslag van artikel 105 van de Grondwet, hoven van beroep voor handels- of economische zaken kunnen oprichten, die los staan van de hoven van beroep door de Grondwet opgericht?

Een ontkennend antwoord is, mij dunkt, geboden. Immers, enerzijds, lijkt uit de geest zelf van artikel 105 wel te blijken, dat de Grondwetgever aan de wetgever alleen heeft toegestaan rechtbanken van koophandel van eerste aanleg op te richten. Dit is een oude Franse instelling. Anderzijds, daar de Grondwet de beslissing over geschillen inzake burgerlijke rechten — en de rechtbanken van koophandel doen over dergelijke geschillen uitspraak — met maximale waarborgen heeft willen omkleden (uitsluitende bevoegdheid van de rechtbanken samengesteld uit onafzetbare rechters, benoemd in eerste aanleg, in hoger beroep en in cassatie, als voorgeschreven bij artikel 99, en met het statuut, dat in andere artikelen wordt vastgelegd), kan men niet aannemen dat met de geest en de teksten van de Grondwet een jurisdictionele organisatie verenigbaar zou zijn die niet alleen in eerste aanleg, doch ook in hoger beroep, de geschillen inzake burgerlijke rechten van commerciële of economische aard aan die waarborgen zou onttrekken.

⁴² Zie voorgaande noot.

⁴³ SCHRANS, *Jurisprudence commerciale de Bruxelles*, 1970, 419.

⁴⁴ Redevoering van de procureur-generaal Ganshof van der Meersch, «Overwegingen omtrent de kunst recht te spreken en de uitoefening van het rechterlijk ambt», uitgesproken op de plechtige zitting van het Hof van Cassatie van 1 september 1973.

e) De «economische» gerechten zouden enkel te Brussel, Luik, Gent, Antwerpen en Bergen gevestigd worden.

Sommigen stellen voor dat de leden van deze gerechten «voor het leven» benoemd zouden worden op voordracht, o.m. door de Centrale Raad voor het bedrijfsleven, van kandidaten die houders zouden zijn van het diploma van licentiaat in de rechten met bovendien hetzij een tweede diploma in economisch recht, hetzij ervaring in economische zaken langs onderwijs of praktijk verworven.

f) De economische kamers, in de rechtbanken van koophandel op te richten, zouden, zoals de andere kamers van deze rechtbanken, worden voorgezeten door een tot deze rechtbanken behorend beroepsmagistraat maar zijn assessoren zouden niet de huidige rechters in handelszaken zijn, doch speciaal gekozen economen of zakenlieden die hetzelfde statuut als die rechters zouden hebben.

g) Economische afdelingen samengesteld uit magistraten met de diploma's of bekwaamheden tezamen, als bedoeld sub e, zouden in de parketten van diezelfde vijf steden worden opgericht.

h) Een economische afdeling in de Raad van State zou samengesteld zijn uit staatsraden met de diploma's en ervaring als bedoeld sub e⁴⁵⁻⁴⁶.

*Het economisch recht*⁴⁷.

12. Terecht wordt op de evolutie en de complexiteit van dit recht de nadruk gelegd. Evolutie en complexiteit die zowel in het economisch publiek recht als in het economisch privaatrecht in het oog springen. Maar dit zijn geen verschijnselen die alleen bij het economisch recht optreden. Zij zijn onbetwistbaar evenzeer aanwezig in het sociaal recht, de intellectuele rechten, waaronder de zogenaamde industriële rechten, de rechten van de persoonlijkheid — gebieden waarop de wetenschap en de techniek veel bijgedragen en veel gewijzigd hebben! — het fiscaal recht, het administratief recht, het internationaal recht, het Europees gemeenschapsrecht.

Recht en politiek moeten uit elkaar gehouden

⁴⁵ Over de oprichting van de economische gerechten, raadpl. de interessante overwegingen van prof. LÉON DABIN, «Exposé de synthèse», *Actes du Colloque...*, op. cit., blz. IV-0-19 en IV-0-28 en 29.

⁴⁶ Sommigen zijn onder de indruk gekomen van instellingen als die welke in Duitsland bestaan, met toepassing van het «Kartellgesetz», of ook nog in de Verenigde Staten, met toepassing van de «Sherman Act» en van andere aanvullende wetten. Heeft men echter het vraagstuk grondig genoeg bestudeerd? In de Verenigde Staten worden weliswaar onderzoeksbevoegdheden toegekend aan specialisten, maar de gewone rechtscolleges doen uitspraak. Deze Duitse en Amerikaanse instellingen hebben hoofdzakelijk de problemen van concurrentie en misbruik van een economische machtspositie als werkterrein.

⁴⁷ Betr. dit begrip, zie J. MERTENS DE WILMARS, o.m. «De rechter en het economisch recht», *R.W.* 1976-77, 257 e.v., met een uitgebreide bibliografie in noot 2, *J.T.*, 1976, 717 e.v.

worden, want politiek heeft hoofdzakelijk betrekking op keuzemogelijkheden en opties, terwijl zulks niet de taak is van degenen die recht moeten spreken. Het recht vloeit weliswaar voort uit voorheen gedane politieke opties, doch zodra het is tot stand gekomen, heeft het zijn eigen taak en doeleinden.

Zulke afscheiding bestaat evenwel niet tussen recht en economie. Het recht ontstaat of wordt uitgebouwd naar gelang van sociale, financiële, budgettaire ... economische toestanden. De sociale, economische, fiscale verschijnselen, toestanden, werkzaamheden, en problemen zijn materiële bronnen van de rechtsregels, d.w.z. dat zij de oorzaak van het ontstaan en van de wijzigingen van die regels zijn. De rechtsregels hebben hun fundament in deze verschijnselen en werkzaamheden, organiseren ze en beletten de wildgroei ervan. De betrekkingen in het privéleven, in de familiegroep, in andere sociale groepen, de betrekkingen gesproten uit het bestaan van roerende en onroerende goederen, van handelsactiviteiten, de behoeften en taken van de gemeenschap waarvoor organen en geldmiddelen noodzakelijk zijn ... zijn de bron en het voorwerp van de rechtsregels, d.w.z. van normen die gedragsregels uitmaken en de statuten, de opdrachten en bevoegdheden van steeds talrijker openbare diensten bepalen⁴⁸.

Wij moeten ook beseffen, dat zo niet alles, dan toch veel, in het leven van de mensen — hun bekommernissen, belangen en verlangens — van economische aard is. Talloze handelingen hebben een economische weerslag, zonder dat zij daarom tot het «economisch recht» gerekend hoeven te worden, en vooral zonder dat tot die handelingen betrekkelijke taken aan een «economische magistratuur» hoeven te worden toevertrouwd⁴⁹.

Men denkt het economisch recht te kunnen kenmerken door te wijzen op de talrijkheid van de ruime, vage of onnauwkeurige begrippen van dat

recht. Dat zij bestaan valt zeker niet te ontkennen, doch enerzijds komen dergelijke begrippen — vanzelfsprekend met een andere inhoud en doeleinden — ook veelvuldig in de overige categorieën van ons positief recht voor: de realiteiten van onze hedendaagse maatschappij doen ze niet alleen ontstaan maar beheersen ook hun evolutie⁵⁰. Anderzijds, gaat het zeer vaak, vooral in het *economisch publiek recht*, niet zozeer om vage, ruime en onnauwkeurige begrippen als om *machten* en *bevoegdheden* die, door de Grondwet en de wetten aan de uitvoerende macht — politieke en administratieve autoriteiten — verleend, haar in staat moeten stellen te regeren en te besturen. Deze macht, moet, vooral op economisch gebied, *kiezen* en *opteren* t.a.v. de talrijke en diverse toestanden en problemen waarvoor zij komt te staan. De uitvoerende macht mag, daar zij een economisch «beleid» moet voeren, zich niet beperken tot toepassing van normen: zij regeert en beheert en neemt dus, in het raam van de wetten — raam waarin noodzakelijk *ruime* machten en bevoegdheden worden toegekend — vrijelijk de bijzondere beslissingen die zij geschikt acht voor het «beleid» dat zij moet voeren.

Deze bedenking of constatering lijkt mij belangrijk: daaruit dient immers te worden afgeleid dat geen enkele rechter, geen enkele «economische magistratuur», bij die keuzebepalingen en opties in de plaats van de uitvoerende macht zou kunnen treden, zonder onze democratische en parlementaire beginselen te schenden of scheef te trekken.

⁴⁸ De professoren VAN RYN en HEENEN schrijven alleszins terecht (*Principes de droit commercial*, I, 2e uitg., 1976, blz. 5): «Certains auteurs paraissent vouloir faire du 'droit économique' une discipline d'un caractère mixte et non pas purement juridique (...) Il est cependant difficile de concevoir qu'une branche du droit comprenne, en dehors de règles de droit proprement dites, un ensemble de règles 'de sources diverses'. On peut se demander si cette conception ne repose pas sur une confusion entre le 'donné' et le 'construit', pour reprendre la terminologie mise en honneur par F. GénY. Les exigences de la politique économique et les lois économiques constituent à présent un élément très important du donné social qui sert de base à l'élaboration du droit et à son interprétation. Ce fait suffit à expliquer que le juriste ne puisse se dispenser d'une collaboration de plus en plus étroite avec les économistes. Encore ne faut-il pas confondre les règles de droit avec les nécessités auxquelles elles répondent.»

⁴⁹ JACQMIN en SCHRANS, *op. cit.*, blz. 0-0-17, schrijven: «Tout juge est appelé à jouer le rôle d'un magistrat économique; il en est ainsi du juge de paix tranchant un litige relatif à un bail commercial, du tribunal de première instance statuant en matière de propriété industrielle, du juge des saisies autorisant une saisie-description, du juge des référés désignant un séquestre, du juge correctionnel devant se prononcer quant à des infractions visées par des législations qualifiées d'économiques.»

⁵⁰ *Ruime begrippen*, overvloedig aanwezig in alle categorieën van het recht, zijn in niet economisch privaatrecht niet alleen de goede zeden of de openbare orde, zoals leken geneigd zijn te denken. Te vermelden zijn, onder tal van andere: «imperatieve wetten», «politie- en veiligheidswetten», «daad die, in beginsel, tot aansprakelijkheid aanleiding geeft en die de ouders niet hebben kunnen beletten», «band van ondergeschiktheid», «de wettige reden», «het beheer van de gemeenschap door de man» (B.W., art. 1421 oud). Ook in het publiek en privaatrecht de «fout» of «schuld», welke de rechters moeten opsporen in *alle mogelijke activiteiten en gedragingen*, die verschilt naar de aard hiervan en varieert volgens de vooruitgang van wetenschappen en techniek of hun leemten ... In administratief recht, zowel het Belgische als het Nederlandse, «het in het algemeen rechtsbewustzijn levend beginsel van behoorlijk bestuur». In het fiscaal recht «bedrijfsverliezen en -lasten», «normaal beheer van een privé-vermogen» ... In het sociaal recht «het arbeidsongeval of het ongeval op de weg naar of van het werk» ... In het publiek recht «formaliteiten of beperkingen van de vrijheid die in een democratische staat nodig zijn in het belang van de openbare veiligheid» (artt. 10 en 11 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de Mens). In het disciplinair recht «de organisatie van groepsgeneeskunde» waardoor de verdeling van de honoraria onder beoefenaars van een zelfde tak van de geneeskunst toegelaten is (K.B. nr. 78 van 10 november 1967, art. 18, § 1), welk begrip valt af te leiden uit de praktijk opgelegd door de vereisten van de huidige geneeskunde en de middelen waarover zij dient te beschikken (Raadpl. de noot onder Cass., 23 maart 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 699).

Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen dat geen «gespecialiseerde economische rechter» is, waarvan sommigen — ten onrechte — dromen, hanteert met succes begrippen als «ernstige storingen», «vaste markt», «gevaaren voor verstoring van de markt», «lasten buiten verhouding»...

Sommigen van diegenen die een «economische magistratuur» voorstellen slaan dus, mij dunkt, de bal mis, wanneer zij niet inzien dat die magistratuur bedoelde keuzebepalingen en opties niet zou mogen beoordelen, nu de enige taak die aan een rechter mag toekomen, is te beslissen of deze ruime machten en bevoegdheden niet werden overschreden, ja zelfs voor andere doeleinden werden gebruikt, «overschreden» o.m. omdat de overheid een beslissing genomen heeft die voor geen enkele rechtvaardiging vatbaar is.

Er wordt ook gezegd dat het economisch recht onnauwkeurig is of dat er niet voldoende schriftelijke regels bestaan, zowel in verband met de betrekkingen tussen de openbare overheid en de ondernemingen inzake toelagen, hulpverlening en contracten als betreffende de betrekkingen tussen ondernemingen, die complexer en deliquer zijn wegens de huidige economische realiteiten.

De materies zijn weliswaar vaak nieuw, doch zij worden niettemin beheerst door een geheel van al dan niet schriftelijke regels en beginselen, met de nadere omschrijving waarvan een bepaalde rechtsleer⁵¹ een aanvang heeft gemaakt. De rechtbanken hebben evenwel tot nog toe weinig gelegenheid gehad zich uit te spreken. Moet de wetgever dan tussenkomen? Het zou allesbehalve gemakkelijk zijn passende teksten voor te stellen.

Wat de contractuele betrekkingen tussen ondernemingen op de nieuwe evenvermelde terreinen⁵² betreft, valt uit de uitstekende uiteenzetting van professor Ch. del Marmol af te leiden, dat zeker geen, al dan niet imperatieve, in de wet neergelegde regels wenselijk zijn, maar dat het veeleer aankomt op de wijsheid van de onderhandelaars en op de geest van samenwerking en begrip tussen contractanten voor wie de bijstand van hun raadslieden en technici nuttiger is dan een beroep op de rechterlijke instanties.

Overigens gaat het zeer vaak om problemen die niet noodzakelijk eigen zijn aan de «economische» contracten of die uitsluitend daarop betrekking hebben; zij houden verband met de stof der contracten in het algemeen⁵³.

Tenslotte wordt aangevoerd, dat het economisch recht van ons land niet gecoördineerde, tegenstrijdige en vaak nutteloze bepalingen bevat⁵⁴ en dat de rechter dikwijls uitspraak moet of zou moeten kunnen doen over het begrip «algemeen belang».

De eerste bedenking heeft kennelijk niets te maken

met het probleem van de oprichting van een economisch gerecht. De tweede zou gewis zeer zorgvuldige betekenisbepalingen wettigen ... doch niet de oprichting van een economisch gerecht.

Het staat buiten kijf, dat het de politieke machten — grondwettelijke, wetgevende en uitvoerende — en de onder politiek toezicht gestelde bestuursautoriteiten zijn die moeten beoordelen wat op elk gebied, en niet enkel op het economische, door het algemeen belang wordt vereist.

Deze politieke machten zijn echter aan beperkingen onderworpen: omwille van het algemeen belang mogen noch de wetgever noch de uitvoerende macht een grondwettelijke regel, een regel van internationaal of van Europees recht schenden. De uitvoerende macht en haar bestuur beschikken weliswaar over een discretionaire macht, doch deze is niet willekeurig, en bijgevolg is de uitoefening ervan beperkt door rechtsregels. Aan de rechter staat het na te gaan of, hoewel de overheid de beslissing op grond van het algemeen belang heeft genomen, zij daarin de grenzen van haar bevoegdheden niet heeft overschreden, o.m. geen rechtsbeginsel of rechtsregel of ook niet het juridisch begrip «algemeen belang»⁵⁵ heeft geschonden, en nog of de feiten waarop zij heeft gesteund vaststaan of niet.

De rechter kan door de wetgever ook worden verzocht na te gaan, of op een bepaald gebied een gedraging van een particulier of zelfs van een overheid het algemeen belang heeft gediend, zoals zou worden beweerd, of niet.

Zowel de Belgische als de vreemde rechters, van de gewone en van de administratieve gerechten, hebben zich van deze taken kunnen kwijten en men ziet niet in waarom rechters wier aandacht speciaal gaat naar louter economische vraagstukken, het beter zouden doen.

De specialisatie

13. Vanzelfsprekend zijn het diegenen die dagelijks in hun praktische werkzaamheden — handel, nijverheid, bankwezen, administratie — of in hun onderwijs en andere wetenschappelijke opdrachten te maken hebben met economische vraagstukken en problemen, die menen dat er «gespecialiseerde economische rechters» nodig zijn en zulks dan ook met overtuiging en zelfs gezag verkondigen.

Dit is normaal en natuurlijk. Deze mannen en vrouwen van de praktijk of de wetenschapsbeoefening zien hun eigen problemen ... maar hebben minder kans die te ontmoeten welke zich voordoen in heel wat andere domeinen van het maatschappelijk leven; zij zijn dan ook geneigd ze te negeren of te verwaarlozen. De specialisatie van de univer-

⁵¹ Zie infra.

⁵² Zie supra, nr. 10, kol. 289.

⁵³ Dit is o.m. het geval voor de «onvooruitziendheid» («imprévision»), de benadeling — waaraan zekere nationale rechten zeer ruime gevolgen toekennen — het recht dat sommigen aan de rechter willen verlenen om de stipulaties van de overeenkomsten te wijzigen of aan te passen.

⁵⁴ P. DE VROEDE, preadvies voor de afdeling economisch recht op het Congres van de Vlaamse Juristenvereniging, R.W., 1973-74, 1953 e.v.

⁵⁵ Recente toepassing door het arrest nr. 17.552 van 1 april 1976 van de Raad van State.

siteitsprofessor die economische vakken doceert, en de dagelijkse contacten van de practicus met dergelijke problemen leiden hen tot de mening dat een specialisatie van de rechters en gerechten t.a.v. de economische vraagstukken noodzakelijk is, doch zij bekreunen zich weinig of niet om de andere takken van het recht die op andere aspecten van de samenleving betrekking hebben.

Dit verschijnsel doet zich niet uitsluitend in het economische vlak voor; specialisten in strafrecht, sociaal recht, fiscaal recht, gezinsrecht, vragen ook de specialisatie van de rechters en de gerechten, en degenen die zich i.h.b. met de intellectuele rechten of het verzekeringsrecht bezig houden zullen ze binnenkort vragen. Er is zelfs al voorgesteld, dat de rechter die inzake medische civielrechtelijke aansprakelijkheid, de aansprakelijkheid van architecten of aannemers of nog van de besturen uitspraak doet, ook gespecialiseerd zou zijn ...

Deze laatste aangelegenheden, zoals geschillen of toestanden m.b.t. het fiscaal, sociaal, verzekeringsrecht, fraudes van allerlei aard, het burgerlijk of handelsrecht, de intellectuele rechten, zijn eveneens complex en moeilijk.

Waar zou de inwilliging van al deze eisen ons brengen? Tot welke rechterlijke organisatie, tot welke ontarding van de jurisdictionele functie zou dit leiden?

Men vergeet overigens twee essentiële punten. Het eerste is dat de rechter zeer dikwijls niet kan volstaan met de enkele toepassing van regels die uitsluitend tot een enkele tak van het recht behoren. De rechter die uitspraak doet in economische zaken o.a. dient toepassing te maken — en moet dus op de hoogte zijn — van de regels van het grondwettelijk en administratief, burgerlijk en handelsrecht alsmede van het internationaal en Europees recht ... Hetzelfde geldt voor de rechter die beslist over aangelegenheden die i.h.b. betrekking hebben op het strafrecht, het fiscaal recht enz. enz.

Het recht vormt een geheel en mag niet worden verbrokkeld.

De economist, de zakenman, de doctor of licentiaat in de rechten, die na zijn studie enkel het bedrijfsleven, de economische problemen of de zakenwereld gekend heeft, kan de opdracht niet vervullen en de verantwoordelijkheden niet dragen van een rechter die rekening moet houden met het gehele recht in al zijn complexiteit.

Het tweede punt is dat, wanneer men de specialisatie van de rechter eist, men vaak over het hoofd ziet wat zijn opdracht is. Hij kan geen deskundige worden in alle aangelegenheden welke hem worden voorgelegd en is daartoe zelfs niet in staat: juridisch deskundige, ja zeker — dat zijn wij allen — maar geen deskundige inzake leiding of beheer van bedrijven of hun belangen, inzake economisch beleid van de Staat of van de openbare macht in het algemeen, net zomin

als hij inzake medische technieken, berekeningen in verzekeringsaangelegenheden, inzake weerstand van de materialen, enz... een deskundige kan wezen.

Hij moet begrijpen wat de experts en contra-experts vastgesteld hebben en de advocaten toelichten, anders zou hij niet in rechte uitspraak kunnen doen; hij moet in staat zijn de economische analyse te begrijpen om de wederzijdse verplichtingen van de contracterende partijen te bepalen⁵⁶. Hij kan echter zelf geen expert zijn⁵⁷, wat trouwens voor de partijen, t.a.v. de vrijwaring van hun rechten van verdediging, gevaren zou inhouden.

Men wenst dikwijls aangepaste hulpmiddelen tot stand te brengen, om de openbare autoriteiten voor te lichten, en bij te staan voordat zij de van hen verwachte beslissingen treffen over de talrijke en verscheiden economische problemen en toestanden.

Dat is lofwaardig, maar het gaat niet op de verantwoordelijkheid van de openbare overheid nog te verzwaren en haar beslissingen te vertragen door haar te verplichten steeds voorafgaande adviezen in te winnen.

Voorts moeten degenen die dergelijke adviezen verstrekken deskundigen zijn in de materies waarover zij geraadpleegd worden — anders leggen hun adviezen geen gewicht in de schaal — maar als zij aldus hun opvatting te kennen geven, zelfs als zij hun aanbevelingen doen, vervullen zij een geheel andere taak dan die van een rechter en een gerecht.

Overigens lijkt het mij ondenkbaar, zelfs indien dergelijke opdrachten institutioneel en redelijk aan een gerecht zouden kunnen worden toevertrouwd, dat de rechters in staat zouden zijn om zich op bekwame en gezaghebbende wijze uit te spreken over alle kwesties die de voorstanders van een «economische magistratuur» bezighouden.

Laten wij trouwens de loutere abstractie ter zijde schuiven en liever naar de realiteit kijken.

Talrijk zijn reeds de instellingen, bij wetten of besluiten opgericht, die worden geraadpleegd om een advies uit te brengen in economische zaken, hetzij nopens *algemene*, nationale of gewestelijke problemen hetzij *meer bijzondere problemen*⁵⁸.

Voor de algemene raadplegingen vermeld ik, wat de contacten met de «socio-economische krachten»

⁵⁶ Deze noodzakelijke «economische» analyse is echter niet eigen aan de contracten die de bijzondere aandacht van de economen blijken gaande te maken: zij is ook vereist voor de beoordeling bv. van een loon, rekening houdende met de arbeidsmarkt, of van de waarde van een huurprijs of de verkoopwaarde van een pand. Raadpl. E. COUSON, *L'interprétation des contrats en droit belge*, blz. 101 e.v., Facultés universitaires Saint-Louis.

⁵⁷ Raadpl. hierover M. STORME «Moet de rechter deskundig specialist zijn?» in *Actes du Colloque sur la magistrature économique*, blz. II-4-1 tot 13.

⁵⁸ Evenmin mogen de «participatieprocedures» vergeten worden. In het algemeen streven naar «overleg in het bedrijfsleven» ontstaat een dialoog tussen de openbare overheid en de grote sociale-korpsen-vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers. Raadpl. *Aspects juridiques de l'intervention des pouvoirs publics dans la vie économique*, blz. 148 en 149.

betreft : de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de Nationale Arbeidsraad, de Hoge Raad voor de Middenstand, de Hoge Landbouwwaad, de Hoge Raad voor de Ontwikkelingssamenwerking. In het gewestelijk vlak kunnen de gewestelijke economische raden en de gewestelijke ontwikkelingsmaatschappijen worden geraadpleegd ; in het vlak van de ondernemingen, de ondernemingsraden en de paritaire comités.

Wetten en besluiten hebben van de andere kant tal van commissies of comités van advies opgericht die samengesteld zijn uit *specialisten* voor de verscheidene aangelegenheden waarover de overheid moet beslissen⁵⁹. Vermelden wij vooral, zonder een bepaalde orde te volgen, de Commissie van advies voor industrieel onderzoek, die een advies moet uitbrengen over de wetenschappelijke en economische waarde van de financieel te steunen programma's⁶⁰, de Commissie tot regeling der prijzen die o.a. voorstellen moet doen over de *inhoud* van de programmaovereenkomsten tussen de private sector en de Regering en over de toepassing daarvan moet *onderhandelen*⁶¹, de commissie die aan de minister van Economische Zaken adviezen verstrekt voordat hij een algemeen besluit uitvaardigt tot vaststelling van de huurprijs van films — inhoud van dit besluit en de opportuniteit op te treden⁶² —, de Commissie die de normale prijzen voor fruit en groenten vaststelt⁶³, de Hoge Gezondheidsraad die een advies verstrekt voordat de Koning de verkoop of de overdracht onder al dan niet bezwarende titel van cosmetica, alsmede van tabak en derivaten daarvan re-

glementeert of verbiedt⁶⁴, de Kamer van Ambachten en Neringen die door de minister wordt geraadpleegd over de beslissingen welke de Koning kan nemen voor de benamingen van oorsprong van produkten⁶⁵. De dienst voor de nijverheidsbevordering dient ervoor te zorgen dat de resultaten van de navorsingscontracten, gesloten door de ministers die Economische Zaken en Wetenschapsbeleid onder hun bevoegdheid hebben, gevaloriseerd worden, zoals wordt voorgeschreven door de reglementaire bepalingen⁶⁶.

Vermelden wij nog, enerzijds, het Hoog Comité van Toezicht, samengesteld uit juristen, ambtenaren en economen, die worden bijgestaan door een aanzienlijke administratie, dat adviezen verstrekt op steeds talrijker wordende gebieden en, anderzijds, andere voorafgaande onderzoeken en toezichten op het verstrekken van toelagen⁶⁷.

Al deze commissies en andere instellingen zijn dus samengesteld uit mensen die op de hoogte moeten zijn van en ervaring moeten hebben in diverse en velerlei aangelegenheden ten einde inzonderheid de politieke overheid en het bestuur bij de uitoefening van hun bevoegdheden te helpen, bij te staan en voor te lichten.

Zij vervullen de taken van *experts* en niet van rechters, en het is dan ook ondenkbaar deze taken toe te vertrouwen aan een waar gerecht — rechterlijke macht of Raad van State — hoewel sommigen zulks voorstellen wanneer zij hun denkbeelden i.v.m. een «pre-contentieuze» bevoegdheid ontwikkelen (zie verder).

Gesteld dat dit institutioneel mogelijk is, zou men dan nog kunnen spreken van «specialisatie»?

Kan men zich voorstellen dat hetzelfde «gerecht», met kennis van zaken, adviezen verstrekt over de wetenschappelijke en economische waarde van industriële navorsingen op alle gebieden, over de inhoud van elke programmaovereenkomst (en deelneemt aan de onderhandelingen dienaangaande), over de huurprijzen o.m. van films en over de wenselijkheid ze te reglementeren, over de kwesties inzake de benamingen van oorsprong, over de valorisatie van onderzoekscontracten en op alle gebieden waar vragen van steunuitkeringen of toelagen rijzen?

Gelet dit keer op de *werkelijke jurisdictionele ta-*

⁵⁹ De Raad van State is natuurlijk bevoegd om uitspraak te doen over de verzoeken tot vernietiging van beslissingen tot benoeming van de leden van de commissies van advies of de beslissingen, zelfs algemene, die na advies van deze commissies worden genomen (Raadpl. de arresten nr. 11479 van 22 oktober 1965 en nr. 7920 van 1 juni 1960, het eerste betreffende de samenstelling van de commissie tot vaststelling van de huurprijzen van films en het tweede betreffende een besluit tot vaststelling van deze prijzen).

⁶⁰ Commissie opgericht bij het koninklijk besluit van 14 mei 1968 tot uitvoering van het koninklijk besluit nr. 87 van 11 november 1967 houdende wijziging en aanvulling van de wet van 17 juli 1959 tot invoering en ordening van maatregelen ter bevordering van de economische expansie en de oprichting van nieuwe industrieën. De commissie onderzoekt : a) de aanvragen voor voorschotten ... voor het financieren van het onderzoek naar of de afwerking van prototypes, nieuwe produkten of nieuwe fabricageprocedures ; b) de ontwerpen der contracten voor onderzoek, ontwikkeling en levering van produkten, materieel of nieuwe systemen, die de minister van Economische Zaken mag afsluiten en beheren met toepassing van het koninklijk besluit nr. 87 van 11 november 1967.

⁶¹ Koninklijk besluit van 3 juni 1969 (*Stbl.*, 30 juli 1969). Deze commissie is samengesteld uit drieënveertig leden, die elk op de hoogte zijn van de bijzondere problemen inzake kleine of middelgrote ondernemingen, de invoerhandel.

⁶² Commissie opgericht bij de wet van 30 juli 1963 en samengesteld uit een gelijk aantal bioscoopondernemers en filmverdelers.

⁶³ Ministerieel besluit van 9 september 1976 gewijzigd bij dat van 28 september 1976.

⁶⁴ Wet van 20 juni 1964 betreffende het toezicht op voedingswaren of -stoffen en andere produkten.

⁶⁵ Afdeling IV van de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken (art. 15). Berichten worden tevens bekendgemaakt waarbij iedere belanghebbende of vereniging wordt uitgenodigd om zijn of haar opmerkingen te maken.

⁶⁶ Raadpl. het verslag aan de Koning voor het koninklijk besluit van 18 januari 1977 (*Stbl.*, 18 februari 1977) betreffende de valorisatie van de resultaten van het onderzoek gefinancierd door middel van contracten gesloten door de ministers die Economische Zaken en het Wetenschapsbeleid onder hun bevoegdheid hebben.

⁶⁷ Raadpl. JACQUES SALMON, *Les subventions*, Brussel, 1976, blz. 61-63.

ken van een rechter, meent men de oprichting van een economisch gerecht nog te kunnen verantwoorden met andermaal een beroep te doen op de «specialisatie». Beseft men echter wel hoe verscheiden de bevoegdheden zijn welke men in die specialisatie wil onderbrengen, zodat er geen sprake meer kan zijn van de voorgestelde en gewenste «specialisatie»? Alle geschillen m.b.t. de diverse economische contracten tussen de openbare overheid en ondernemingen en de toelagen of steunuitkeringen — een uiterst gevarieerd terrein dat buiten de grenzen van het louter «economische» reikt — alle geschillen inzake fusies, splitsingen, concentraties ..., de geschillen inzake betrekkingen tussen «vertegenwoordigers van het kapitaal en werknemers», de geschillen tussen meerderheid en minderheid in de vennootschappen, verenigingen of andere instellingen, beheer van elke onderneming, strafvervolgingen op economisch gebied ..., bescherming van de verbruikers, «opsporing» van de faillissementen van alle mogelijke ondernemingen?

Aldus, terwijl specialisatie noodzakelijk wordt geheten, gaat men ze negeren zodra het tot concrete voorstellen komt.

Dat wij tegen de specialisatie gekant zijn, betekent dit dat wij bewust of onbewust geen oog hebben voor de evolutie van het recht, de complexiteit, de omvang, de moeilijkheden, de verscheidenheden en verschillen die het vertoont naar gelang van de taken ervan? Dit zou onvergeeflijk zijn, reeds omdat wij bij de uitoefening van ons ambt hier dagelijks de gelegenheid hebben dat allemaal waar te nemen.

Het ligt voor de hand dat heden in elk rechtscollege sommige leden meer en beter onderlegd en «bij» dienen te zijn dan de andere in bepaalde rechtstakken en in desbetreffende feiten en omstandigheden, en dat aldus voor elke dier takken een bijzondere kennis aanwezig moet zijn. Het is evenwel van wezenlijk belang dat het gehele college bij machte zij alle vraagstukken te behandelen en vooral dat elk van de leden daarvan een algemene vorming en bevoegdheid blijft behouden.

Geen enkel «gerecht» zal in staat zijn de hem toegewezen taken te vervullen als het niet uit juristen bestaat. De econoom, de geneesheer, de ingenieur ... zelfs doctor of licentiaat in de rechten — maar die het werkelijk en veelvuldig contact met het recht heeft verloren — kan de taak van de rechter niet vervullen, of zal ze meestal op gebrekkige wijze vervullen.

Maar nogmaals: deze opvatting kan men enkel bijvallen als men een duidelijk onderscheid maakt tussen de taak van de rechter en die van de expert, als men beseft dat een gerecht zich niet mag inmenen in beslissingen waarvoor de verantwoordelijkheid op anderen rust, en als men inziet dat talrijke economische problemen waarvoor een gespecialiseerd gerecht wordt gevraagd, nog heel wat andere

facetten vertonen die buiten de bevoegdheid en de kennis van de econoom of de zakenman vallen.

Hoe dikwijls heb ik niet gehoord, dat een onderneming zich volstrekt tot een «economisch» gerecht zou moeten kunnen wenden met haar klacht dat het bestuur haar ten onrechte een toelage of een steungeld zou hebben ontnomen op de grond dat zij de voorwaarden tot toekenning ervan niet zou hebben nageleefd.

Wordt aan de onderneming veweten dat zij een bepaalde belegging, uitgave of wijziging van haar structuur of werkzaamheden niet heeft verricht, wel ja, dan moet de rechter zich uitspreken over «economische» aangelegenheden, hoewel mij dunkt dat een economische specialisatie daartoe geenszins onontbeerlijk is.

Maar wordt tegen de onderneming ingebracht een bepaalde navorsing, een bepaalde voltooiing van nieuwe produkten of prototypes, bepaalde technologische innovaties niet te hebben verricht, dan staat de econoom machteloos, én als rechter én als expert; een ingenieur, een scheikundige of een andere technische specialist moet dan als deskundige worden aangewezen.

Dit is ook het geval, zoals wij verder zullen zien, voor tal van andere taken waarmee men de «economische» gerechten wil belasten.

Beroep op een rechter, o.m. een economische rechter — Grenzen van zijn bevoegdheden — Aard van zijn opdrachten

14. Zij die voorstellen «economische» gerechten op te richten doen dit o.a. omdat zij oordelen dat de rechten en belangen van de rechtssubjecten — natuurlijke of rechtspersonen — dienen te worden beschermd of gevrijwaard daar waar dit thans niet of onvoldoende zou geschieden. Volgens hen moeten nieuwe rechtsmiddelen ingevoerd of de bestaande verruimd of verbeterd worden, en in beide gevallen moet de rechter die hierover beslist beter op de hoogte zijn en over grotere bevoegdheden beschikken.

Zulks is achtens- en lofwaardig, wettig en normaal in een rechtsstaat.

Maar voordat de invoering bij de wet van nieuwe rechtsmiddelen en eventueel nieuwe bevoegdheden voor de rechters zinvol kan worden voorgesteld, moet men beschikken over een nauwkeurige kennis niet alleen van de bestaande rechtsmiddelen en van hun juiste draagwijdte — een kennis die soms afwezig lijkt — doch ook van de verscheidenheid en de complexiteit van de tussenkomsten van de openbare overheid op economisch gebied⁶⁸. Van essentieel be-

⁶⁸ Steunverlening voor privé-beleggingen (toekenning van kredieten, toelagen, tewerkstellingspremies, garanties van de openbare macht, voordelige belastingsbepalingen, faciliteiten bij

lang is ook, dat in een democratische en parlementaire Staat als de onze de rechter zich niet in de plaats van de politieke en administratieve machten mag stellen en zodoende de uitoefening gaan lamleggen van de opdrachten welke de Natie aan die machten en niet aan de gerechten heeft opgedragen. Overigens een van de keerzijden van de voordelen, mogelijkheden, nieuwe rechten welke het leven in onze moderne maatschappij schept, wordt gevormd door de lasten, nadelen en zelfs de schade die kunnen voortvloeien uit de in het algemeen belang door de openbare overheid genomen beslissingen⁶⁹. Men mag evenmin uit het oog verliezen, dat in de verhoudingen van economisch privaatrecht, de wilsautonomie van de partijen nog altijd een van de volop levende beginselen van ons recht is — onder voorbehoud van de noodzakelijke bescherming van de economisch zwakken — en dat de rechter niet de plaats mag innemen van de vrijelijk door hun advocaten bijgestane partijen.

Sommige voorstellen of suggesties of bedenkingen zijn op zijn minst onverwacht. Zo wordt betreurd dat men zich niet tot een economische rechter of tot de rechterlijke macht in het algemeen kan wenden tegen normatieve beslissingen (verordeningen genomen door de uitvoerende macht⁷⁰) of tegen beslis-

singen die weigeren een voorgestelde reglementering te nemen⁷¹.

Men wenst dat het op te richten «economische» gerecht zou kunnen beslissen of de privé-sector al dan niet in gebreke is gebleven, wat de oprichting door de bevoegde overheid van een openbare dienst zou wettigen.

Een gerecht kan niet worden belast met het sanctioneren of controleren van de overheid die, alleen, verantwoordelijk is voor het economisch beleid en beslist of een openbare dienst behoort te worden opgericht. Alleen de wettelijkheid van en het toezicht op het bestaan der feiten — dit in gebreke blijven —

aldus over het hoofd gezien, dat de minister adviezen van experts inwint over de *wenselijkheid* van de reglementering (artt. 2 en 3 van de wet van 30 juli 1963), dat geen enkele rechter zich in de plaats mag stellen van de politieke macht, die over de wenselijkheid en de noodzakelijkheid oordeelt, en tenslotte, dat bij de Raad van State wettelijkheidsberoepen kunnen worden ingesteld (raadpl. de arresten van de Raad van State, o.m. nrs. 7920 van 10 juni 1960 en 11.479 van 22 oktober 1965). Dezelfde auteur betreft ook (zie de blz. 1-1-8 en 9), dat «soevereine beslissingen van de uitvoerende macht zonder mogelijk beroep op de rechterlijke macht» uitmaakt de uitoefening, door de Koning of de minister, van de verordenende bevoegdheid welke hun worden verleend door de wetten van 11 september 1962 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen, van 20 juni 1964 betreffende het toezicht op voedingswaren of -stoffen en andere produkten, en van 20 juli 1962 betreffende de handel in landbouw-, tuinbouw- en zeevisserijprodukten.

De twee opmerkingen i.v.m. de bevoegdheden voortvloeiend uit de wet van 30 juli 1963 — zie hierboven — zijn hier ook van toepassing.

Voorafgaande adviezen van experts over het nut, de wenselijkheid en de doeltreffendheid van de voorgestelde algemene maatregelen kunnen weliswaar worden ingewonnen en dit gebeurt vaak (zie het voorgaande voorbeeld).

De afdeling wetgeving van de Raad van State moet eveneens — blijkbaar wordt dit vergeten — in beginsel steeds geraadpleegd worden en de rechtspraak, zowel van het Hof van Cassatie als van de Raad van State, nemen het middel aan dat kritiek richt tegen het aanvoeren van de dringende noodzakelijkheid om te ontsnappen aan de verplichting de Raad van State te raadplegen (zie Cass., 18 juni 1976, *Arr. Cass.*, 1970, 1170, en Raad van State, o.m. het arrest nr. 16.488 van 20 juni 1974). Staatsraden- «economisten» zouden niet in staat zijn het aan de Raad van State gevraagde advies te verstrekken: overeenstemming van het ontwerp met de Grondwet, met het internationaal recht, de wetten, samenhang met het recht in zijn geheel of met het deel daarvan waarop het ontwerp betrekking heeft, klaarheid van de tekst, juistheid van de juridische begrippen. De juridische vraagstukken en problemen zijn essentieel, zo niet de enige die aan de orde zijn, en men ziet dan ook niet in welke rol de economist zou kunnen spelen.

⁷¹ Men stelt ook voor (raadpl. P.A. FRANCO, *op. en loc. cit.*, zie de voorgaande noot) bij een rechter een beroep in te stellen tegen de beslissingen van de Koning waarbij afgewezen wordt het verzoek tot beroepsreglementering als bedoeld bij de wetten van 24 december 1958 en 15 december 1970 op de uitoefening van beroepswerkzaamheden in kleine en middelgrote handels- en ambachtsondernemingen.

Hier gelden dezelfde overwegingen als die welke in de vorige noot gegeven werden: adviezen van experts (Hoge Raad voor de Middenstand), een taak die niet tot die van de rechter behoort. Wat het wettelijkheidsberoep betreft, raadpl. Raad van State, o.a. de arresten nrs. 1864 van 30 oktober 1964, 11.128 van 19 maart 1965 en 14.181 van 19 juni 1970.

Laat ons erop wijzen dat ons positief recht andere gevallen kent waarin particulieren een economische reglementering kunnen aanvragen: o.m. de gevallen waarvan sprake in de bepalingen van het koninklijk besluit nr. 62 van 13 januari 1935 en van de besluitwet van 30 januari 1947 betreffende de centra belast met bevordering van wetenschappelijk en technisch onderzoek.

de aankoop van terreinen en aanleg van de infrastructuur), bevordering van afzetmogelijkheden, hulp voor het wetenschappelijk onderzoek en de ontwikkeling, hulp op contractuele basissen (zie hierna de verscheidenheid der contracten), steunverlening aan ondernemingen die in moeilijkheden verkeren, inbreng van risicodragend kapitaal in ondernemingen. Nationale, gewestelijke sectorie economische politiek (raadpl. hierover FLAMME, FAVRESSE, JACQUIN... *Aspects juridiques de l'intervention des pouvoirs publics*).

Er moet ook acht worden geslagen, niet alleen op de economische «tussenkomen» van de Staat en zijn organen, maar tevens op die van de openbare instellingen, met organieke autonomie, en van territoriaal gedecentraliseerde instellingen. Wellicht wordt eerstdaags de verantwoordelijkheid overgedragen aan nieuwe organen van de gewesten.

⁶⁹ Aldus kunnen belangen geschaad worden zonder dat enig gegronnd verwijt mogelijk is; tot staving van de opvatting, dat een economische magistratuur zou moeten worden opgericht, schrijft men o.m.: «La puissance publique peut (...) placer l'entreprise dans une situation rendant impossible la poursuite de son activité. Tel est le cas notamment lorsque, dans le cadre de l'élaboration de la politique d'aménagement, une affectation différente est donnée au sol, de sorte que l'entreprise déjà installée se trouve condamnée, faute notamment de pouvoir se développer (...) voire à une lente asphyxie» (MARCEL HUYS en GUY KEUTGEN, «Les entreprises», in *Actes du Colloque ...*, blz. III-1-6).

Maar de rechtsmiddelen die in dergelijke gevallen wenselijk kunnen zijn mogen het nastreven van het algemeen belang niet in de weg staan. Zij kunnen enkel bestaan en aangenomen worden in zeer speciale omstandigheden.

Ons positief recht, zoals het Franse en dat van de Duitse Bondsrepubliek, heeft dit aangenomen en geïnstitutionaliseerd: bij ons en in Frankrijk bestaan beroepen voor de Raad van State wegens uitzonderlijke verbreking van de gelijkheid voor de openbare lasten; in Duitsland bestaan er beroepen op basis van de beginselen als «enteignungsgleiche Eingriffe» en «Aufopferung».

⁷⁰ Zo vindt men jammer, dat de minister van Economische Zaken soeverein en zonder enig mogelijk beroep bij de rechterlijke macht de bijzondere regels voor het verhuren van films vaststelt (wet van 30 juli 1963) (P.A. FRANCO, «Inventaire des recours juridictionnels», in *Actes du Colloque ...*, blz. 1-1-8). Er wordt

kunnen aan een rechter, inzonderheid de Raad van State, worden voorgelegd⁷².

Sommigen betreuen ook — omdat zij wellicht niet letten op het bestaan van de rechtsmiddelen voor de Raad van State — dat voor een rechter geen «be-roep» kan worden ingesteld tegen beslissingen als die van de Controledienst voor Verzekeringen, die reglementen neemt i.v.m. de verplichtingen en verboden waaraan de verzekeringsondernemingen onderworpen zijn om hun verrichtingen in overeenstemming te brengen met de verzekeringstechniek⁷³. Gaat het hier overigens om vraagstukken die «economisten» zouden kunnen beoordelen?

Het zou nuttig en wijs zijn, alvorens de wetgever ertoe aan te zetten nieuwe rechtsmiddelen voor de nieuwe of reeds bestaande gerechten in te voeren en de machten van die gerechten uit te breiden, de volgende vaststellingen zeer aandachtig te overwegen:

Het is weliswaar rechtmatig aan een vermeerdering — waar het nodig is — van de rechtswaarborgen van de particulieren en o.a. van de ondernemingen te denken. Doch de politieke en administratieve autoriteiten mogen in de uitoefening van hun verantwoordelijkheden niet belemmerd worden.

Talrijke auteurs die zich hebben beziggehouden met de door ons behandelde problemen, hebben dit natuurlijk ingezien⁷⁴: de rechter mag niet de voogdijmacht van die autoriteiten worden. Sommigen hebben echter, zeer onlangs nog, legislatieve hervormingen voorgesteld die de noodzakelijke discretionaire bevoegdheden van de openbare macht en de niet minder noodzakelijke vrijwaring van de gelijke behandeling en van de rechten en belangen van de particulieren met elkaar zouden kunnen verzoenen. Zo schrijft professor Jacqmin⁷⁵: «Il importe que le législateur oriente la signification qu'il convient de donner à une notion vague ou qu'il établisse une quelconque échelle de priorité entre diverses valeurs se présentant au juge. Il appartient au législateur ou à l'administration économique de donner un contenu à l'opportunité économique. L'existence d'un pouvoir discrétionnaire nécessaire ne peut être un prétexte à paresse législative ou administrative.»

Dit zijn wijze en belangwekkende wensen die grondig zouden moeten bestudeerd worden, een studie die echter moet plaatshebben voordat voorstellen tot hervorming van de jurisdictionele organisatie gedaan worden.

⁷² Raadpl. dienaangaande Raad van State, arrest van 6 december 1957, nr. 5911, dat niet een gelijke doch een hiermee verwante vraag behandelt.

⁷³ Raadpl. de wet van 9 juli 1975 betreffende de controle der verzekeringsondernemingen.

⁷⁴ Raadpl. o.a. JACQUIN, SCHRANS en BLOCH-LAINÉ in *Actes du Colloque...*, blz. 7-8-24 en II-2-1 en 2.

⁷⁵ Referaat van ALEXIS JACQUEMIN op het colloquium van 28 en 29 april 1977 te Brussel (*Entreprises en difficultés et initiatives publiques*), getiteld: «Nouveaux rapports entre l'Etat et l'entreprise privée: concertation ou corporatisme», J.T., 1977, 465 e.v.

Zij die eraan denken nieuwe rechtsmiddelen in te voeren of de bestaande uit te breiden, of de bevoegdheden van de rechter te vermeerderen, zouden moeten letten op het wezenlijk onderscheid tussen rechtsmiddelen van volle rechtsmacht — waardoor aan de rechter niet alleen het recht en het bestaan van feiten worden voorgelegd maar hem ook de beoordeling ervan, o.m. van de economische opties, wordt gevraagd — en rechtsmiddelen die alleen betrekking hebben op de wettigheid, waarbij de vrijheid der autoriteiten bij de uitoefening van hun soevereine beoordeling, welke evenwel niet willekeurig mag zijn, onverlet blijft doch ingevolge welke hun beslissingen worden gesanctioneerd in geval van machtsoverschrijding of machtsafwending of nog schending van substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen.

Het contentieux van de nietigverklaring dat onze wetgever aan de Raad van State heeft toegekend, een opdracht waarvan dit hoog college zich sinds dertig jaar met gezag, bevoegdheid en doeltreffendheid heeft gekweten, eerbiedigt de verantwoordelijkheden van de politieke en administratieve autoriteiten maar verplicht hen meteen hun bevoegdheden niet te overschrijden. Langs de weg van dit contentieux worden de rechtssubjecten beschermd, terwijl genoemde autoriteiten in staat gesteld worden over het algemeen belang te waken.

Doch men moet natuurlijk weten waarin dit contentieux bestaat en inzien dat de Raad van State zich er niet toe beperkt, zoals al te vaak wordt gezegd en geschreven, een formeel toezicht uit te oefenen⁷⁶. Het is allesbehalve duidelijk waarom de bevoegdheid van de Raad van State zou moeten worden overgedragen aan een economische kamer van de rechtbank van koophandel of aan enig ander op te richten gerecht, en waarom dit hoog administratief gerecht anders zou moeten worden samengesteld, door oprichting van een afdeling gevormd door economisten, om kennis te nemen van de beroepen tot nietigverklaring op grond van de evenbedoelde «middelen» (zie de hiervoren gegeven overwegingen over de «specialisatie»).

Zij die menen dat subjectieve rechten in het leven geroepen moeten worden om de rechterlijke macht, en inzonderheid een economische kamer van de rechtbank van koophandel, bevoegd te maken, moeten erop geattendeerd worden dat in veel gevallen zulke nieuwe rechten de autoriteit die voor het economisch beleid en voor de behartiging van het algemeen belang instaat zouden kunnen beletten de taken te vervullen welke de Natie van haar verwacht.

Deze diverse overwegingen en vaststellingen worden nader toegelicht in onze navolgende bedenkingen

⁷⁶ Bv.: «(...) tout ceci bien entendu sous réserve de recours devant le Conseil d'Etat mais qui concernent plus la forme que le fond»! *Actes de colloque...*, blz. 1-1-9).

betreffende de toelagen en steunen verstrekt door de openbare macht alsmede de economische contracten van publiek recht.

Bedenkingen nopens de voornaamste aangelegenheden waarvoor, volgens sommigen, de oprichting van een economisch gerecht verantwoord zou zijn

a) Toelagen, steunen ... door de openbare macht verstrekt

15. Laten wij, in de eerste plaats, wijzen op de fiscale voordelen en «aansporingen» ter bevordering o.a. van de investeringen in ondernemingen⁷⁷⁻⁷⁸.

Dikwijls bepaalt de wet de voorwaarden tot toekenning van bepaalde dier «aansporingen» en voert zij rechten in; de belastingplichtigen kunnen zich dan ook erop beroepen voor de rechtbanken van de rechterlijke macht. Daartegen zal men misschien inbrengen, dat tegen administratieve beslissingen, waarbij dergelijke voordelen onregelmatig zouden worden toegekend en die aldus de concurrentie zouden vervalsen, geen dienstig beroep openstaat. De gegrondheid van de opwerping en de eventuele oplossingen moeten zorgvuldig worden bestudeerd, doch dat is een probleem dat geheel los staat van de oprichting van een economische magistratuur.

De maatregelen tot bevordering van de economische activiteit of van de economische expansie en/of de oprichting van nieuwe industrieën zijn talrijk en verscheiden: toelagen, financiële tegemoetkomingen in de vorm van voordelige leningen, staatswaarborgen, uitstel van terugbetaling, niet terugvorderbare kapitaalpremies, handelsvoordelen (faciliteiten inzake bestellingen door de overheidssector, inzake uitvoer, delcredere)⁷⁹.

Deze maatregelen kunnen of moeten — naar gelang van het geval — worden toegekend in het raam van contracten met de openbare overheid, o.a. «vooruitgangscontracten»⁸⁰ (zie hierna de bespreking van de economische contracten van publiek recht). Reeds op 28 juni 1894 had het Hof beslist: «Si l'Etat est le dispensateur souverain des subsides à allouer à des communes pour frais de premier établissement de leurs athénées, il n'en est plus de même du moment où il s'est engagé envers elles par contrat synallagmatique. L'action intentée par une commune aux

fins d'exécution est de la compétence des tribunaux civils»⁸¹. Of een economisch gerecht betere waarborgen zou bieden is meer dan twijfelachtig.

Een belofte van subsidies kan een subjectief recht doen ontstaan, zoals een dergelijk recht tot stand komt als een rechtssubject voldoet aan de bij een wet of een verordening vastgestelde voorwaarden tot toekenning ervan⁸²⁻⁸³⁻⁸⁴⁻⁸⁵. De rechterlijke macht — zoals zij thans is samengesteld — is bevoegd inzake geschillen over dergelijke rechten.

De wet of een beslissing van de uitvoerende macht, die daartoe bijzonder gemachtigd is, hoewel aan de openbare overheid de taak voorbehoudend te oordelen welke toelagen het algemeen belang zullen dienen, bepaalt somtijds nader hoe, in welke mate en op welke wijze het gebruik van de verleende bedragen door de begunstigde moet worden verantwoord, alsmede zijn andere verplichtingen en tevens de controlemaatregelen waarover de Staat beschikt⁸⁶. De jurisdictionele taak, na een beroep van de Staat of van de begunstigde, wordt daardoor vergemakkelijkt. Sommigen vinden het evenwel, terecht of ten onrechte, jammer — hierover heb ik mij hier niet uit te spreken — dat op de aanwending door de ondernemingen van tegemoetkomingen, toelagen of steunen, door centrale, gewestelijke of plaatselijke autoriteiten verleend, niet voldoende toezicht wordt geïoefend.

Bij afwezigheid van dergelijke contracten of beloften of nog van dergelijke wettelijke of reglementaire bepalingen tot toekenning van subjectieve rechten, kennen de politieke overheid of het bestuur vrijelijk subsidies toe in de perken van hun beoordelingsbevoegdheid en overeenkomstig de budgettaire machtigingen⁸⁷, en noch de rechter noch de Raad van State vermogen in hun plaats te oordelen⁸⁸.

De Raad van State is evenwel, in de uitoefening van zijn vernietigingsbevoegdheid, bevoegd om zich uit te spreken over de wettelijkheid van een beslissing in-

⁸¹ Bull. en Pas., 1894, I, 256.

⁸² Het wetsontwerp op de rijkstoelagen voor sommige investeringen van openbaar nut, goedgekeurd bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 3 maart 1977 (zie st. nr. 1058/1, Senaat, 1976-77), preciseert wanneer een subjectief recht bestaat of niet.

⁸³ Wat de beloften betreft, raadpl. 118e Boek van het Rekenhof, zitt. 1961-1962, deel 1, blz. 25, aangehaald door JACQUES SALMON, *op. cit.*, blz. 101. Raadpl. ook Nov., *Le Conseil d'Etat*, nr. 826, en Raad van State, arrest nr. 6314 van 29 mei 1958.

⁸⁴ Over de rechten voortvloeiend uit wettelijke of verordeningbepalingen zelf, raadpl. Nov., *Le Conseil d'Etat*, nr. 919, Raad van State, arrest nr. 4033 van 31 januari 1955 en JACQUES SALMON, *op. cit.*, blz. 43 tot 49 en 93 en 94.

⁸⁵ Raadpl. «Overheidssubsidie en de voorwaarden», preadviezen voor de N.J.V. - vergadering in Den Bosch, *Nederlands Juristenblad*, 1977, 567 e.v.

⁸⁶ Raadpl. K.B. nr. 5 van 18 april 1967 betreffende de controle op de toekenning en op de aanwending van de toelagen.

⁸⁷ Raadpl. Raad van State, arresten nrs. 3062 van 14 januari 1954, 6314 van 29 mei 1958 en 6674 van 6 november 1958.

⁸⁸ Raadpl. Raad van State, arrest nr. 6260 van 9 mei 1959; Nov., *Le Conseil d'Etat*, nr. 819.

⁷⁷ Raadpl. J. KIRKPATRICK, «Le régime fiscal des entreprises multinationales en Belgique», 9e Congres van de «Académie internationale de droit comparé», Teheran, Publication du Centre interuniversitaire de droit comparé, blz. 502 e.v.

⁷⁸ Een wetsvoorstel van 3 februari 1977, Senaat, st. nr. 1041/1, tot bevordering van de ontwikkeling, de stuwkracht, het scheppingsvermogen van en de werkgelegenheid in goed presterende middelgrote bedrijven, stelt een belastingvermindering voor «bedrijfsprestaties».

⁷⁹ Raadpl. *Aspects juridiques de l'intervention des pouvoirs publics dans la vie économique*, blz. 58 en 59.

⁸⁰ Raadpl. JACQUES SALMON, *Les subventions*, *op. cit.*, blz. 60 tot 63

zake toelagen waarop de begunstigde geen recht heeft, van een voorafgaande administratieve handeling⁸⁹, van een reglement betreffende de toekenning van toelagen ...

Aan de hand van de constatering, dat toekenning van tegemoetkomingen of toelagen een overtreding van bepalingen van het gemeenschapsrecht kan zijn, stellen sommigen voor, dat een economisch gerecht de opdracht zou krijgen dienaangaande te beslissen op het beroep van iedere belanghebbende partij⁹⁰. Hiervoor hoeft geen nieuw gerecht te worden opgericht: de Raad van State kan van nu af aan deze toetsing van de «wettelijkheid» verrichten⁹¹, na zich eventueel tot het Europees Hof te hebben gewend met toepassing van artikel 177 van het eerste Verdrag van Rome.

Men kan weliswaar oordelen dat de discretionaire machten — die zoals reeds gezegd niet willekeurig zijn — van de openbare overheid te ruim zijn en dat de waarborgen, inzonderheid de rechtsbescherming, van de particulieren (of ondernemingen) ontoereikend zijn. Maar het ligt voor de hand, dat de enkele oprichting van een door velen overwogen economisch gerecht niet met zich zou brengen dat de machten en bevoegdheden daarvan in de huidige organisatie van onze instellingen — inzonderheid de verdeling van de machten en verantwoordelijkheden tussen, enerzijds, de politieke overheid en het bestuur en, anderzijds, de rechters — niet zouden kunnen verschillen van de thans aan de rechterlijke macht en aan de Raad van State toegekende machten en bevoegdheden.

Het probleem van de oprichting van een economisch gerecht is aldus slecht of verkeerd gesteld. Alvorens een nieuw gerecht op te richten met de hoop de jurisdictionele waarborgen van de enkelingen te vermeerderen, moet aandachtig onderzocht en bestudeerd worden of deze verdeling van de bevoegdheden en verantwoordelijkheden tussen de Staatsmachten gewijzigd kan worden zonder een fundamentele verandering van onze grondwettelijke en democratische instellingen en tegelijk zonder het algemeen belang te schaden. Dit is eens te meer een evidente voorafgaande vraag.

Er dient evenwel aandacht te worden geschonken aan de interessante en genuanceerde voorstellen van eminente personaliteiten, zoals die van professor Jacqmin waarvan reeds gewag werd gemaakt⁹². Evenzo hebben geleerde juristen, als de hh. M.A.

Flamme⁹³, Ch. del Marmol⁹⁴ en P. Lervalle⁹⁵ gedacht aan technieken of maatregelen waardoor de Raad van State een doelmatiger toezicht zou kunnen oefenen op het bestuur. Het vierde colloquium van Berlijn, in oktober 1974 gehouden door de Raden van State en de andere hoge administratieve rechtscollèges van de Lid-Staten van de Europese Gemeenschappen, is, met de hoge deskundigheid waarover het beschikt, nader ingegaan op de macht van de rechter om de uitvoering van administratieve beslissingen op te schorten ... en op de middelen waarover hij beschikt om het bestuur te dwingen de jurisdictionele beslissingen in bestuursaangelegenheden uit te voeren. Kan ook niet gedacht worden aan technieken of maatregelen voor een efficiënter optreden van de hoven en rechtbanken?⁹⁶ Maar dit alles heeft niets te maken met de oprichting van economische gerechten of rechtvaardigt ze in elk geval niet.

b) «Economische» contracten van publiek recht en privaatrecht

16. De beste auteurs hebben onlangs de evolutie en de nieuwe variëteiten van de methodes en middelen beschreven die de openbare overheid aanwendt om in het economische leven in te grijpen.

Betreffende de contracten⁹⁷ wordt gewezen op hun doelgerichtheid zelve die door de ongelijkheid van de betrokken belangen wordt vereist, op de verantwoordelijkheid van de economische verschijnselen en bijgevolg de broosheid van de vooruitzichten, het stipuleren van exorbitante bedingen, de onduidelijke aard van de aangegane verbintenissen, de zogoed als gehele onmogelijkheid de contractuele aansprakelijkheid van de openbare overheid te doen meespelen ...⁹⁸. De noodzaak voldoende bewegingsruimte te la-

⁸⁹ «Pour un contrôle juridictionnel plus efficace de l'administration», J.T., 1972, 417-423 en 439-443.

⁹⁰ Redevoering gehouden op de jaarlijkse vergadering van de «Classe des lettres de l'Académie royale de Belgique» van 12 mei 1975.

⁹¹ «Une adjonction nécessaire aux compétences du Conseil d'Etat: le pouvoir d'ordonner le sursis à l'exécution», *Annales de la Faculté de droit de Liège*, 1975, nr. 4.

⁹² Raadpl. de studie van prof. FLAMME, geciteerd in noot 93.

⁹³ Prof. JACQUEMIN betreurde onlangs, niet zonder reden, de ongelijkheden waartoe het in gemeen overleg functionerende bedrijfsleven scheen te leiden: «La traduction juridique de cette situation est que la nature du droit mis en oeuvre, dans les relations entre les pouvoirs publics et les agents privés varie selon le poids de ces derniers. Lorsque l'Etat est confronté aux grandes entreprises, nationales ou multinationales, ou aux syndicats, il recourt à des formules de concertation et de coopération. Lorsqu'il s'agit d'une confrontation avec les agents privés de moindre dimension, le pouvoir réglementaire tend à s'imposer sans contrepoids et sans recours organisé. Risquent alors de se développer divers types de droit économique, un droit économique 'à la carte' étant réservé aux puissants» («Nouveaux rapports entre l'Etat et l'entreprise privée: concertation ou corporatisme», *Colloque des 28 et 29 avril 1977 — Bruxelles — Entreprises en difficultés et initiatives politiques*).

⁹⁴ FLAMME, FAVRESSE ..., *Les instruments juridiques de l'intervention des pouvoirs publics dans la vie économique*, blz. 296-297.

⁸⁹ Raadpl. Raad van State, arresten nrs. 5958-5959 van 10 januari 1958 en nrs. 661-6612 van 17 oktober 1958.

⁹⁰ J. VAN DER GUCHT en I. VEROUGSTRATE «Precontentieuse economische rechtsmachten», in *Actes du Colloque ...*, blz. 1-6-11 en 12.

⁹¹ De regels van de Europese verdragen en van het daaruit volgend gemeenschapsrecht maken ook deel uit van de «wettelijkheid» welke de Raad van State moet vrijwaren.

⁹² Zie noot 75.

ten — voor het geval de oriënteringen van het plan zouden moeten worden gewijzigd — gebiedt dat de keuze valt op een stelsel van aansprakelijkheid zonder schuld⁹⁹. Deze noodzakelijke vrijheid van de overheid zou evenwel, zoals de Raad van State wijselijk onderstreept heeft, het beginsel van de gelijkheid van de Belgen voor de wet in het gedrang kunnen brengen¹⁰⁰. Hoewel er rechtsmiddelen bestaan, wijst men erop dat de onderneming ze vaak niet durft aanwenden omdat zij vreest het bestuur te misnoegen en zodoende haar verdere betrekkingen ermee in gevaar te brengen, en men herinnert er ook aan dat op de goederen van de openbare overheid geen vonnis ten uitvoer kan worden gelegd¹⁰¹.

Deze overwegingen die in talrijke studies voorkomen zijn zeker zeer ernstig, maar zij kunnen natuurlijk de oprichting van nieuwe gerechten niet wetten: de rechter — indien hij rechter blijft en zich niet als politieke of administratieve overheid of toezichthouder op deze overheid ontpopt — zal geen andere bevoegdheden kunnen hebben dan die waarover de thans bestaande rechtscollages beschikken of kunnen beschikken, tenzij men besluit tot fundamentele grondwettelijke en wettelijke hervormingen.

Sommigen beseffen dit en vragen terecht om een doeltreffende politieke controle, o.m. dat gespecialiseerde parlementaire commissies toezicht oefenen op de aanwending door de uitvoerende autoriteiten van de hun bij de wet toegekende bevoegdheden en dat o.m. vragen worden gesteld of opmerkingen worden gemaakt bij het onderzoek van de begrotingsontwerpen. Laten wij evenwel aanstippen dat de wetgevende kamers sedert enkele jaren wijselijk de staatssteun aan de ondernemingen aan een toezicht hebben onderworpen: dit toezicht gebeurt door een gemengde commissie van 16 parlementsleden — acht senatoren en acht kamerleden¹⁰².

Anderen stellen voor een «precontentieuze» opdracht zowel voor de nieuwe economische privaatrechtelijke contracten als voor de publiekrechtelijke toe te vertrouwen hetzij aan economische rechtbanken, hetzij aan de Raad voor economische geschillen, hetzij nog aan een «consultatieve» afdeling van de Raad van State. (Wij komen hierna op dit nieuwe begrip «het pre-contentieux» terug.)

Men mag niet overdrijven en ongenueanceerd gaan

⁹⁹ FLAMME, FAVRESSE, *op. cit.*, blz. 303.

¹⁰⁰ Advies van de Raad van State, *Parl. Besch.*, *Senaat*, 1969-70, nr. 354, blz. 58.

¹⁰¹ Raadpl. «Le régime de l'inexécution sur les biens de l'Etat en droit comparé», in *Actes du Colloque conjoint* van 30 en 31 januari 1969, Editions de l'Institut de sociologie, 1970, blz. 183 e.v.

¹⁰² Een nota, getekend door H. Simonet en A. Vlerick, legde reeds, tijdens de parlementsitting 1971-1972, de krachtlijnen van de samenstelling en de opdracht van deze parlementscommissie vast. Raadpl. *Parl. Besch.*, *Kamer*, 1971-72, nr. 4 — XII/5, bijlage 14.

oordelen bij het onderzoek van de rechtsmiddelen: deze bestaan en zij zijn niet altijd onhanteerbaar of ondoeltreffend.

De publiekrechtelijke economische contracten zijn oneindig verscheiden.

Vermelden wij eerst de concessies van een openbare dienst: subjectieve rechten kunnen ten voordele van de concessiehouder ontstaan en deze kan bij intrekking van de concessie, zelfs om redenen van openbaar nut, recht hebben op schadeloosstelling¹⁰³. De gewone rechtbanken zijn bevoegd. De Raad van State oefent zijnerzijds toezicht op de wettelijkheid van de beslissingen van de overheid waarbij een concessie toegekend of ingetrokken wordt¹⁰⁴.

Onder de andere «contracten», worden voor sommige hun kenmerken, hun aard of hun doel opgegeven of nader omschreven door algemene wetten, en ik vermeld de programmacontracten¹⁰⁵, «vooruitgangscontracten»¹⁰⁶ — betreffende de technologische en industriële vernieuwing en ontwikkeling, overeenkomstig de wetenschapsprogrammatie —, de contracten «ter bevordering van het ondernemingsbeheer»¹⁰⁷, de «technologische bevordering»¹⁰⁸ betreffende het onderzoek naar of de uitwerking van prototypen en nieuwe producten, of nog contracten «betreffende de reconversie of de herstructurering van ondernemingen»¹⁰⁹.

Talrijk zijn ook de «bijzondere» contracten die niet, zoals de vorige, in een wettelijk kader vallen en die aangepast zijn aan bijzondere toestanden of problemen, zoals de overeenkomst tussen de Staat en de

¹⁰³ Raadpl. Cass., 4 september 1958, *Arr. Cass.*, 1959, 6, en de conclusie van de eerste advocaat-generaal Mahaux, toen advocaat-generaal, in *Bull. en Pas.*, 1959, I, 7.

¹⁰⁴ De bevoegde minister kan, in het algemeen belang, voortijdig een einde maken aan een regelmatig verleende concessie. De mogelijkheid voor de concessiehouder wegens deze intrekking van de Staat schadevergoeding te krijgen heeft uiteraard geen opheffing of beperking van deze bevoegdheid ten gevolge (Raad van State, arrest nr. 142 van 26 oktober 1949).

Over de vergunningen of weigeren van vergunningen voor bepaalde diensten van algemeen belang op de openbare weg, o.m. taxiendiensten, raadpl. o.m. de volgende arresten van de Raad van State: 15 juni 1956, nrs. 5208 en 5209, 8 december 1960, nr. 8255, 22 december 1960, nr. 8302.

¹⁰⁵ «De minister tot wiens bevoegdheid de economische zaken behoren, kan programmaovereenkomsten afsluiten met individuele of gegroepeerde ondernemingen die, met name op het vlak van de toegepaste prijzen, verplichtingen inhouden» (Wet van 23 december 1969, art. 1, § 3).

¹⁰⁶ «De vooruitgangscontracten zijn overeenkomsten afgesloten tussen de Staat en de ondernemingen die, overeenkomstig het economisch plan en de wetenschapsprogrammatie, een programma van technologische en industriële en/of commerciële ontwikkeling wensen uit te voeren» (Wet van 30 december 1970, art. 22).

¹⁰⁷ Zie art. 24 van de wet van 30 december 1970.

¹⁰⁸ «Voor de uitgaven betreffende het onderzoek naar of de uitwerking van prototypen, van nieuwe producten, van nieuwe fabricageprocedures (...), kunnen renteloze voorschotten worden toegekend. Deze voorschotten kunnen samengaan» (Wet van 30 december 1970, art. 25).

¹⁰⁹ Zie de artikelen 26 tot 29 van de wet van 30 december 1970.

vennootschappen die een samengesmolten Kempense kolenvennootschap hebben opgericht¹¹⁰.

Zekere «onderlinge afspraken», contracten gehe- ten, zijn gemaakt, veeleer in het raam van een «poli- tieke» bescherming of een noodzakelijke econo- misch-sociaal-politieke samenwerking dan met de bedoeling rechtsmiddelen in te voeren of voor te behouden; aldus de «contracten» betreffende de re- geling inzake gas en electriciteit¹¹¹, de «akkoorden» die buiten het contractueel rechtsdomein vallen¹¹².

Bij andere «overeenkomsten» zijn rechtsmiddelen uiteraard uitgesloten¹¹³: aldus het «gentlemen's agreement» van de warenhuizen waarbij o.a., zoals de rechtsleer erop wijst, de Regering beloofde «ter zake geen enkel parlementair initiatief te nemen»¹¹⁴. Wij verwijzen ook naar het «protocol» tot regeling van de «call money guaranty» markt, waarbij de deel- nemers zich ertoe verbinden de richtlijnen van de monetaire autoriteiten betreffende de leningen na te leven en de Nationale Bank met een «disciplinaire» opdracht te belasten, en ook de «Aanbevelingen van Brussel» (van 1968) betreffende de informatie van de vennootschappen waarin «een code van goed gedrag inzake informatie» is vastgesteld in een geest van overleg en samenwerking, die o.m. is gesproken uit de ervaring en de wensen van de bankcommissie, en die in rechte niet verbindend is maar niettemin zeker invloed heeft¹¹⁵. Tenslotte, de «internationale» ak- koorden of overeenkomsten welke de Staat zich voorneemt te sluiten met publiekrechtelijke instel- lingen of particulieren in het buitenland¹¹⁶.

Talrijke akkoorden tussen de openbare overheid en de ondernemingen zijn, daar zij onder rechtsregels vallen en dus nageleefd moeten worden zowel in het algemeen belang als in het belang van die onderne- mingen als houders van subjectieve rechten, natuur-

lijk «contracten» en de rechter moet dan ook optre- den. Zijn taak is complex: er moet toepassing wor- den gemaakt niet alleen van privaatrechtelijke doch ook van publiekrechtelijke regels, geschreven of niet, o.m. rechtsbeginselen. Dit is trouwens niet zo nieuw: met name de concessie van openbare diensten is een oud instituut t.a. waarvan de rechter zowel de pu- bliekrechtelijke als de privaatrechtelijke regels en be- ginselen moet toepassen¹¹⁷.

Taak van harmonisering en coördinering van al- lerlei regels die, natuurlijk, kieser en moeilijker wordt naar gelang de economische realiteiten complexer, verscheidener en gevarieerder worden¹¹⁸. Juridische controles die ook door de Raad van State en door de strafrechter moeten worden uitgeoefend¹¹⁹.

Kan men dan ook overwegen economen en za- kenlieden te belasten met de beslechting van de ge- schillen betreffende die «contracten», als daartoe vereist zijn een bekwaam inzicht in een gevarieerd geheel van — niet uitsluitend economische — feiten en toestanden en een kennis van een geheel van re- gels, begrippen, beginselen zowel van het publiek, administratief, budgettair, burgerlijk en handelsrecht als van het economisch recht en de economische feiten?

De zakenman of de econoom zal gewis in be- paalde gevallen — niet in alle, zoals wij reeds gezegd hebben — deskundige adviezen kunnen verstrekken over één of meer kanten van het probleem, maar hij kan niet beslissen en dus «vonnissen», want talloze problemen vallen uiteraard buiten zijn bevoegdheid.

Wie evenveel als, zo niet meer dan de experts- «economen» de rechters in de vervulling van hun kiese taak moeten helpen, zijn de advocaten. Nooit of bijna nooit worden zij genoemd wanneer gehan- deld wordt over de complexiteit van het bedrijfsleven en van de economische problemen. En nochtans zijn zij het, en vooral de velen onder hen die een grondige vorming in economisch recht bezitten, die de «vraagstukken» bij de rechters moeten aanbrengen en ze hun voorleggen na alle nodige gegevens in feite en in rechte verzameld te hebben. Dank zij de con- tradictie tussen de partijen, die zij vertegenwoordi- gen, kunnen het vraagstuk en de oplossing duidelijk

¹¹⁰ Raadpl. de overeenkomst gevoegd bij het koninklijk besluit nr. 60 van 10 november 1967.

¹¹¹ Het doel ervan is «la rationalisation des secteurs et la réalisation d'une gestion plus coordonnée (...). Mission, création d'un comité de contrôle composé des seuls représentants des organisations d'employeurs et de travailleurs, mais non flanqués des délégations des organismes de gestion (...). On y voit une forme conventionnelle de tutelle sur un organe officieux de police économique (...) la sanction est à chercher à travers le droit de retrait et la remise en cause politique» (JEAN LE BRUN — «L'admini- stration économique par voie contractuelle en Belgique», in *La Renaissance du phénomène contractuel*, Séminaire d'octobre 1970, Rechtsfaculteit te Luik, blz. 44 en 45).

¹¹² Akkoord van Zwartberg tussen de Regering en de vak- bondsorganisaties, dat onrechtstreeks ertoe strekt de wetgeving betreffende de sluiting van de steenkolenmijnen aan te vullen (LE BRUN, *op. cit.*, blz. 44).

¹¹³ JEAN LE BRUN, *op. cit.*, bl. 43.

¹¹⁴ Raadpl. M.A. FLAMME, J.M. FAVRESSE..., *Les instruments juridiques de l'intervention des pouvoirs publics dans la vie économique*.

¹¹⁵ Raadpl. A. BRUYNEEL, *op. cit.*, blz. 138-139.

¹¹⁶ Raadpl. a) Advies van de Raad van State, *Parl. Besch.*, *Senaat*, 1972-73, nr. 620/1; b) verslag van de senaatscommissie, *Parl. Besch.*, *Senaat*, 1973-74, nr. 237/2; c) Colloquium over dit vraagstuk, gehouden op 15 november 1974 in de K.U.L., *Jura Falconis*, XI, nr. 4, blz. 403 e.v.

¹¹⁷ Raadpl. de conclusie van de eerste advocaat-generaal Ma- haux, voor het arrest van het Hof van Cassatie van 4 september 1958 (*Bull. en Pas.*, 1959, I, 7).

¹¹⁸ Raadpl. a) P. ORIANNE en P. VERHAEREN, «Le contrôle des interventions économiques de l'Etat», in *Aspects juridiques de l'intervention des pouvoirs publics dans la vie économique*, inz. blz. 328 tot 331; b) CYR CAMBIER, «Les contrats de pro- gramme», in *Miscellanea W.J. Ganshof van der Meersch*, III, blz. 435.

¹¹⁹ Inzake publiekrechtelijke contracten, wordt door de Raad van State toezicht geoeft op de voorafgaande of «afzonderbare» administratieve handelingen. De strafrechter spreekt vrij van ver- volging wegens overtreding van de prijzenregeling wanneer hij vaststelt dat het bestuur onwettelijk beslist heeft een programma- contract te beëindigen; weigering van toepassing — artikel 107 van de Grondwet — van deze onwettelijke beslissing.

omschreven worden. Hun medewerking is essentieel.

Wij sluiten zeker niet uit dat sommigen rechtmatig van oordeel kunnen zijn, dat oplossingen die de rechters aan de geschillen m.b.t. publiekrechtelijke en privaatrechtelijke economische contracten kunnen geven geen voldoening schenken, omdat de belangen van de particulieren t.a.v. de openbare overheid niet genoegzaam beschermd zijn of omdat de geldende rechtsregels inzake de privaatrechtelijke geschillen de vereiste soepelheid missen.

Maar in dat geval is de oprichting van nieuwe gerechten een ijdele onderneming. 's Lands vertegenwoordiging moet verzocht worden de verhoudingen tussen de particulieren en de openbare autoriteiten alsmede de bevoegdheden van deze autoriteiten te herdenken en te reorganiseren en de regels inzake de privaatrechtelijke contracten te wijzigen. Dit zijn kwesties van politieke opties en van juridische politiek. Zij moeten ernstig en wijselijk voorbereid worden.

*c) Moeilijkheden tussen meerderheid en minderheid, inzonderheid de bescherming van de minderheid in handelsvennootschappen*¹²⁰

17. Vindt men het spijtig, dat, om de minderheid doeltreffend te beschermen, er geen rechten of rechtsovereenkomsten bestaan, inzonderheid geen wettelijke of reglementaire teksten of zelfs regels of beginselen, die voortvloeien uit wettelijke bepalingen of die de geschreven rechtsbronnen aanvullen? Zulke toestand zal natuurlijk niet verholpen worden door de oprichting van een economisch gerecht, tenzij dit een discretionaire bevoegdheid krijgt om in elk aanhangig gemaakt geval te bepalen wat de rol van de minderheid en van de meerderheid moet zijn, welke hun machten en plichten zijn. Deze taak is natuurlijk onverenigbaar met de opvatting die wij van de jurisdictionele functie hebben. Zij zou trouwens incoherentie en ongelijke behandeling van de diverse meerderheden en minderheden met zich brengen omdat elk gerecht, bij afwezigheid van enige regel, naar eigen goeddunken uitspraak zou doen¹²¹.

Men dient dus te onderzoeken of nieuwe wetten nodig en mogelijk zijn om een einde te maken aan de tekortkomingen die men betreurt.

¹²⁰ Het probleem van de bescherming van de minderheden kan ook rijzen in andere vennootschappen of verenigingen en in instellingen van publiek recht en o.m. van gemengde economie.

¹²¹ Men zal opwerpen dat incoherentie en ongelijkheid kunnen vermeden worden door het eventueel optreden van de hoven van beroep en van het Hof van Cassatie.

Als er geen norm meer is, ziet men niet in hoe het Hof van Cassatie zou kunnen optreden, tenzij om de inachtneming van bepaalde regels en beginselen zoals de redengeving, de noodzakelijke eerbiediging van de rechten van de verdediging ... te handhaven.

Wat de hoven van beroep betreft, zij zouden rechters worden die normen maken zonder enige verantwoordelijkheid voor de Natie en die in de plaats treden van de economische gerechten!

Alvorens aan wetsvoorstellen te denken, zou moeten gelet worden op hetgeen ons positief recht nu reeds biedt voor de bescherming van de minderheden. Men kan natuurlijk niet volstaan met vast te stellen dat er geen of niet voldoende uitdrukkelijke en volledige wettelijke bepalingen voorhanden zijn; men moet rekening houden met het bestaan van regels en beginselen die uit andere «wetten» voortvloeien, van algemene en andere beginselen die een fundament van onze beschaving zijn en waarop ons positief recht gebouwd is, die te vinden zijn in de formele bronnen, zowel nationale als internationale of Europese. Men mag evenmin nalaten te rade te gaan bij de procedureregels, — de mogelijkheden van de procedure in kort geding —, bij de rechtsleer¹²² en het vergelijkend recht¹²³, de werkzaamheden van deskundige commissies voor de hervorming van het vennootschapsrecht, alsmede bij de vigerende en ontworpen richtlijnen van de Europese Gemeenschappen¹²⁴.

Sinds een aantal jaren hebben hooggeleerde professoren bij het onderzoek van de rechtspraak over het vennootschapsrecht¹²⁵, de bescherming geanalyseerd en besproken die de rechterlijke macht aan de minderheden biedt, alsmede de regels, beginselen en bepalingen inzake procedure waarop zij daartoe heeft gesteund.

Het is moeilijk aan te nemen dat een dergelijke taak — waarvoor een grondige kennis van het recht verondersteld wordt — beter zou kunnen worden vervuld door nieuwe gerechten omdat de leden hiervan zakenlieden en economen zouden zijn, of omdat de beslissingen niet meer door een jurist doch wel door dezen in kort geding zouden worden genomen!

Men kan zich natuurlijk inbeelden, dat de wetgever in de toekomst klare, duidelijke, nauwkeurige en volledige regels zou uitvaardigen ter bescherming van de minderheden. Zouden de voorstanders van de oprichting van economische gerechten deze ook dan nog onontbeerlijk achten?¹²⁶

d) Bescherming van de verbruikers

17bis. Ook hierin vinden sommigen een aan-

¹²² PIERRE COPPENS, *L'abus de majorité dans les sociétés anonymes*, Librairie R. Fonteyn, Leuven, 1947; RENE RODIÈRE, *La protection des minorités dans les groupes*, Dalloz, Parijs, blz. 243 e.v.

¹²³ KEUTGEN, «*Le droit des groupes de sociétés dans la C.E.E.*», Centre d'Etudes Européennes, Université catholique de Louvain, Bruylant en Van der, 1973; G. SUETENS-BOURGEOIS, *De verhouding meerderheid-minderheid in de naamloze vennootschap*, E. Story-Scientia, Gent-Leuven, 1970.

¹²⁴ Raadpl. o.m. R. RODIÈRE, «*Réflexions sur les avant-projets d'une directive de la Commission des Communautés Européennes concernant les groupes de sociétés*», D., 1977, Doctrine, XVII.

¹²⁵ J. VAN RYN en P. VAN OMMESLAGHE, «*Examen de jurisprudence, Les sociétés commerciales*», R.C.J.B., 1958, 80-84; 1958, 80-84; 1967, 341-378; 1973, 411-414.

¹²⁶ Zie hierna i.v.m. de geschillen in de onderneming, het onderzoeksrecht bij een wet van 1970 toevertrouwd aan het Gerechtshof te Amsterdam.

leiding om de oprichting van een «economisch gerecht» voor te stellen. Het spreekt echter vanzelf dat het enkele bestaan van dit gerecht niet de gewenste bescherming zou bieden.

Het zou niet opgaan een rechter, hoe opmerkelijk hij ook is, volkomen eigenmachtig te laten beslissen wat de verbruikers schaaft, kan of niet kan schaden, welke maatregelen hij zal nemen en op wiens verzoek, vordering of suggestie hij uitspraak zal doen.

Is men van gevoelen, dat de verbruikers thans niet voldoende beschermd worden, dan moeten concrete voorstellen gedaan worden, niet strekkende tot oprichting van gerechten die uitspraak moeten doen over rechten, belangen, verplichtingen en tekortkomingen, en die diverse sancties of maatregelen moeten nemen, doch wel tot invoering of eventuele uitbreiding van die rechten, ten einde een betere bescherming te verzekeren door vorderingen of tussenkomsten, sancties, maatregelen, enz. In de eerste plaats moet men trachten te weten te komen, of al dan niet nieuwe incriminaties of andere verbodsbepalingen ingevoerd moeten worden waarop iedere belanghebbende, en o.m. beroepsverenigingen van verbruikers, zich zou kunnen beroepen, of de vorderingen in kort geding tot staking van handelingen uitgebreid¹²⁷, en of ze ook ter beschikking van die verenigingen gesteld moeten worden¹²⁸, of geen ruimere mogelijkheden tot burgerlijke-partijstelling of tot collectieve rechtsovereenkomsten toegestaan of preventieve maatregelen en organen ingevoerd moeten worden.

Waarom dan nu of na de uitbreiding of invoering van dergelijke nieuwe rechtsovereenkomsten en maatregelen bevoegdheid te verlenen aan een economisch gerecht waarin de rechters zakenlieden en economen zouden zijn?

De Zweden die een betere bescherming van de consumenten verlangden, hebben een speciaal gerecht opgericht — laten wij niet vergeten dat hun rechterlijke organisatie fundamenteel van de onze verschilt — de marktrechtbank, samengesteld uit gewone rechters, vertegenwoordigers van de betrokken ondernemingen, specialisten uit het adverteerwezen en personen die speciaal belang stellen in bedoelde bescherming¹²⁹⁻¹³⁰.

¹²⁷ en ¹²⁸ Raadpl. de artt. 55 en 57 van de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken. Dat vraagstuk werd zeer diepgaand en volledig onderzocht door P. DE VROEDE, «Overzicht van de rechtspraak — Wet op de handelspraktijken 14 juli 1971 (1971-1975)», T.P.R. 1976, 629 e.v., inz. nrs. 254 tot 270.

¹²⁹ Raadpl. a) HANS STENBERG, «L'Ombudsman suédois pour les consommateurs», *Revue internationale de droit comparé*, 1974, 577 e.v.; b) H. BOCKEN, «Gerechterlijke Organisatie en verbruikersbescherming», in *Actes du Colloque* ..., blz. IV-3-1 e.v.

¹³⁰ Soms wordt voorgesteld bevoegdheid te verlenen aan een bijzonder gerecht dat met kennis van zaken ruime begrippen zou toepassen, zoals de begrippen ingeroepen in de Zweedse wet van 1971 op de misbruiken inzake adverteer- en verkoopmethoden. «Indien een handelaar, goederen of diensten aanbiedend, enige

Soms wordt ook de invoering voorgesteld van een «consumentenombudsman», een instituut waarin velen een panacee zien¹³¹⁻¹³².

e) «Precontentieuze» opdrachten of bevoegdheden

18. Dit is een nieuw begrip dat sterk opgang maakt i.v.m. een economisch gerecht. Dit gerecht zou ermee belast zijn adviezen te verstrekken, richtlijnen te geven, aanbevelingen te doen en ook de partijen te verzoenen. Laten wij er nu reeds op wijzen dat de aldus bedoelde opdracht niet alleen vaag is doch verder reikt dan hetgeen een «precontentieux» zou kunnen zijn, aangezien het gerecht o.a. de partijen zou moeten «verzoenen», wat een conflict onderstelt. Soms zelfs doen zij die deze bevoegdheid willen toekennen zekere concrete voorstellen zowel betreffende een contentieuze als een precontentieuze tussenkomst (zoals de voorkoming van faillissementen, conflicten in de onderneming tussen werknemers, enerzijds, en het kapitaal en de bedrijfsleiders, anderzijds). Daarom hebben uitstekende waarnemers gewezen op de verwarring die dit «nieuw» begrip sticht¹³³.

Bloch-Lainé aanhalend¹³⁴, schrijft professor R. Henrion: «La magistrature économique aurait pour mission principale de concilier certains conflits fondamentaux qui auraient surgi à l'occasion de relations compliquées qui s'établissent entre l'entreprise et les diverses forces qui la composent et l'influencent (...) elle serait amenée moins à dire le droit qu' à contrôler certaines évolutions, sinon les guider (...) à susciter des dialogues et des arbitrages. On substi-

daad verricht die door haar strijdigheid met de goede handelsgebruiken of anderszins onbehoorlijk is t.a.v. de verbruikers of handelaars, kan de marktrechtbank hem verbod opleggen ...»

Onze gewone rechtbanken hebben dergelijke begrippen wettelijk en doeltreffend kunnen toepassen: b.v. «de eerlijke gebruiken in handelszaken», bedoeld in artikel 54 van de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken (een begrip dat reeds werd aangehaald bij het koninklijk besluit nr. 55 van 23 december 1934).

Men vergeet ook — daarop komen wij in onze besluiten terug — dat in een gezond rechtsbestel een essentiële rol aan de partijen, bijgestaan door hun raadslieden en experts, toekomt om de rechter voor te lichten.

Er bestaat een laakbare neiging om de rechter zelf tot een expert en de raadsman van de partijen te maken.

¹³¹ Zie o.a. het wetsvoorstel tot instelling van het ambt van «ombudsman voor de consument», *Parl. Besch.*, Kamer, 1973-74, nr. 727/1, en *Senaat*, 1974, nr. 88/1.

¹³² Men stelt de instelling van het ambt van ombudsman voor tal van problemen voor. Hoewel bepaalde wetsvoorstellen hem een algemene bevoegdheid willen toekennen, spreken andere van een ombudsman: a) om de gelijkheid tussen mannen en vrouwen te verzekeren (*Parl. Besch.*, Kamer, 1971-72, nr. 116/1); voor vragen betreffende het leger en de rijkswacht (*Parl. Besch.*, *Senaat*, 1974, nr. 271/1); c) voor fiscale vragen, (*Parl. Besch.*, *Senaat*, 1974, nr. 179); d) voor drukpersaangelegenheden (*Parl. Besch.*, *Senaat*, 1974, nr. 102/1)...

¹³³ Raadpl. LÉON DABIN, «Exposé de synthèse», *Actes du Colloque* ..., blz. IV-0-22, 23.

¹³⁴ Pour une réforme de l'entreprise, Parijs, Ed. du Seuil, en R. VANDEPUTTE, *Statut de l'entreprise*, Brussel, Bruylant, 1965.

tuerait une société de dialogue à une société mercantile»¹³⁵.

Er bestaat geen bezwaar om een gerecht, en met name de rechtbank van koophandel, zelfs indien men ze anders wil samenstellen, te belasten met *verzoeningsopdrachten* in haar voorgelegde geschillen. De procureur-generaal Ganshof van der Meersch heeft het voorgesteld¹³⁶. Het Gerechtelijk Wetboek maakt de verzoening in sommige gevallen facultatief¹³⁷, in andere verplicht¹³⁸. Het verbiedt ze echter voor aangelegenheden die niet voor dading vatbaar zijn. Dit is wellicht een te strenge voorwaarde. Partijen kunnen hun geschil beëindigen nadat zij bij een verzoeningsprocedure nader ingelicht werden omtrent de feiten, hun rechten en verplichtingen, zonder daarom een «dading» aan te gaan. Om die reden heeft de wet van 24 juli 1953 dan ook een verzoeningsprocedure inzake directe belastingen kunnen invoeren¹³⁹.

Terwijl sommigen voorstellen het economisch gerecht — afdeling van de rechtbank van koophandel — te belasten met het verstrekken van adviezen, raadgevingen en richtlijnen¹⁴⁰, willen anderen een dergelijke opdracht nu eens aan de Raad voor economische geschillen, eventueel anders samengesteld dan nu, dan weer aan het Hoog Comité van Toezicht of nog aan de Raad van State zien toevertrouwen. Terecht wordt opgemerkt dat het niet aangewezen zou zijn aan een zelfde autoriteit — een gerecht — de

taak op te leggen richtlijnen of adviezen te verstrekken, en tevens de taak uitspraak te doen, nadat die richtlijnen en adviezen zijn opgevolgd, of niet of verkeerd zijn opgevolgd.

Het Hoog Comité van Toezicht heeft reeds een dergelijke opdracht gekregen¹⁴¹ en voert ze blijkbaar uit met veel gezag en doeltreffendheid. Waarom het dan vervangen door een rechter die alwetend zou moeten zijn en die niet over de nodige diensten beschikt om hem bij te staan?

Een recent wetsvoorstel¹⁴² strekt tot de oprichting van een nieuwe afdeling in de Raad van State — samengesteld uit zakenlieden en economen — die bij wege van adviezen uitspraak zou doen op verzoek zowel van de onderneming als van de openbare overheden, over de ontwerpen van «economische contracten», over het herdefiniëren van de prestaties der partijen en van de nagestreefde doeleinden, over de conflicten inzake mededinging tussen private en openbare ondernemingen en over de sancties welke de openbare macht in geval van niet-inachtneming van een contractuele verplichting wil toepassen. Men vraagt zich af, of de instelling van de Raad van State aldus niet grondig en ernstig van haar aard wordt afgewend en of het wel met onze grondwettelijke beginselen strookt dat het hoog administratief rechtscollege adviezen zou mogen geven in geschillen die tot de bevoegdheid van de rechterlijke macht behoren.

Laat ons thans aandacht besteden aan de zogenoemde precontentieuze bevoegdheden die sommigen aan economische kamers van de rechtbanken van koophandel willen toekennen.

(Slot in volgend nummer)

¹⁴¹ Raadpl. o.m. het koninklijk besluit van 29 juli 1970 houdende oprichting van het Hoog Comité van Toezicht, inz. de artt. 11 en 22.

¹⁴² Parl. Besch., Kamer, 1975-76, nr. 761/1.

¹³⁵ R. HENRION, «Le gouvernement de l'économie», J.T., 1965, 685-687.

¹³⁶ Overwegingen omtrent de kunst recht te spreken en de uitoefening van het rechterlijk ambt, redevoering uitgesproken op de plechtige openingszitting van het Hof van 3 september 1973, blz. 53.

¹³⁷ Artikel 731 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹³⁸ Artikel 1345 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹³⁹ Raadpl. F. DUMON en G. STEVIGNY, *De verzoeningsrechtspiegeling in fiscale zaken*, A.P.R., 1954.

¹⁴⁰ JACQMIN en SCHRANS, *op. cit.*

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 14 FEBRUARI 1977

Voorzitter : baron Richard

Raadsheer-rapporteur : de h. Screvens

Advocaat-generaal : de h. Declercq

Hoven en rechtbanken—Samenstelling van de zetel—Bescherming van de maatschappij—Deskundige die reeds advies uitgebracht heeft, neemt zitting in de commissie bij de psychiatrische afdeling—Onverenigbaarheid—Essentiële regel.

Een geneesheer die op aanvraag van het openbaar ministerie een verslag over verdachtes geestestoestand heeft opgesteld en aldus uitspraak doet over de oplossing van het geschil vooraleer de debatten geopend zijn, is niet meer in staat om te oordelen over de zaak als lid van de commissie tot bescherming van de maatschappij die over de heropneming van de betrokkene moet oordelen.

Dit middel, dat niet uitsluitend steunt op een wrakingsgrond, doch eveneens op de onverenigbaarheid van de functies van rechter en deskundige in dezelfde zaak, essentiële regel van de rechtsbedeling, kan voor de eerste maal voor het Hof van Cassatie worden aangevoerd.

F.

Gelet op de bestreden beslissing, op 14 december 1976 gewezen door de commissie tot bescherming van de maatschappij ingesteld bij de psychiatrische afdeling van de gevangenis te Namen ;

Over het middel hieruit afgeleid dat dokter P. deel heeft uitgemaakt van de commissie tot bescherming van de maatschappij die tot heropneming van eiser heeft beslist, terwijl hij een verslag over dezes geestestoestand had opgesteld ;

Overwegende dat dokter P. op aanvraag van de procureur des Konings te Namen op 7 december 1976 een verslag over eisers geestestoestand heeft opgesteld ;

Overwegende dat deze geneesheer heeft gezeteld als lid van de commissie tot bescherming van de maatschappij die de heropneming van eiser heeft bevolen ;

Overwegende dat de rechter die aldus uitspraak doet over de oplossing van het geschil vooraleer de debatten geopend zijn, niet meer in staat is om te oordelen over de zaak ;

Overwegende dat het middel, dat niet uitsluitend steunt op een wrakingsgrond, doch eveneens op de onverenigbaarheid van de functies van rechter en deskundige in dezelfde zaak, essentiële regel van de rechtsbedeling, voor de eerste maal voor het Hof kan aangevoerd worden ;

Overwegende dat de beslissing nietig is en dat het middel gegrond is ;

Om die redenen,

en zonder de andere middelen te moeten onderzoeken die tot geen cassatie zonder verwijzing kunnen leiden,

Vernietigt de bestreden beslissing ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing ;

Verwijst de zaak naar de anders samengestelde commissie tot bescherming van de maatschappij ingesteld bij de psychiatrische afdeling van de gevangenis te Namen.

NOOT — Zie Cass., 13 oktober 1975, *Arr. Cass.*, 1976, 191, en *Pas.*, 1976, I, 181, alsmede de uitvoerige noot van de advocaat-generaal J. VELU onder dit arrest. In de noot wordt erop gewezen dat, hoewel in burgerlijke zaken de artt. 860, 861, 864 en 865 Ger. W. betreffende de exceptie van nietigheid wel toepasselijk kunnen zijn op proceshandelingen in de ruime zin van het woord, d.i. zelfs op rechtsprekende handelingen, ze evenwel slechts de nietigheden wegens schending van de procedureregels betreffen ; nietigheden die de miskenning treffen van andere regels zoals regels inzake *bevoegdheid* of regels betreffende *rechterlijke organisatie* worden door andere rechtsbeginselen beheerst. Zie ook Cass., 23 okt. 1975, *Arr. Cass.*, 1976, 242, en *Pas.*, 1976, I, 242.

Hof Brussel, 30 oktober 1975, *R.W.*, 1976-77, 1012, heeft beslist dat de dagvaarding die alleen tegen een niet ontvoogde minderjarige gericht is, nietig is, en dat, daar het niet louter gaat om een proceshandeling in de zin van art 864, lid 2, Ger. W., deze bepaling geen toepassing kan vinden.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

14e KAMER — 5 NOVEMBER 1975

Voorzitter : de h. Van Malderen

Rechters : de hh. Winderickx en Steghers

Openbaar ministerie : de h. Huenens

Advocaten : mrs. De Wachter en Van Schel loco Van der Perre

Echtscheiding—Op grond van bepaalde feiten—1. Bevoegdheid—Belgen verblijvend in het buitenland—2. Exceptie van aanhangigheid.

1. *De Belgische rechtbanken zijn steeds bevoegd om kennis te nemen van de geschillen betreffende de staat van personen die de Belgische nationaliteit bezitten, zelfs al hebben zij hun verblijfplaats in het buitenland.*

2. *De exceptie van aanhangigheid (artt. 29 en 856 Ger. W.) is niet van toepassing als een van de vorderingen aanhangig is voor een buitenlands gerecht.*

S. t/ V.

Overwegende dat beide partijen van Belgische nationaliteit zijn ;

I. Over de bevoegdheid

Overwegende dat de Belgische rechtbanken steeds bevoegd zijn om kennis te nemen van de geschillen betreffende de staat van de personen die de Belgische nationaliteit bezitten, zelfs al hebben zij een verblijfplaats in het buitenland (*Rigaux, Droit international privé*, nr. 47, p. 57 ; *R.C.J.B.*, 1955, 338) ;

Overwegende dat beide partijen in België zijn gehuwd en er hun laatste echtelijke woonplaats hadden te Schaarbeek-Brussel en eiseres met haar gezin haar woonplaats heeft in het arrondissement Brussel, zodat deze rechtbank bevoegd is om van de eis tot echtscheiding kennis te nemen ;

Overwegende dat verweerder de exceptie van onbevoegdheid wegens aanhangigheid opwerpt omdat een geschil met hetzelfde voorwerp (echtscheiding) aanhangig is voor de rechtbank van de woonplaats van verweerder namelijk voor de Transvaalse provinciale afdeling van het Hooggerechtshof van Zuid-Afrika (Zaak nr.982/72) ;

Overwegende dat de exceptie van aanhangigheid bedoeld in de artt. 29 en 856 van het Gerechtelijk Wetboek niet van toepassing is indien een van de vorderingen hangend is vóór een buitenlands gerecht (*Rigaux, J.T.*, 1961, 198 ; Hof Brussel, 4 juni 1968, *Pas.*, II, 240 ; Fettweis, *Bevoegdheid*, nr. 164) ;

Overwegende dat tussen België en Zuid-Afrika geen internationaal verdrag werd afgesloten tot regeling van de gerechtelijke bevoegdheid en de uitvoering van vonnissen zodat in ieder geval de Belgische rechtbank bevoegd is om kennis te nemen van een procedure in echtscheiding tussen twee partijen van Belgische nationaliteit ;

(...)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1^e Kamer), 21 oktober 1976

Gewijsde—Verkeersongeval—Onopzettelijk toebrengen van letsels en dronkenschap—Feitelijke

eenheid door de strafrechter vastgesteld in de motieven, maar tegengesproken door veroordeling tot afzonderlijke straffen—Burgerlijke rechter niet gebonden door de strafrechtelijke beslissing.

Het cassatieberoep tegen een arrest van 24 april 1975 van het Hof van Bergen dat de regresvordering van een verzekeraar tegen de verzekerde inwilligt, wordt met de volgende overwegingen verworpen :

"Overwegende dat het in kracht van gewijsde getreden vonnis van 16 juni 1970 van de Correctionele Rechtbank te Charleroi eiser heeft veroordeeld, enerzijds, tot een straf wegens het toebrengen van onvrijwillige verwondingen aan zijn passagier D. bij gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg, en, anderzijds, tot een afzonderlijke straf wegens de samenhangende telastleggingen in staat van dronkenschap en alcoholintoxicatie een motorvoertuig te hebben bestuurd ;

"Overwegende dat wanneer het gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg, dat een bestanddeel is van een misdrijf uit onvoorzichtigheid, bovendien het voorwerp uitmaakt van een of meer afzonderlijke telastleggingen, de rechter ertoe gehouden is, in geval van onsplitsbaarheid van het feit en met toepassing van artikel 65 van het Strafwetboek, slechts één enkele straf, de zwaarste, uit te spreken ;

"Overwegende dat daaruit volgt dat, wanneer de strafrechter afzonderlijke straffen heeft uitgesproken, de rechter bij wie het verhaal van de verzekerder tegen de dader van het ongeval aanhangig is gemaakt, in principe verplicht is de fout die het voorwerp van een afzonderlijke telastlegging is geweest als vreemd aan het misdrijf uit onvoorzichtigheid te beschouwen ;

"Overwegende echter dat het vonnis van 16 juni 1970 dat uitspraak doet over de civielrechtelijke vordering van D., zegt dat laatstgenoemde slechts recht heeft op de helft van de schadevergoeding omdat hij ook 'een onvoorzichtigheid heeft begaan door plaats te nemen in het voertuig van T. wiens staat van dronkenschap hij kende' ;

"Dat uit de, in de context teruggeplaatste, bovenvermelde overweging, die betrekking heeft op de gevolgen van de staat van dronkenschap van T., volgt dat de staat van dronkenschap en alcoholintoxicatie van laatstgenoemde op zijn minst beschouwd werd als een der constitutieve elementen van de door hem begane onvoorzichtigheid die het ongeval heeft veroorzaakt ;

"Overwegende dat het bestreden arrest derhalve uit de motieven van het vonnis van 16 juni 1970 wettelijk heeft kunnen afleiden dat dit vonnis het bestaan heeft vastgesteld van een oorzakelijk verband tussen de alcoholintoxicatie en het ongeval zoals het zich heeft voorgedaan ;

"Overwegende dat de strafrechter, door eiser wegens elk van deze telastleggingen tot afzonderlijke straffen te veroordelen, de feitelijke eenheid heeft tegengesproken die hij in de motieven van zijn beslissing had vastgesteld, zodat de burgerlijke rechter, wegens het ontbreken van zekerheid omtrent het rechterlijk gewijsde ten opzichte van deze eenheid, niet door de strafrechtelijke beslissing gebonden was ;

"Dat het bestreden arrest derhalve het gezag van gewijsde van deze beslissing niet heeft geschonden ;

"Dat het middel niet kan worden aangenomen."

(Voorzitter : de h. Perrichon—Raadsheer-rapporteur : de h. Trousse—Advocaat-generaal : de h. Colard—Advocaten : mrs. Ansiaux en Bayart—In de zaak : T. t/ N.V.L.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 31 mei 1977

Bescherming van de maatschappij—Bevel tot internering van in vrijheid zijnde verdachte—Geen onmiddellijke tenuitvoerlegging.

Het cassatieberoep van de procureur-generaal tegen het arrest van de kamer van inbeschuldigingstelling van het Hof van Beroep te Gent van 22 maart 1977 (R.W., 1976-77, 2276, met noot van A. Vandeplas), waarbij beslist wordt dat de rechter niet de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de internering kan gelasten als de verdachte op het ogenblik van de uitspraak in vrijheid is, wordt op de volgende gronden verworpen :

"Overwegende dat uit de parlementaire voorbereiding van de wet van 1 juli 1964 niet blijkt, in verband met het verdwijnen, uit de wet van 9 april 1930, van de vroegere tekst betreffende de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de beslissingen van internering, dat de wetgever de bedoeling zou hebben gehad ten aanzien van de verdachte die in vrijheid is op het ogenblik van de beslissing, de onmiddellijke tenuitvoerlegging als algemene regel te behouden ;

"Overwegende dat bij ontstentenis van een wetsbepaling die in de verplichting of zelfs in de mogelijkheid voorziet de onmiddellijke tenuitvoerlegging te bevelen van de maatregel van internering ten aanzien van een verdachte die op dat ogenblik in vrijheid is, het arrest, zonder de in het middel aangehaalde wetsbepalingen te schenden, wettelijk heeft beslist de beroepen beschikking teniet te doen in zoverre zij de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de bevolen internering had gelast."

(Voorzitter : de h. Wauters—Raadsheer-rapporteur : de h. Versée—Advocaat-generaal : de h. Tillekaerts—In de zaak : Procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Gent t/ V.)

Hof Gent (K.I.), 31 mei 1977

Voorlopige invrijheidstelling—Aangehouden verdachte naar de correctionele rechtbank verwezen—Verzoek aan de rechtbank tot voorlopige invrijheidstelling—Beschikking van afwijzing in raadkamer—Vonnis van veroordeling—Hoger beroep van de verdachte tegen de beschikking en hoger beroep tegen het vonnis—Hoger beroep tegen de beschikking van afwijzing van het verzoek tot invrijheidstelling ontvankelijk, maar ongegrond.

"Op 14 januari 1977 beval de onderzoeksrechter te Gent de aanhouding van verdachte. Bij beschikking van 4 mei 1977 verwees de raadkamer verdachte «onder de banden van het bevel tot aanhouding» naar de correctionele rechtbank. Zijn verzoekschrift van 17 mei 1977, waarbij hij de voorlopige invrijheidstelling vroeg, werd afgewezen bij beschikking van de correctionele rechtbank, op 20 mei 1977 in raadkamer gewezen. Tegen deze beschikking stelde hij dezelfde dag hoger beroep in.

M.b.t. dit hoger beroep vorderde het openbaar ministerie de bekrachtiging van de beschikking om de volgende redenen :

"Overwegende dat dit hoger beroep van de verdachte ontvankelijk is doch niet gegrond ;

"Overwegende immers dat op diezelfde dag als de bestreden beschikking de verdachte ten gronde werd veroordeeld tot zes maanden gevangenisstraf en tot een geldboete van 100 fr. ; dat hij op dezelfde dag tegen dat vonnis hoger beroep instelde ;

"Overwegende dat alleen reeds de straf die de verdachte opgelegd werd, wijst op de ernst van de feiten die hem ten laste werden gelegd ; dat er geen redenen voorhanden zijn om de voorlopige invrijheidstelling te bevelen."

De kamer van inbeschuldigingstelling gaf de volgende beschikking :

«Overwegende dat de verdachte veroordeeld werd bij vonnis van 20 mei 1977 van de Correctionele Rechtbank te Gent, waartegen de verdachte beroep aangetekend heeft ; dat hij derhalve de mogelijkheid heeft een verzoek tot invrijheidstelling te richten tot een kamer van het Hof ;

«Het Hof,

«Verklaart het hoger beroep van de verdachte tegen de beschikking waarbij de vraag tot voorlopige invrijheidstelling verworpen werd, ontvankelijk doch zonder voorwerp geworden.»

(Voorzitter : de h. Soenens - Raadsheren : de hh. De Buck en Matthys - In de zaak : H.)

NOOT — De voorlopige invrijheidstelling

1. Vanaf de beschikking van verwijzing naar de correctionele rechtbank tot het vonnis, kan de voorlopige invrijheidstelling aan de verdachte verleend worden op een verzoekschrift dat gericht wordt aan dit rechtcollege.

Overeenkomstig de bepalingen van de artikelen 19 en 20 van de Wet van 20 april 1874 op de voorlopige hechtenis, kan de verdachte binnen een termijn van vierentwintig uren te rekenen van de dag waarop de beschikking hem betekend is, hoger beroep instellen tegen de beslissing van de correctionele rechtbank waarbij zijn verzoek werd afgewezen.

2. Hoewel de kamer van inbeschuldigingstelling, naar luid van artikel 20 van de Wet op de voorlopige hechtenis, uitspraak doet met voorrang boven alle andere zaken, mag het vonnisgerecht de grond van de zaak beslechten alvorens uitspraak gedaan wordt over het hoger beroep ingesteld tegen de weigering van de voorlopige invrijheidstelling.

De omstandigheid dat de stand van zaken ongewijzigd blijft totdat over het hoger beroep inzake de hechtenis is beslist, voor zover dat geschiedt binnen vijftien dagen nadat het beroep is ingesteld, heeft niet tot gevolg dat het vonnisgerecht belemmerd wordt in het onderzoek en de beoordeling van de grond der zaak (cfr. over het ongewijzigd blijven van de stand van zaken : G. BELTJENS, *Code d'instruction criminelle*, I, p. 286, n° 2 ; R. HAYOIT DE TERMICOURT, «De la loi sur la détention préventive», R.D.P., 1924, 406, n° 43).

3. Luidens artikel 7 van de bovenvermelde wet, kan de voorlopige invrijheidstelling vanaf het instellen van het hoger beroep tegen het vonnis waarbij de verdachte werd veroordeeld, tot het arrest slechts verleend worden op een verzoekschrift dat gericht wordt aan de kamer belast met de correctionele zaken in hoger beroep.

Indien de verdachte berust in zijn veroordeling, dan is hij niet gerechtigd een verzoek tot voorlopige invrijheidstelling te richten tot de correctionele kamer van het hof van beroep, want dit rechtcollege heeft geen bevoegdheid om hierover te beslissen wanneer het misdrijf dat aanleiding gaf tot de voorlopige hechtenis niet ter beoordeling van het hof werd gebracht (Cass., 3 januari 1881, *Pas.*, 1881, I, 41 ; memorie van toelichting bij de Wet van 29 juni 1899, *Pasin.*, 1899, 152).

4. Indien de verdachte echter hoger beroep instelt tegen de beschikking van weigering der voorlopige invrijheidstelling, nadien veroordeeld wordt door de correctionele rechtbank, maar berust in zijn veroordeling, dan wordt zijn beroep tegen de beslissing waarbij het verzoekschrift tot voorlopige invrijheidstelling wordt verworpen zonder belang, want hij blijft gevangen gehouden ter uitvoering van een veroordeling die in kracht van gewijsde is gegaan

(Cass., 22 september 1930, *Pas.*, 1930, I, 308 ; Cass., 8 juni 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 1004 ; Hof Antwerpen, 7^e kamer, 9 januari 1976, in zake V.J.).

5. Indien de verdachte, zoals ten deze, hoger beroep instelt tegen de beschikking waarbij de voorlopige invrijheidstelling werd geweigerd en nadien ook tegen het vonnis waarbij hij veroordeeld werd, dan volgt hieruit geenszins dat de bevoegdheid van de kamer van inbeschuldigingstelling, die haar krachtens art. 19 van de Wet van 20 april 1874 toekomt, overgedragen wordt aan de kamer belast met de correctionele zaken in hoger beroep (cf. G. BELTJENS, o.c., I, p. 278, nr. 5 ; A. BRAAS, *Précis de procédure pénale*, 3e éd., I, p. 455, nr. 55 ; conclusie van de substituut-procureur-generaal R. Van Camp voor K.I. Antwerpen, 23 maart 1976, in zake Pr. J.).

6. Bovendien mag uit de omstandigheid dat het de verdachte vrij staat een nieuw verzoek tot invrijheidstelling in te dienen bij de correctionele kamer van het hof van beroep vanaf de voorziening tegen het veroordelend vonnis, niet afgeleid worden dat de vroegere beslissing van de correctionele rechtbank betreffende de voorlopige invrijheidstelling en het hoger beroep tegen die beslissing «zonder voorwerp» worden (*anders* : K.I. Brussel, 16 januari 1948, in zake N.A., en het hier besproken arrest).

7. Tijdens heel de duur van de strafrechtspleging tot op het ogenblik dat de veroordeling in kracht van gewijsde is gegaan, kan de in hechtenis gehouden verdachte de voorlopige invrijheidstelling krijgen : in alle stadia van de strafprocedure kan hij vragen dat wordt nagegaan of er geen nieuwe omstandigheden bestaan die de voorlopige invrijheidstelling kunnen rechtvaardigen (Cass., 9 juni 1936, *Pas.*, 1936, I, 287 ; conclusie van de substituut-procureur-generaal Ely voor K.I. Gent, 30 maart 1954, *R.W.*, 1954-55, 461).

Zodra de ernstige en uitzonderlijke omstandigheden die de openbare veiligheid raken niet meer aanwezig zijn, moet de verdachte in vrijheid gesteld worden : dit is een van de basisprincipes van ons strafrecht (verslag aan de Kamer van V. Begerem namens de centrale afdeling, *Pasin.*, 1889, 229 ; memorie van toelichting bij de Wet van 29 juni 1899, *Pasin.*, 1899, 152 ; Cass., 5 augustus 1910, *Pas.*, 1910, I, 412, op conclusie van de eerste advocaat-generaal Terlinden ; Cass., 10 juli 1916, *Pas.*, 1916-17, I, 192 ; Cass., 26 maart 1917, *Pas.*, 1916-17, I, 401).

8. Het is niet omdat de verdachte over een ander rechtsmiddel beschikt, dat zijn hoger beroep tegen de afwijzing door de correctionele rechtbank zonder belang wordt. Het hoger beroep zal slechts zonder belang zijn wanneer de Wet op de voorlopige hechtenis niet meer van toepassing is (Cass., 22 september 1930, *Pas.*, 1930, I, 308 ; Cass., 8 juni 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 1004) of wanneer de verdachte ondertussen reeds in vrijheid werd gesteld op grond van andere bepalingen.

Inderdaad, wanneer de verdachte op het ogenblik van de behandeling van zijn hoger beroep tegen de afwijzing van zijn verzoekschrift voor de kamer van inbeschuldigingstelling reeds in voorlopige vrijheid is gesteld ingevolge een nieuw verzoekschrift gericht aan de kamer belast met de correctionele zaken in hoger beroep, dan is zijn voorziening tegen deze afwijzing zonder belang geworden omdat hij zich niet meer in hechtenis bevindt (K.I. Brussel, 16 januari 1948, in zake N.A.).

A. Vandeplas

BOEKEN

«Arbeidsrecht» 3 dl., losbladig. Prof. M.L. Delhuvette. Bronnen van het arbeidsrecht. O. Vanachter. Ondernemingsraad. H. Dewael. Algemeene wijze van beëindiging van de arbeidsovereenkomst. Brugge. Die Keure.

In het verzamelwerk «Arbeidsrecht» uitgegeven door de N.V. Die Keure onder de wetenschappelijke leiding van prof. R. Blanpain, zijn thans drie belangrijke aanvullingen verschenen.

Prof. Delhuvette bespreekt in een tractaat van meer dan 100 bladzijden «De bronnen van het arbeidsrecht». Eerst komt aan de beurt de schepping van recht door de overheid en daarna de eigen vorming door collectieve arbeidsovereenkomsten, arbeidsreglementen, adviezen van bevoegde comités en arbeidsgebruiken.

Als hulpbronnen van het arbeidsrecht worden besproken de geschillenrechtspraak, de administratieve jurisprudentie, en uiteindelijk de rechtsleer, de algemene rechtsbeginselen, de rechtsspreuken en de billijkheid. Dit alles betreft de nationale of interne bronnen van het arbeidsrecht, doch een groot gedeelte van de verhandeling van prof. Delhuvette is gewijd aan de internationale bronnen; alle verschillende internationale instrumenten worden hier vermeld en besproken nl. de internationale akten van het klassieke type, de instrumenten der organisatie van de Verenigde Naties en van de I.A.O. en verder de akkoorden van de Raad van Europa en van intergouvernementale Europese organisaties zoals Benelux e.a.

Een laatste afdeling behandelt de supranationale instrumenten der E.E.G. met de hele gamma van wetgevende en reglementaire bepalingen, beslissingen, richtlijnen en adviezen.

In dit tractaat kon een beschouwing over de hiërarchie van de rechtsbronnen in het arbeidsrecht niet ontbreken. Na een schets van de evolutie der opvattingen inzake de voorrang van de rechtsbronnen ontleedt de auteur de conflicten tussen intern en internationaal recht met het oog op de rechtsleer en de rechtspraak die tot de tegenwoordige toestand hebben geleid.

Het is een zeer belangrijke aanvulling van dit verzamelwerk over het arbeidsrecht.

De verhandeling van O. Vanachter over de «Ondernemingsraad» geeft een volledige uiteenzetting betreffende de oprichting, de samenstelling en de bevoegdheid van deze Raad met een uitvoerige ontleding van de taken die door verschillende rechtsbronnen aan de ondernemingsraad zijn opgedragen.

De twee laatste hoofdstukken behandelen de werking van deze instelling en uiteindelijk de bescherming van de vertegenwoordigers der werknemers. Dit alles wordt voorafgegaan door een voortreffelijke historische inleiding.

De studie van Hilde Dewael gewijd aan de algemene wijze van de beëindiging van de arbeidsovereenkomst, door overmacht, door overlijden of andere bijzondere omstandigheden, zoals het overlijden van de echtgenote van de werkgever wanneer de werknemster bij het bedrijfshoofd woont. Omstandig wordt nader ingegaan op het probleem van beëindiging van de arbeidsovereenkomst bij herstructurering der onderneming en bij faillissement of kennelijk onvermogen.

Het is een tractaat waarin veel gezegd wordt in kort bestek en dat uiterst belangrijke positieve gegevens bevat.

R.V.

Droit Belge et Européen des affaires. Recueil de textes. Brugge. Die Keure. 1977, 3 dl. Losbladig.

Prof. L. Dabin heeft, met medewerking van A. Benoit-Moury, een uiterst nuttige verzameling van wetteksten gepubliceerd waarvan thans reeds 3 delen verschenen zijn.

Alles betreffende de juridische reglementering van de privé-onderneming is in deze uitgave verzameld, die regelmatig met bijkomende afleveringen wordt aangevuld.

De keuze uit de wetgeving was voorzeker niet gemakkelijk, daar de onderneming valt onder de toepassing van zo menigvuldige en diverse wettelijke en reglementaire bepalingen. De rubrieken waaronder de teksten gegroepeerd zijn, zijn gescheiden door schutbladen die geklasseerd zijn in alfabetische orde zodat het gezochte gemakkelijk te vinden is.

Een groot gedeelte van het derde deel is gewijd aan het vennootschapsrecht.

Ook het sociaal recht dat op de onderneming toepasselijk is wordt ruim vermeld. Verder vindt men ook alle burgerrechtelijke bepalingen betreffende de bekwaamheid der handelaren, de huwelijksvereenkomsten, zelfs het gebruik der talen, terwijl de normen van het Europees recht niet uit het oog verloren werden.

Het is een zeer nuttige verzameling waarvan de Franstalige zakenkringen in ons land ruim gebruik zullen maken.

R.V.

BALIELEVEN

Orde van Advocaten te Ieper

Samenstelling van de Raad der Orde

Staffhouder : mr. Jacques G.A. Bogaert ; leden : mrs. Luc Vanraes, Roger Durieu, Henri d'Udekem d'Acoz, Norbert Dumolein, Marc Mahieu en René Delobel.

Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen.

Samenstelling van het bestuur

Voorzitter : mr. L. Van Humbeek ; ondervoorzitters : mrs. Paul De Meyer, Raf De Wit, Wim Pastelijn ; secretaris : mr. Christian Truyen ; penningmeester : mr. Jean-Pierre Verlegh ; verantwoordelijke voor de sport : mr. Frans Van den Broeck.

Plechtige openingsvergadering — Datum

De plechtige openingsvergadering heeft plaats op zaterdag 22 oktober 1977 te 15 uur in het gerechtsgebouw. De openingsrede wordt gehouden door mr. Dirk De Bock, over Pieter Pauwel Rubens.

Conferentie van de Jonge Balie te Leuven

Samenstelling van het bestuur

Voorzitter : mr. Kamiel De Trog ; ondervoorzitter : mr. Jean-Marie Van Eecke ; secretaris : mr. Marleen Schouteden ; penningmeester : mr. Piet Siffert ; leden : mrs. Fabienne Legrand en Ghislain Londers ; afgevaardigden der stagiairs ; mrs. Siegfried Moens en Patrick Berben.

Plechtige openingsvergadering — Datum

De plechtige openingsvergadering van de Conferentie heeft plaats op zaterdag 24 september 1977 te 15 u. in de Gothische Zaal van het Leuvense Stadhuis. De openingsrede wordt gehouden door mr. Ghislain Londers, die als onderwerp heeft gekozen : «Wie zegt men wat wij zijn?»

Conferentie van de Jonge Balie te Tongeren *Samenstelling van het bestuur*

Voorzitter : mr. Jules Wirix ; secretaris : mr. Georges Alofs ; penningmeester : mr. Roger Miguët ; leden : mrs. Michel Vanbuul, Jo Smeets, Johnny Groseli, Rosette Merlo, Ivo Bude en Antoine Lysens.

MEDEDELINGEN

De Europese Gemeenschappen en de veiligheid in de mijnen

Onlangs kende de Commissie van de Europese Gemeenschappen financiële steun toe voor vijftien onderzoeksprojecten betreffende de veiligheid in de mijnen van de Negen lid-staten van de Gemeenschap. Deze steun werd toegekend in het kader van het E.G.K.S. verdrag (Europese Gemeenschap voor kolen en staal).

De projecten hebben betrekking op veiligheidsmaatregelen in geval van brandgevaar, explosies, reddingsoperaties, algemeen toezicht, exploitatiemethoden, elektriciteit en metaalconstructies.

Twee van deze projecten die België aangaan maken deel uit van onderzoeken in het Nationaal Instituut voor de Extractiebedrijven (N.I.E.B.) te Pâturages en Luik.

Het eerste project dat ongeveer 2.800.000 BF zal kosten, heeft betrekking op de ontvlambaarheid van transportbanden, terwijl het tweede tot doel heeft een systeem te ontwikkelen om de uitbreiding van explosies en branden veroorzaakt door mijngas te verhinderen. Dit laatste project zal in het totaal 4.380.000 BF kosten. De hulp die door de Gemeenschap wordt toegekend bedraagt 60% van de totale kosten.

De Commissie van de Europese Gemeenschappen helpt jongeren bij het zoeken naar hun eerste baan

Het Europees Sociaal Fonds kende onlangs een financiële steun toe van 67.500.000 BF ten gunste van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (R.V.A.). De R.V.A. heeft zijn opleidingsactiviteiten uitgebreid door de oprichting van gespecialiseerde centra voor jongeren die op zoek zijn naar hun eerste baan.

Deze centra hebben tot doel jongeren op te leiden tot het verkrijgen van speciale kennis voor een welbepaald beroep en hun intrede in het beroepsleven voor te bereiden. De Commissie van de Europese Gemeenschappen zal via het Europees Sociaal Fonds, *de stages in de observatie- en oriëntatiecentra* voor deze jongeren financieren, en wel gedurende heel het jaar 1977. De jongeren zullen gedurende vier à 6 weken in deze centra verblijven om zich ter plaatse in de technieken van de zogenaamde 2e en 3e sector in te werken. Dit zal, na observatie van elk geval, de oriëntatie tot het beroep waartoe de stagiaire de meeste kansen heeft om in de gespecialiseerde opleiding te slagen, vergemakkelijken.

Het eerste internationaal congres voor privaatrechtelijk procesrecht te Gent

Onder de auspiciën van het Internationaal Instituut voor Procesrecht had te Gent een indrukwekkend congres plaats van privaatrechtelijk procesrecht, onder het motto : «Voor

een gerecht met een menselijk gelaat» en dit van zaterdag 27 augustus tot zondag 4 september 1977.

Ik weet werkelijk niet wat we bij dit congres het meest moesten bewonderen : de feilloze organisatie, de enorme opkomst, de gedegen nationale en algemene rapporten, die op zichzelf al een schat aan wetenswaardigheden behelzen, de prachtige internationale verstandhouding, de fantastische volledige inzet van organisatoren en uitvoerenden of noem maar op. Een congres is niet steeds een boeiende aangelegenheid maar hier was er een «spirit» aanwezig die het bijwonen alleen reeds tot een belevenis maakte.

Enkele dorre getallen kunnen wellicht toch enig idee geven. Er waren bijna tweehonderdzestig ingeschreven deelnemers, van wie de meesten de werkdagen bijwoonden ; er waren vijfenveertig verschillende nationaliteiten vertegenwoordigd, van Noorwegen tot Spanje, van IJsland tot Polen, van Algerië tot Zuid-Afrika, van Turkije tot Japan, van Canada tot Chili en zelfs uit Australië waren er afgezanten. Achtendertig landen werkten er mee in de vorm van nationale rapporten, en twaalf verschillende thema's, rond het centrale motto draaiend, kwamen uitvoerig aan bod. Veertien algemene rapporten werden ingediend.

Alle namen noemen is onbegonnen werk. Om de perfecte samenwerking, ook op nationaal universitair vlak, te illustreren, volgt hier nochtans de samenstelling van het Belgisch organisatiecomité : Erevoorzitter : ridder A. Braas, voorzitter : prof. dr. E. Krings, ondervoorzitter : prof. dr. A. Fettweis, leden : prof. dr. G. van Dievoet, prof. dr. C. Cambier, prof. dr. E. Gutt, prof. dr. A. Le Paige, secretaris-generaal : prof. dr. M. Storme, adjunct-secretarissen-generaal : prof. dr. R. De Corte, prof. dr. J. van Compernelle, administratief secretaris : dr. Ph. Leroy, adjunct-administratief-secretaris : lic. A. Gryponck.

Ook de namen van het financieel comité stonden borg voor de degelijkheid van het geheel. Dank zij talrijke subsidiërende overheden en de steun van heel wat Belgische bedrijven, kon het allemaal waargemaakt worden.

Zaterdag, 27 augustus was een drukke dag voor het onvolprezen secretariaat van het congres. De toestromende buitenlandse deelnemers moesten immers opgevangen en geholpen worden.

Zondagnamiddag, 28 augustus, werd het menens. In de erbijwaardige Aula van de Rijksuniversiteit te Gent aanhoorden de congressisten vier toespraken. De teksten waren, ten behoeve van de anderstalige deelnemers, vooraf vertaald in het Frans, het Duits, het Engels en het Spaans, talen die, samen met het Nederlands, de officiële congres talen vormden.

Prof. dr. E. Krings, advocaat-generaal bij het Hof van Cassatie, verwelkomde de deelnemers. Hij beklemtoonde het belang van het procesrecht : «Er is, in de regel, geen rechtsoverdracht zonder recht. Een recht zonder rechtsoverdracht is evenwel een dood recht.» Tevens dankte hij zijn vriend en collega, prof. dr. Marcel Storme, voor diens fijngevoeligheid, het congres te hebben willen stellen in het teken van het tienjarig bestaan van het Gerechtelijk Wetboek.

Prof. dr. W. Delva, decaan van de rechtsfaculteit van de R.U.G., drukte in de hem eigen stijl zijn bewondering uit voor prof. Storme, die ondanks de in de weg staande «wetten en praktische bezwaren», zijn anderhalf jaar geleden ontstane droom in daad omzette, dit in nauwe samenwerking met prof. Krings. Hij verheugde zich over de intense en vruchtbare interuniversitaire coöperatie en over het hoofdthema van het congres, waarbij hij wees op het nauw verband tussen materieel en formeel recht. We citeren : «Zo komt een gerecht met een menselijk gelaat een ethisch gedragen materieel recht tegemoet en draagt het

bij tot een meer verijnd humaan recht dat grotere rechtvaardigheid verzekert die ieder het zijne gunt.»

Minister van Justitie R. van Elslande herinnerde aan de tijd, toen prof. Braas, met slechts lichte overdrijving kon verkondigen dat er in het land slechts een vijftal originelen waren die zich voor de studie van het procesrecht interesseerden, een tijd die nu wel definitief achter ons ligt. De minister schetste dan de totstandkoming van het Gerechdelijk Wetboek, waarbij hij een verdiende hulde bracht aan wijlen stafhouder Ch. van Reepinghen en aan advocaat-generaal Ernest Krings. In die hulde werden ook de parlementaire commissies betrokken en alle andere rechtsbeoefenaars, die hun steentje hadden bijgedragen. Na prof. Storme als spil van het congres dank gezegd te hebben, drukte hij op het nut van de rechtsvergelijking en wenste hij het congres alle succes toe, niet zonder erop gewezen te hebben dat de evolutie van het procesrecht naar een recht met een menselijk gelaat, ook zijn zorgenkind was.

In de laatste rede van die dag, herdacht de Gentenaar, die prof. Storme dan toch is, de Pacificatie van Gent, het 150-jarig bestaan van het kanaal Gent-Terneuzen en nog talrijke andere historische en culturele momenten, waarop Gent met recht en reden trots kan zijn.

Hij schetste dan de ontstaansredenen van het congres. Het proces is een kwaad, het proces is een spel, het behoort tot de pathologie van het recht. Hoe kan het proces gehumaniseerd worden? Het citeren van de spreuk van Willem de Zwijger «point n'est besoin d'espérer pour entreprendre, ni de réussir pour persévérer» kon nochtans niet verhelen dat de spreker in de mogelijkheid van verbetering en van internationale samenhang geloofde. Hij tekende vervolgens het voorziene verloop van het congres en de wordingsgeschiedenis ervan, en bracht, zijn eigen stimulerende en creatieve rol daarbij minimaliserend, hulde aan zijn medewerkers, aan voorzitter Krings en aan de congresdagvoorzitters.

Bij het slot kondigde prof. Storme aan dat het verslagboek met alle algemene rapporten, einde 1977 bij de uitgeverij Kluwer zou verschijnen, wat uw verslaggever er tevens van ontslaat al die rapporten in dit verslag samen te vatten.

Na de fel toegejuichte toespraak van prof. Storme, konden de vriendschapsbanden aangeknoopt of hersmeed worden op de door de rechtsfaculteit van de R.U.G. aangeboden receptie.

Op maandag, 29 augustus, vingen de eigenlijke werkvergaderingen aan, die tot en met woensdag, 31 augustus, zouden duren. Elk van die werkdagen vertoonde hetzelfde schema: het samenvatten, door de algemene rapporteurs, van enkele algemene rapporten, onderbroken door een korte koffiepauze, gevolgd door beurtelinge interventies in de vorm van vragen, suggesties, opmerkingen, verduidelijkingen, die dan na de lunch werden voortgezet tot in de late namiddag. Nadien kregen de rapporteurs de gelegenheid om, zeer kort, op al die interventies te reageren en tenslotte gaf de congresdagvoorzitter een synthese van al wat er die dag was behandeld. Alles werd simultaan vertaald.

Dank zij een strenge discipline, was de zaak omstreeks zes uur 's avonds bekeken en konden de congressisten naar een receptie gaan, in een broederlijke concurrentiestrijd achtereenvolgens gul aangeboden door de Generale Bankmaatschappij, de Kredietbank en de Bank Brussel-Lambert.

's Avonds was er telkens mogelijkheid tot het bijwonen van een culturele manifestatie, gedeeltelijk in samenwerking met het Festival van Vlaanderen. Tijd om zich te vervelen was er werkelijk niet.

Om terug te komen op de eerste werkdag; deze stond

onder het voorzitterschap van prof. dr. J. Jodlowski uit Warschau. Volgende algemene rapporten werden er besproken:

1. de grondbeginselen van het burgerlijk procesrecht, door prof. dr. W.J. Habscheid (Würzburg — Genève);
2. de bewijsvoering in het proces, door prof. dr. G.A. Micheli (Rome);
3. de dubbele aanleg, door prof. dr. J.A. Jolowicz (Cambridge);
4. internationaal procesrecht, door prof. dr. W. Grunsky (Bielefeld).

Op dinsdag, 30 augustus, kregen we, onder leiding van prof. dr. M. Cappelletti, die met ijzeren hand de discipline handhaafde, het volgende voorgeschoteld:

1. de humanisering van het proces (twee rapporten) door prof. dr. V. Fairen Guillen (Valencia) en prof. dr. A. Gelsi Bidart (Montevideo);
2. rechtsbijstand, door prof. dr. V. Denti (Pavia);
3. de versnelling van de procedure, door master I.H. Jacob Q.C. (Londen);
4. small claim courts, door prof. dr. H. Fasching (Wenen).

De Provincie Oost-Vlaanderen bood, na een schitterend muziekrecital, nog een «laat-avond» receptie aan in het prachtige Bijloke museum.

De laatste werkdag stond onder het voorzitterschap — hoeft het gezegd te worden, dat de professoren Krings en Storme steeds achter de bestuurstafel aanwezig waren en alles met aandacht volgden? — van prof. dr. A. Fettweis (Luik), de man met de scherpe pen maar die, in levenden lijve, alles even gezellig schijnt te vinden.

Op 31 augustus hoorden we de volgende onderwerpen:

1. taak een bevoegdheid van de rechter, door prof. dr. B. Connen (Parijs) (Prof. Connen was op het laatste nippertje moeten invallen voor prof. dr. R. Perrot, die verhinderd was, maar slaagde er nochtans in op een minimum van tijd een degelijk en interessant rapport klaar te stomen, waarvan hij de samenvatting bracht op een wijze die het beluisteren overwaard was);
2. selectie en benoeming, door prof. dr. H. Fix-Zamudio (Mexico);
3. de taak van het openbaar ministerie in het burgerlijk proces, door prof. dr. E. Vescovi (Montevideo) en
4. juristen en «paraprofessionals», door prof. dr. Tanigushi Yasuhei (Kyoto).

Wanneer we weten dat er dagelijks tot een twintigtal sprekers optraden om hun vragen en opinies te formuleren dan valt het te begrijpen dat het onbegonnen werk is, ze nominatim te vermelden.

Zonder hiermede ook maar iemand te willen discrimineren, vermelden we slechts de opmerkelijke, inhoudelijk sterke en verhelderende interventies van de professoren Kerameus (Griekenland), Ekelöf (Zweden), Arnold en Schwab (D.B.R.) en Storme zelf.

Ondanks het feit dat enkele Afrikaanse en Oost-Europese vertegenwoordigers het nodig vonden zich te komen verdedigen, zonder dat zij ooit aangevallen werden, was de serene en verdraagzame atmosfeer beslist weldadig.

Op 1 september brachten de belangstellende congressisten een bezoek aan Knokke, Damme en Brugge, uiteraard ... met receptie. De zon, die in augustus zelfs op een 751 niet reageerde, was nu plots present.

Vrijdag, 2 september, begon met een huishoudelijke vergadering van het Internationaal Instituut voor Procesrecht in de rechtsfaculteit. Daar steller dezes niet tot de ingewijden behoort, kan hij U over deze activiteit niets zinnigs verklappen.

De namiddag bracht ons de plechtige slotzitting in de Aula van de R.U.G. Heel wat prominenten woonden die zitting bij. Ook de Televisie was van de partij, wat 's

avonds voor de commentaar gevende nieuwslezer, die klaarblijkelijk nog nooit een rechtbank van dichtbij had gezien maar wel de wijsheid in pacht had, aanleiding was tot het verkondigen van de meest klinkklare onzin. Laat ons nu terugkeren tot ernstiger zaken.

Prof. dr. Storme, secretaris-generaal van het congres, zoals U onderhand nu wel zal weten, las een zeer uitvoerig maar ongemeen boeiend slotrapport voor, dat een duidelijke synthese bood van al wat, in elk van de behandelde onderwerpen, het meest op de voorgrond was gekomen. Hij excuseerde zich — ten onrechte — voor de — vermeende — vaagheid van zijn rapport als volgt: «We started in confusion and we ended in confusion but on a much higher level»!

In zijn slotboodschap legde hij er de nadruk op dat het recht voeling moest houden met de sociale realiteit.

De rector van de R.U.G., prof. dr. A. Devreker, vergeleek bepaalde economische problemen met die uit het procesrecht en dankte voor het vertrouwen, in de Gentse rechtsfaculteit gesteld, door het feit dat juist dààr het eerste congres werd gehouden. De rector dwong algemene bewondering af door zijn vlotte en sierlijke taalbeheersing, niet alleen in zijn moedertaal doch evenzeer in het Frans, het Duits en het Engels.

Premier Leo Tindemans, die klaarblijkelijk de kabinetsraad ijlings was moeten ontvluchten om nog tijdig aanwezig te kunnen zijn, hield een korte, doch uiterst doordachte rede, waarbij een grondig inzicht in de behandelde materie en een fijne zin voor nuancering tot uiting kwam. Hij besloot met een haast pathetische oproep: «U allen, die bezig bent met de rechtsbedeling, hoort het te weten: indien het Gerecht ooit onverhoopt in gevaar zou verkeren, omdat het geloof in de Instelling aan het wankelen zou zijn gebracht, dan zal voor ons allen en voor onze Staten de doodsklok van de vrijheid luiden.»

De slottoespraak, die één grote dankzegging was aan allen die het congres zo geslaagd hadden gemaakt, werd gehouden door de congresvoorzitter, prof. dr. Ernest Krings. Deze voorname, vriendelijke en beheerste magistraat, was groot in zijn ontroerende woorden aan het adres van zijn vriend Storme en diens stille maar o zo efficiënte medewerkster, mevrouw Storme.

Nadat het applaus was uitgestorven, slenterde het congres naar het Stadhuis, voor de zoveelste receptie.

Een schitterend slotbanket in de Sint-Pietersabdij rondde de dag af. Het was prettig, gezellig, informeel, met weinig maar goede speeches en heel veel vriendschap.

De volgende dag, 3 september, moet voor de congressisten moordend geweest zijn. Het programma in telegramstijl: Grote Markt Brussel — Campus Louvain-La-Neuve plus receptie en lunch — Leuven plus receptie K.U.L. — Antwerpen: Rubenstentoonstelling (wat had U anders gedacht?) geen receptie — koud buffet — terug naar Gent — Oef!

Op 4 september werd iedereen uitgewuifd en vertrokken de congressisten naar hun respectieve windstreken, vervuld met de beste voornemens. Het lied was uit.

Als ik U nu nog zeg, dat er elke dag gevulde programma's werden afgewerkt voor de «begeleidende personen», dan begrijpt U dat ik mijn denkbeeldige hoed diep afneem voor de organisatoren.

Ter intentie van de kwaadsprekers nog enkel dit: steller dezès heeft slechts één enkele receptie bijgewoond!

A. v. G.

TIJDSCHRIFTEN

Revue de droit penal et de la criminologie

lg. 57. Mars 1977. N°6.

Alain De Nauw, La décision de poursuivre, - Yengola Selemani Thabize, Le traitement judiciaire des crimes passionnels.

Nederlands juristenblad :

lg. 52. 3 sept. 1977. N° 29.

Administratief- en civielrecht (de vergadering van de Vereniging voor Rechtspraak) - H.A.M. Aaftink, Mag de overheid afwijken van wat zij is overeengekomen? - J.T. van Stegeren, De wet-AROB en rechtshandelingen naar burgerlijk recht - T. Knoop, Ontvankelijkheid schorsingsverzoek van artikel 60a Wet op de Raad van State - Rubrieken.

lg. 52. 10 sept. 1977. N° 30.

Landelijk Overleg Rechtswinkels, De leemte in het onderzoek Schuyt-G.P. Hoefnagels, Trouwen en scheiden, de relationele boedel en de kinderen - Rubrieken.

Tijdschrift voor Europees en economisch Recht :

lg. 25. Sept. 1977. N° 9.

Berichten van de redactie - H.G. Schermers, Procedures over ongeldige Gemeenschapsnormen: rechtsbescherming en schadevergoeding B.H. ter Kuile, Procedures over ongeldige Gemeenschapsnormen; doelmatigheid en rechtsbescherming - Mededeling Nederlandse Vereniging voor Europees Recht.

Ars Aequi : (Juridisch studentenblad)

lg. 26. Juli-aug. 1977. N° 7.

Ben van der Beek en Hans Fillet, Ontwerp Wet Wapens en Munitie en de controle op opsporingsambtenaren - Phon van den Biesen en Heikelien Verrijn Stuart, De reactie is aan de Orde - Ben van der Beek, De gebondenheid aan nota's en de liquidatie van de VOV. - Wetgeving - Jurisprudentie.

Ondernemingsrecht :

lg. 1977 - n° 7-8

H.M. Alvares Correa, De hervorming van de Franse onderneming - A. Dorrestijn, Deelneming en zeggenschap van de Staat der Nederlanden in ondernemingen - M.W. ter Horst en mr. L. Timmerman, Lifting the veil - Actualiteiten.

Beeld en tegenbeeld van de advocatuur :

(Jubileumnummer advocatenblad)

lg. 57. 1977.

F.W. Grosheide, Beeld en tegenbeeld van de advocatuur - W.M.J. Bekkers, Verbeelding van de balie - S. Noekman, Van binnenuit gezien - J.J. Boersema, De advocaat als vreemde vogel - P. Brattinga, Kennis van het copyright - J.H. Cornelis, Verleden en heden - L. Dommering-van Rongen, De advocaat als huisarts? - R. Eiselin, M. van Gorkum, J. Hin, W. Koeberg, J. Malschaert, P. Rombouts, C. Vrijdaghs, De dooie, de levende advocaat - A.M. Gerritsma, Advocaten onder elkaar - E. Th. Hummels, J.W. Potasse, H.J. de Smidt, M.H.P.G. Wiertz, Sociale rechtspraktijk - n.j.c.m. Kappeyne van de Copello, Tussen vrijheid en boekhouden - R. Th. van Leeuwen, Ons heilig ideaal - J.G.L. Reuder, Advocatuur onmisbaar - B.G.P. Rogmans, Blij met de balie - Th. de Roos, Een nieuw eigen gezicht - C. Schelling, Toch maar een pluim - D. de Vroome, Edele metalen ... - C.R.C. Wijckerheld Bisdom, Een persoonlijke visie - zonder pretentie.